

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN MÜDAHALESİNİN İNSANİ
GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde ÖKSÜZ ATIZ

HAZİRAN - 2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN MÜDAHALESİNİN İNSANİ
GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gözde ÖKSÜZ ATIZ

ORCID: 0000-0002-9501-6632

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Ayça EMİNOĞLU

HAZİRAN - 2020

TRABZON

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Gözde ÖKSÜZ ATIZ
12.06.2020

ÖNSÖZ

“Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Afganistan Müdahalesinin İnsani Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi”, adlı tez çalışmasında güvenliğin tarihsel boyutuna değinilerek insani güvenliğin nasıl ortaya çıktığının belirlenmesi, Afganistan müdahalesi ile uygulanabilirlik ve göz ardı edilme durumlarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Tez çalışmasında öncelikli olarak güvenlik kavramı ele alınmış olup; güvenliğin gelişen ve değışen boyutları neticesinde ortaya çıkan insani güvenlik kavramı incelenmiştir. İnsani güvenliğin bileşenleri ekseninde ayrıntılı inceleme yapılarak örnek olay çerçevesinde ABD’nin Afganistan’a yapmış olduğu müdahale değerlendirilmiştir. Müdahalenin sonucunda uluslararası ilişkiler açısından insani güvenlik kavramı çerçevesinde önemli argümanların ortaya çıkmasına katkı sağlayarak tezin önemi vurgulanmıştır.

Güvenlik kavramı ekseninde insani güvenliğe değinilerek, ABD’nin yapmış olduğu müdahale çerçevesinde insani güvenliğin ne derecede nasıl etkilendiğı; müdahale öncesi ve sonrası insani güvenlik durumunun karşılaştırılması ile insani güvenliğin nerede olduğu, hangi argümanlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğı çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Tez konusunu seçerken tercihlerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan, tez çalışmasının planlanması, araştırılması ve yürütülmesinde desteğini, güler yüzünü ve samimiyetini esirgemeyen, gelecekteki meslek hayatımda bana verdiği bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Ayça EMİNOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2020

Gözde ÖKSÜZ ATIZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜVENLİK KAVRAMI.....	3-23
1.1. Güvenlik Kavramı Tanımı ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2. Güvenlik Kavramında Yaşanan Gelişim Süreci.....	8
1.2.1. Soğuk Savaş ve Öncesinde Güvenlik Kavramı.....	9
1.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramı	13
1.3. Güvenlik Kavramının Değişim Boyutları	16
1.4. Güvenlik Kavramının Değişiminde Rol Oynayan Tehditler ve Küreselleşme.	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSANİ GÜVENLİK KAVRAMI.....	24-53
2.1. İnsani Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi.....	24
2.2. İnsani Güvenlik Kavramının Temel Özellikleri.....	29
2.3. İnsani Güvenlik Kapsamında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı: İnsani Kalkınma Raporları.....	30
2.4. İnsani Güvenlik Politikaları	40
2.5. İnsani Güvenlik Kavramına Yönelik Tehditler	44
2.6. İnsani Güvenlik Kavramını Destekleyen Görüşler	46
2.7. İnsani Güvenlik Kavramını Eleştiren Görüşler.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE İNSANİ GÜVENLİK.....	54-76
3.1. Afganistan Ülke Yapısı ve Özellikleri	54
3.2. Siyasi Yönetimde Taliban Etkeni.....	57

3.3. ABD'nin Afganistan Politikasını Etkileyen Faktörler.....	58
3.3.1. Jeostratejik ve Jeoekonomik Faktörler.....	58
3.3.2. Bölgesel Faktörler.....	60
3.4. 11 Eylül 2001 Saldırısı.....	62
3.5. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Nedenleri	65
3.6. ABD'nin Afganistan Müdahalesi	67
3.7. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Sonuçları.....	69
3.8. Afganistan Müdahalesi Sonrasında Birleşmiş Milletler'in Rolü.....	69
3.9. Afganistan'ın Yeniden İnşa Sürecinde Yapılan Konferanslar.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AFGANİSTAN MÜDAHALESİNİN İNSANİ GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	77-87
4.1. Afganistan Müdahalesi Öncesi Ülkedeki İnsani Güvenlik Durumu ve Uluslararası Kaygılar.....	77
4.2. Afganistan Müdahalesinin İnsani Güvenlik Açısından Ortaya Koyduğu Sakıncalar	82
4.3. BM'nin Müdahale Sürecindeki Rolü ve ABD'nin Gündemi	83
4.4. Afganistan Müdahalesini Sonucunda Ülkedeki İnsani Güvenlik Durumu	84
SONUÇ.....	88
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	102

ÖZET

İnsani güvenlik kavramı, bireylerin onurlu ve huzurlu bir yaşam sürebilmeleri için gerekli olan şartların sağlanması hedefini taşımaktadır. İçerisinde insan hayatının ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, bireysel, sağlıksal ve gıdasal güvenliği bulunduran bileşenleri yer almaktadır. İnsan hayatının tüm kısımlarını ele alması nedeniyle günümüzde insani güvenlik, güvenlik stratejilerinin merkezinde yer almaktadır.

Kavramın çerçevesi uluslararası ve akademik anlamda oturtulmaya çalışılırken bir yandan da insani güvenliğin nasıl sağlanacağı konusunda çalışmalar yapılmaktadır. İnsani güvenliğe yönelik tehditlerin her geçen gün artması ve çeşitlenmesi nedeniyle tehditlere yönelik savunma stratejileri de değişkenlik göstermektedir.

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yaptığı müdahale çerçevesinde insani güvenliğin değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme yapılırken, güvenliğin tarihsel boyutu ele alınacak, insani güvenlik anlayışının nasıl ortaya çıktığı incelenecek ve müdahale sonucunda insani güvenliğin hangi boyutlarda nasıl meydana geldiği, nasıl göz ardı edildiği ve nerede olduğu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, İnsani Güvenlik, Afganistan, 11 Eylül, Müdahale

ABSTRACT

The concept of human security aims to provide the conditions necessary for individuals to live an honorable and peaceful life. The concept of human security refers to components that contain economic, social, political, environmental, individual, health, and food security of human life. Because it covers all parts of human life, today human security is at the center of security strategies.

While the framework of the concept is tried to be established internationally and academically studies are carried out on how to ensure human security. Defense strategies for threats vary due to the ever-increasing and diversification of threats to human security.

In this study, humanitarian security will be evaluated within the framework of the intervention of the United States of America in Afghanistan. While making this evaluation, the historical dimension of security will be discussed, how the understanding of human security has emerged will be examined, and in what dimensions human security occurs, how it is ignored, and where it will be evaluated.

Keywords: Security, Human Security, Afghanistan, 11 September, Intervention,

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Genişletilmiş Güvenlik Kavramları.....	19
2	İnsani Güvenlik Bileşenleri	38

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
ISAF	: International Security Assistance Force / Uluslararası Yardım Destek Gücü
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
UGYK	: Uluslararası Güvenlik Yardım Paketi
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin temel konularından birisidir. İnsanoğlunun var oluşundan günümüze kadar önemini korumakta, kavramsal ve teorik açıdan farklı perspektiflerle ele alınmaktadır.

Güvenlik kavramı, gelişen teknoloji ve küreselleşme algısı ile gün geçtikte değişime uğramaktadır. Kavrama ilk dönemlerde geleneksel anlayışın hakim olduğu görülmekte, daha sonrasında bu anlayışın genişleyerek yeni güvenlik anlayışlarının ortaya çıkmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Geleneksel anlayışa bakıldığı zaman, temel aktör olarak devletlerin varlığı söz konusudur. Güvenliğin alanını da politik ve askeri konular oluşturmaktadır. Güvenlik tehdidi ise devletlere yöneliktir ve bu tehditler de askeri niteliktedir.

Yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirildiğinde ise; güvenlik tehdidi savaş tehdidi ve saldırgan devletler üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca salt askeri tehditleri aşarak terör, ekonomik ve sosyal sorunlar, mülteci, göç hareketleri, doğa tahribatı, su sorunu, toplumsal yozlaşma, insan hakları ihlalleri, kültürel çatışma, etnik ve mezhep ayrılığı ve daha birçok etkenin dahil olduğu geniş alana yayılan tehdit yelpazesi oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, ulusal güvenlik sınırını aşıp uluslararası güvenliğe sızarak daha tehlikeli hal almakta; toplum ve birey güvenliğini etkiler duruma gelmektedir.

Güvenlik kavramının algılanmasında oluşan değişimin başlıca sebebi; tehdit unsurunun çok boyutlu bir yapıya bürünmesi ve asimetrik özelliği içerisinde barındırmaya başlamasıdır. Tehdit kaynaklarının tahmin edilme olasılığının düşmesi, tehdidin ne zaman ortaya çıkacağına bilinmemesi ve tehdit şeklinin tahmin edilememesi gibi durumlar; yeni bir dönemin habercisi olma özelliğini taşımaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin getirisi olarak; mücadele edilen alanda değişim ve gelişim söz konusudur. Uluslararası sistem içerisinde yer alan tüm aktörler, bu durum karşısında yeni mücadele araçları oluşturmaya başlamıştır.

Teknolojik gelişme, ulaşım ve iletişim imkanlarının çeşitlenmesi günümüzde yeni tehditlerin ortaya çıkmasına, var olan tehditlerin boyut değiştirmesine/tehdit sonuçlarının daha etkili hale gelmesine neden olmaktadır. Güvenliğe yönelik yeni tehditlerin varlığı, Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen yenedünya düzeninde, yeni bir güvenlik anlayışının gelişimine ihtiyaç olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bahsedilen yeni güvenlik anlayışı, *insani güvenlik* adı altında şekillenmeye başlamıştır. 1994 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu'nda açıklanan insani güvenlik yaklaşımı ile tüm güvenlik politikalarının kimin için ne sağlayacağı açıklanmış, güvenliğin her yönüyle sağlanması için en önemli amacın insan olması gerektiği vurgulanmıştır. Güvenliğin referans nesnesinin devlet değil, insan olması gerektiği ifade edilmiştir. Fakat günümüzde uygulanan güvenlik politikalarının ana unsurunun insan olmasına rağmen, devletin bireyi ve kendini korumayı hedefleyen stratejilerinin sonucunda en çok zarara yine bireyin uğradığı görülmüştür.

İnsani güvenlik anlayışı, ne yazık ki 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne gerçekleştirilen terör saldırısı sonrasında geri planda kalmış, askeri güç odaklı stratejiler ile ulusal ve uluslararası güvenliğin güç kullanarak durdurulması hedeflenmiş, bu durumda insani güvenliğe yönelik birçok tehdit durumunun yaşanması söz konusu olmuştur.

İnsani güvenlik açısından Afganistan, birçok olumsuz durumu içerisinde barındırmaktadır. Ülke içerisinde yer alan etnik sorun ve mezhep ayrılığı, ekonomik imkanların yetersizliği, yönetsel sorunlar, terör faaliyetleri, diğer devletler tarafından hakimiyet kurma hedefi içeren ülke pozisyonunda olması, uluslararası sistemde tek başına ayakta durabilme gücünün olmayışı gibi birçok sebep, Afganistan'ın insani güvenlik açısından yetersiz olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik yapılan saldırı, tehdit niteliğinde değerlendirilmiş ve ABD tarafından alınan yeni güvenlik tedbirleri ile güvenlik anlayışında ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin içerisinde Afganistan'a müdahale hedefi yer almış ve müdahalenin sonucunda bütün uluslararası sistemi etkileyecek sonuçların ortaya çıkması söz konusu olmuştur.

“ABD'nin Afganistan müdahalesinin ülkedeki insani güvenlik durumu açısından sonuçları ne olmuştur?” sorunsalı çerçevesinde literatür taraması yapılarak, elde edilen sonuçlar belirli bir düzen dahilinde incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, Afganistan örneğinin ele alınma sebebi ise; güvenliğin değişimi ve insani boyutu incelenirken Afganistan ülke yapısının ve tarihinin buna uygun olduğudur.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, güvenlik kavramının gelişimi üzerinde durulacak ve bu gelişimi etkileyen faktörler dönemsel açıdan incelenecektir. İnceleme yapılırken tehditler ve küreselleşme üzerinden değerlendirme yapılarak ve güvenlik kavramının gelişim sürecinin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde; gelişen güvenlik algısı ile ortaya çıkan insani güvenlik kavramı üzerinde durulacak, insani güvenliğe yönelik politikalar ve tehditler üzerinden değerlendirme yapılarak kavramın tüm boyutları ile ele alınması sağlanacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; örnek olay incelemesi olarak ABD'nin Afganistan müdahalesinin nedenleri ve sonuçları üzerinden gidilerek, sonuçların insani güvenlik bileşenleri açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜVENLİK KAVRAMI

Birinci bölümde güvenlik kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi üzerinden inceleme yapılarak, gelişimi üzerinde etkili olan faktörlerin incelenmesi ile güvenliğin daha pragmatik bir biçimde anlaşılması hedeflenmektedir.

Güvenlik kavramı, evrende her canlı için gerekli olan ve sürekli olması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramın herkes tarafından kabul edilebilir nesnel bir tanımı bulunmamakla birlikte yapılan tanımların ortak noktası olarak güvenlik “korkunun, tehlikenin ve tehdidin olmama durumu” şeklinde ifade edilmektedir.

Güvenlik kavramı üzerine herkes tarafından kabul edilebilir bir tanım bulunmamaktadır. Bunun sebebi, güvenliğin tarihsel süreçlere göre değişiklik göstermesi, toplumsal yapılara göre farklı algılanması, kavrama yönelik bakış açılarının farklı olması, devlet ve uluslararası aktörlerin stratejilerinin farklı boyutları sahip olması şeklinde açıklanabilmektedir.

1.1. Güvenlik Kavramı Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Güvenlik kavramı üzerinden yapılan birkaç tanıma bakıldığında güvenlik, olası savaş tehdidi karşısında yenilgi ile sonuçlanmayacağı beklentisi ve savaştan uzak olma durumunu ifade etmektedir (Bellamy, 1981: 102). Başka bir tanıma göre ise; dışarıdan gelebilecek olan saldırıya karşı dayanma gücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Luciani, 1989: 151). Ken Booth da güvenliği tanımlarken özgürleştirme kavramı üzerinden yola çıkmıştır. Özgürleştirme kavramı, insanların tercihleri doğrultusunda yapmak istedikleri şeyi gerçekleştirmek için önlerinde engel olmaması şeklinde açıklanmaktadır. Güvenlik ve özgürleştirmeyi birleştiren ortak nokta tercihler karşısında tehdidin olmama durumu, kısıtlamalardan uzak olma hissidir (Booth, 1991: 319).

Tercihlerin ve isteklerin kişisel kararlar doğrultusunda alınabilmesi ve uygulanabilmesi, güvenliğin bireysel yönünü ön plana çıkarmaktadır. Bu durum karşısında gelebilecek olan tehdit algısı öznel olarak bireyden bireye farklılık göstermektedir.

Güvenliğe yönelik nesnel bir tanım söz konusu olduğunda, değerlere yönelik tehdit durumunun var olmaması şeklinde açıklanabilmektedir. Öznel bir tanım söz konusu olduğunda ise

değerlere yönelik tehdidin olacağı korkusunun olmadığı durumu ifade etmektedir (Wolfers, 1962: 150). Değerlere yönelik tehdit durumuna göre; sahip olunan kültüre, tarihe ve coğrafi konuma göre beliren toplumsal yapı söz konusudur.

Güvenliğin tanımında sürekliliği ön plana çıkaran Smith, güvenliğini sağlamak isteyen herhangi bir bireyin, varlığını devam ettirebilmesi isteniyorsa, güvenliğin topluluklar tarafından periyodik bir şekilde yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Smith, 2010: 2).

Güvenlik kavramını birbiri ile bağlantılı süreçler ekseninde ele alan bir başka bakış açısı; güvenliği kamu düzeninin sağlanması ve düzenin sürekli olması, bireye ve toplum yapısına yönelik suç işlenmesine engel olunması şeklinde tanım yapmaktadır. Buna göre, temel hakların ifade edilmesi ve kısıtlanmaması için alınacak olan önlemlerin tümü güvenlik kavramı içerisinde değerlendirilmelidir (Aydın, 2002: 123). Toplumsal anlamda düzenin sağlanması ve sağlanan düzenin korunması, güvenlik için gerekli olan en öncelikli şartlardan biridir. Toplumsal yapı içerisinde var olan tehdit, hem birey hem devlet için risk oluşturabilecek durumdadır.

Güvenlik üzerine yapılan bu ve bunun haricindeki bütün tanımlamaların ortak noktası, güç kullanma ve savaş tehdidinin varlığıdır. Tehditler ve tehditlere yönelik alınacak olan tedbirlerin varlığı ön plana çıkmaktadır. Ancak zamansal olarak yaşanan değişiklikler ile birlikte yalnızca güç kullanma ve savaş durumunun var olması güvenlik kavramının açıklanmasında yeterli olmamaya başlamaktadır. Bunların yanı sıra, salgın hastalıklardan çevre sorunlarına, terörizmden etnik çatışmalara ve daha birçok alana yayılan doğrudan/dolaylı olarak insan hayatının ikame ettirilebilme yetisini etkileyen birçok etken ortaya çıkmaktadır (Collins, 2017: 1).

Güvenlik kavramı, toplumsal değerleri içerisinde barındırmaktadır. Düzensizliğin, riskin, tehdidin ve korkunun olmadığı bir sistemde koruma, güvenilirlik, risk ve tehdit yokluğu ile var olma çabasını ifade etmektedir. Sosyal bilimlerin terimi olması nedeniyle kesin çizgileri olmayan kavram, esnek bir yapıya sahiptir (Krieger, 2001: 820-822). Görüldüğü üzere, sosyal bilimlerin alanında yer alan kavramlar için genel kabul edilebilir bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır. Sosyal değerlerin ve toplumsal yapının devletten devlete farklılık göstermesi, bu durumun sebebi olarak açıklanabilmektedir. Verilen öncelikler ve karşıdan gelen tehdit yapısının değişkenliği ile güvenlik, birçok tanıma sığdırılabilmektedir.

Güvenlik, insanlık tarihi kadar eski bir dönemden beri var olan bir kavramdır. İnsanların “yaşama arzusu” doğrultusunda güvenliklerini sağlama gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimler ilk dönemde temel ihtiyaçların sağlanması seviyesinde iken, zamanla değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak yaşanan çevreye, diğer bireylere, ulusal ve uluslararası aktörlere karşı güvenliği sağlama çabası değişiklik göstermiştir. Zamansal ve şartlara bağlı olarak değişen

güvenlik kavramı, ilk dönemlerde fiziki olarak varlığını devam ettirebilme çabası içerisinde gelişmekteydi. Ancak uluslararası sistemin ilerleyişinin getirisi olarak sadece fiziki olarak korunma çabası yeterli olmamaktaydı. Diğer unsurların dahil olması, güvenlik kavramının yönünü ve aktörlerini değiştirip kavramsal olarak yenilenmesine yol açmaktaydı.

Ulusal ve uluslararası aktörlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için ilk olarak, güvenliklerini sağlayabilmeleri ve devamında bu sağlanan güvenliği ikame ettirilebilme çabasının varlığı söz konusudur. Tarihsel süreç içerisinde değişen şartlara bağlı olarak siyasi, ekonomik, kültürel, askeri, sosyal ve çevresel olaylar çerçevesinde gelişim gösteren güvenlik, tüm aktörlerin öncelik verdiği kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güvenliği sağlamak için öncelikli olarak dikkat edilecek unsur; güvenliği tehdit eden varlığın ne olduğu, nereden kaynaklandığı ve nasıl çözüleceği konusudur. Saptanan bulgulara göre güvensizlik durumunun ortadan kalkması için uygun bir politika izlenir. Bu bulgular güvenliği sağlayacak olan tarafın geçmişine, stratejik konumuna, değerlerine ve kültürüne göre farklılık göstermiştir. Devletler, gruplar ve bireyler arasında yaşanan güvenlik ve tehdit ilişkisi, çatışma ve uzlaşma ilişkisi ile doğru orantılıdır. Tehdit ögesi ne kadar fazla ise güvenli olma durumu bir o kadar azdır. Güvenlik ve tehdit arasındaki ilişki ne kadar gerginse uzlaşmanın yaşanması bir o kadar uzaktır.

Güvenlik kavramı, devletler açısından merkezi bir öneme sahiptir ve yüksek politika konusudur. Bu sebeple kavramın sahip olduğu öncelikler açısından, uluslararası sistemdeki bütün aktörleri ilgilendiren niteliktedir. Yapısı gereği sahip olduğu disiplin gücü, kavramsal olarak ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Lipschutz, 1995: 24).

Güvenlik kavramı ilk olarak Cicero ve Lucretius tarafından kavramsal olarak “securitas” şeklinde ve bireylerin zihinsel olarak felsefi ve psikolojik durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonra 1. yy'dan itibaren “Pax Romana” ifadesi ile siyasi bir görünüm kazanmıştır. Thomas Hobbes, “Leviathan” adlı eserinde güvenliğe otoriter bir yapı kazandırarak “süper devletin doğuşu” söylemi ile güvenliğe farklı bir boyut kazandırmıştır (Brauch, 2008: 2-3).

Güvenlik kavramının ilk kullanım amacının bireyler üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bireyin zihinsel durumu ve ruhsal hali dikkate alınarak tanımlama yapılmaktadır. Güvenliğin tanımsal yapısına siyasi nitelik eklenerek devlet yapısı çerçevesinde değerlendirilmesi, uluslararası sistem içerisinde değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak açıklanmaktadır. Buna bağlı olarak güvenliğin farklı referans nesnelere, sahip olduğu alan ve yapı itibari ile genişlediği ve bu genişlemenin güvenliğin her alanına yansıdığı görülmektedir. Güvenlik yapısı içerisinde ön plana çıkarılan parametreler, referans nesnelere bağlı olarak değişiklik göstermekte, karşımıza farklı boyutlarda çıkmakta ve güvenliğin şekillenmesi açısından önem arz etmektedir.

Güvenlik kavramı üzerine yapılan çalışmaların tarihine bakıldığında, güvenliğin ilk dönemlerde askeri gücün kontrol edilebilmesi ve askeri gücün kullanımı ekseninde tehditler hususu üzerinde temellendiği görülmektedir. Sun Tzu'nun “Savaş Sanatı”, Thucydides'in “Peloponnesos Savaşları” ve Carl Von Clausewitz'in “Savaş Üzerine” adlı eseri güvenliğe dair çalışmaların güvenliğin felsefi yapısını oluşturmaktadır. Modern anlamda güvenlik alanına ilişkin çalışmaların temeli ise; İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulusal güvenliğin öneminin artması ile ABD liderliğinde think-tank kuruluşlarına ve bazı üniversitelerde yer alan güvenlik kürsülerine dayanmaktadır (Nye ve Jones, 1988: 6).

Uluslararası olaylar çerçevesinde bakıldığında, güvenlik kavramının temeli ilk uygarlıklara kadar dayanmaktadır. Milattan önce Sümer site devletlerine kadar uzanan güvenlik kavramının ilk formel biçimi, 16.yy'da monarşik yapıyı kuran Hititler'de görülmüştür. Milattan önce 1340 yıllarında Mısır ve Hititler arasında yaşanan çatışmalardan dolayı Kadeş Savaşı yaşanmış ve bu savaş sonrası ilk yazılı antlaşma niteliğini taşıyan Kadeş Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile her iki tarafın sınır güvenliği kontrol altına alınmıştır (Dedeoğlu, 2008: 21-23). Görüldüğü üzere, devletin yapısına ve stratejik konumuna göre güvenlik ihtiyacı değişkenlik göstermektedir. İlk uygarlıklara bakıldığında; daha çok fiziki güvenlik şartları çerçevesinde sınır güvenliğinin sağlanması öncelikli güvenlik stratejisidir. Devletler, kendi ülke sınırları içerisinde varlıklarını devam ettirebilmek için askeri ve güç odaklı güvenlik politikası izlemeye özen göstermiştir.

Milattan önce yaşanan güvenlik oluşturma çabasına verilebilecek bir başka örnek, Yunan site devletlerine yönelik tehdit oluşturan Persler'dir. Bu tehdide karşı Yunan site devletleri bir araya gelip ilk uluslararası örgütlenme özelliğini taşıyan ve deniz savunma örgütü olarak karşımıza çıkan Attik Delos Deniz Birliği'ni kurmuşlardır (Dedeoğlu, 2008: 21-23).

İlk ve ortaçağ uygarlıklarına bakıldığında site, uygarlık ve hanedan gibi birlikte hareket eden toplulukların hakim olduğu görülür. Mısır, Mezopotamya, Pers, Çin ve Hindistan gibi uygarlıklar birbirleri üzerinde kurmak istediği hakimiyet çabası ile karşımıza çıkmaktadır. Her uygarlık, diğer uygarlığı kendisine yönelik bir güvenlik tehdidi olarak algılayarak, gelebilecek saldırıya karşı önlem almaktaydı. Bu önlemler, halkın beraberliği ve toplumsal değerlerin gücü ile birleşerek, güvenlik stratejisi haline gelmekteydi (Kardaş ve Balcı, 2015: 17).

Görüldüğü üzere; hem site devletleri hem de emperyalist devletler, zaman içerisinde kendi yapılarında içerdikleri nitelikler bağlamında, temelinde askeri güç bulunan güvenlik odaklı birlikler oluşturmuşlardır. Zamanın güvenlik yapılanması olarak, şekillenen güç algısında ön plana askeri niteliğin çıkması, dönemin şartlarının getirisi olarak açıklanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde meydana gelen toplumsal değişiklikler ile birlikte güvenliğin uygulamalarında da değişiklikler meydana gelmiştir.

Teknolojik gelişmeler ve sosyal değerlerin çeşitlenmesi ile kültürel değerlerin de ön plana çıktığı sistemde güvenlik algılamaları içerisinde birçok unsuru dahil etmeye başlamıştır. Örneğin; Ortaçağ döneminde din olgusu, Hristiyanların bir araya gelmesini sağlayan bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyo-ekonomik değerlerin ortaya çıkışı, güvenliği sağlayacak unsurların değişmesi durumunu beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2008: 25-26). Avrupa'da din kavramı, bahsedilen Ortaçağ döneminde toplumsal olarak sağlanacak güvenliğin temel argümanı olmuştur. Farklı dinler arasında yaşanan varlığını devam ettirebilme mücadelesi, dönemin uluslararası güvenlik politikasının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

11. yy'dan sonra ticaretin gelişmesi ile birlikte Avrupa'da yeni tarım alanları ortaya çıkmıştır (Dedeoğlu, 2008: 24). Gelişen tarım alanlarının varlığı, sahip olan devletler açısından üstünlük rekabetine girme durumunu beraberinde getirmiştir. Ekonomik boyutun eklenmesi ile yelpazesini daha da genişleten güvenlik kavramı, güvenlik araçlarının çeşitlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Batılı devletler geçmişten günümüze kadar sömürgeleştirme faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ticaret yollarının denetimi ve keşfedilen yerlerin kaynağının elde tutulması amacıyla güvenlik politikalarına yön vermişlerdir. Bu dönemde uluslararası alanda güvenlik anlayışı, kaynakların kontrolü nezdinde gelişme göstermiştir. 14. ve 15. yy'larda Avrupa ülkelerinin Asya ve Afrika ülkelerinde yaptığı keşifler neticesinde meydana gelen kapitalist sistem ile telafisi olmayan durumlar söz konusu olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte 18. ve 19. yy'da dünya genelinde var olan sermayenin batılı ülkelere kayması durumu, ülkeler arasında yaşanan ekonomik eşitsizliğe sebep olmuştur. Bu durum, kuzey-güney ayrımını beraberinde getirmiştir (Foster, 2002'den aktaran: Bakan ve Şahin, 2018: 137).

Devletlerin sahip olduğu toprakları genişletme isteği gün geçtikçe artmaktadır. Ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin bu genişletme çabası içerisinde devlet politikalarında yer alması, ülkeler arası yaşanan eşitsizliğin daha da artmasına neden olmaktadır. Sadece ekonomik olarak değil toplumsal yapıda yaşanan eşitsizlikler telafisi zor olan ya da olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Ortaya çıkan sonuçların etkileri sahip olunan imkanlara ve uygulanan stratejilere göre farklılık gösterebilmektedir. Kuzey-güney ayrımı, bu durumun açıklayıcısı olmaktadır.

Batı ülkelerinin kuzey-güney şeklindeki ayrımı konusunda, Japonya ve ABD gibi baskın hegemon merkez ülkeler, güvenlikle ilgili politikalarında ülke çıkarlarını göz önünde bulundurarak kendilerine bir yol haritası çizmişlerdir. 20. yy'ın ilk zamanlarında, sömürgecilik sona ermiş ve ulus devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte hegemon güçler arasında bulunan kaynak denetimi, güvenlik politikalarının alanını değiştirerek bölgesel bir boyut haline gelmesine neden olmuştur (Buzan, 2008: 109-112). Uluslararası sistemde gelişen olaylar karşısında her bir devletin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği ve güvenlik stratejilerine yön verdiği görülmektedir. Bu kapsamda, uluslararası düzende diğer devletlerden sıyrılmaya çabası öncelikli amaçlardan biridir.

Geçmişten günümüze süregelen çatışmalar birçok sebeple ortaya çıkmıştır. Sınırsız kaynak tüketimi sorunsalı, son yüzyılın sonlarında çevresel ve sosyo-ekonomik dengesizliği de beraberinde getirmiştir. Bilhassa 1970li yılların sonlarında meydana gelen çevresel sorunlar, uluslararası petrol krizleri gibi küresel güce ulaşan bunalımlar güvenliğin kapsamı genişletmiştir. Bu çerçevede tarım arazilerinin azalması, açlık, salgın hastalıklar, yoksulluk, kuraklaşma, çevre felaketleri, ozon tabakasının zarar görmesi, hava ve su kirliliği, göç, mülteci krizi gibi sorunların tüm dünyayı ilgilendiren küresel boyuta ulaşması söz konusudur. Tüm bunlara ek olarak güvenliğin tehdit algılamasında en önemli değişikliğe sebep olan 11 Eylül 2001'de ABD'de ikiz kulelere yapılan saldırı, güvenliğin kapsamının daha farklı boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur. Etnik ve dinsel çatışmalar, terör, organize suçlar, kaçakçılık gibi faktörler tehdit unsurlarına dahil edilmiştir (Bakan ve Şahin, 2018: 138).

Zamanın değişen şartlarına bağlı olarak güvenlik kavramının içerisinde barındırdığı nitelikler, genişleme göstermektedir. Uluslararası sistemin yapısı gereği güvenlikle ilgili kavramlarda yelpazenin genişlemesi, karşı taraftan gelen tehditlerin yönünün ve amacının çeşitlenmesi, güvenliğin tanımında yer alan dinamiklerin artmasına neden olmaktadır. İlk zamanlarda askeri odaklı yapı içeren bu kavram zamana bağlı olarak birçok özelliği daha tanımına dahil edip geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Güvenlik Kavramında Yaşanan Gelişim Süreci

Güvenlik, insanoğlunun var oluşundan günümüze kadar yaşanan süreçte sürekli gelişim ve değişim gösteren kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik kavramı, ilk dönemlerde bireyin fiziki varlığına yönelik olarak gelebilecek tüm tehditlere karşı korunma ihtiyacı çerçevesinde şekillenmekteydi. Bireyin fiziki varlığına gelebilecek tehditler gıda ve barınma ihtiyacı çerçevesinde bireyin hayatta kalma mücadelesini şekillendiren yapıya sahipti. Aynı zamanda bulunulan toplumun yapısı mücadeleyi şekillendiren etkenlerden biriydi.

İnsanoğlu, ilk dönemlerde kendi güvenliğine yönelik olarak doğadan ve diğer insanlardan gelebilecek tehlikeleri tehdit olarak görmekteydi. Bu nedenle can ve mal güvenliğini hem sağlamak hem de sürdürmek için önlemler almaktaydı (Cerrah, 2011: 19- 34). Bu dönemlerde, avlanma ve korunma kavramları ile ifade edilen yaşama biçimi söz konusuydu. İnsanoğlunun doğaya karşı verdiği mücadele mevcuttu. Döneme ait tehdit, can güvenliğine yönelik olan bireysel tehditlerdi. Bunun yanı sıra; avcılık ve toplayıcılık özelliğini taşıyan dönemin hırsızlık tehdidi de bulunmaktaydı.

İnsanoğlunun, zaman içerisinde doğaya karşı verdiği mücadele çerçevesinde toplu bir şekilde yaşamaya başlamışlardır. Ancak bir arada yaşamanın getirdiği birtakım sorunlar nedeniyle,

güvenliğin başka bir boyutu ortaya çıkmaktadır. Sorunların çözümünde bir arada yaşamaya dair birtakım kurallar ve kuralları denetleyecek kurumlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

İlk dönemde doğaya karşı verilen mücadele, zamanla bireysel anlamda güvenliği sağlama çabasına dönüşmektedir. Bu çabanın sonucunda güvenliğin sağlanması, korunması ve sürdürülmesi için bir kuruma (devlete) ihtiyaç durulmuştur (Haspolat, 2006: 62). Devlet kurumuna duyulan ihtiyaç neticesinde birçok devlet yapıları ortaya çıkmış ve bu durum güvenliğin sağlanması için birtakım gelişmeleri ve değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ancak devletlerin artması ile güvenliğin gelişen ve değişen boyutu neticesinde, farklı güvenlik tehditleri ve bunun beraberinde farklı güvenlik tedbirleri ortaya çıkmıştır.

Güvenlik kavramında yaşanan tüm bu değişimi anlayabilmek için, söz konusu değişimi dönemsel olarak ele almak daha faydalı olacaktır. Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş dönemi öncesi ve sonrası yapılacak olan değerlendirme, değişimin hangi boyutlarda nasıl gerçekleşeceğini anlama ve örnek olayın daha pragmatik incelenebilmesi açısından kolaylık sağlayacaktır. Güvenlik kavramında yaşanan değişimin sebepleri, dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Dönemin uluslararası sisteminde yer alan hegemonyasının güvenlik stratejileri, uyguladığı tehdit türleri, tehditlere karşı aldığı önlem politikaları, coğrafi konumu, kültürel yapısı değişikliğin ana parametreleri arasında değerlendirilmektedir.

1.2.1. Soğuk Savaş ve Öncesinde Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramında yaşanan değişim sürecinin dönemsel anlamda farklılıkları bulunmaktadır. Değişimin yapısını, nedenlerini ve ortaya çıkardığı sonuçları anlama bağlamında dönemsel anlamda karşılaştırılması söz konusudur. Soğuk Savaş ve öncesinde sahip olunan güvenlik anlayışı çerçevesinde, güvenliğin referans nesnesinin değişim sürecinde yaşanan durumların ve yapılan çalışmaların değerlendirilmesi konunun daha iyi anlaşılmasında etkili olacaktır.

Güvenlik kavramını insanlık tarihine kadar dayandırmak mümkün olmakla beraber, güvenliğin uluslararası ilişkiler alanındaki bilimsel çalışmalarda yer alması yakın zamanlıdır. Uluslararası ilişkiler disiplini Birinci Dünya Savaşı sonrasında gelişme gösterirken, güvenlik kavramının gelişimi İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir (Burchill vd., 2013: 18). Güvenlik kavramının gelişim sürecini, Soğuk Savaş ve öncesi dönemde olmak üzere dört ana gruba ayırarak ifade etmek mümkündür. Birinci dönem 1918 - 1955 yıllarını kapsayan, güvenlik kavramının henüz uluslararası ilişkiler alanının ayrı bir alt dalı olarak ortaya çıkmadığı dönemdir (Bakan, 2007: 37). Bu dönemde, güvenlik uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk temelinde uluslararası kurumların yaygınlaştırılması, demokrasi ve silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi şeklinde algılanmaktadır. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamanın yolu; kolektif güvenliğin,

silahsızlanmanın, uluslararası işbirliğinin, uluslararası self-determinasyon hakkının benimsenmesi şeklinde ifade edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile güvenlik kavramının ana araştırma konularında değişiklik olmuştur. Değişikliklerin birincisi; güvenliğin bütün devletler için her zaman en temel amaç olarak görülmesi düşüncesi bir kenara bırakılıp, sadece amaçlardan biri olarak kabul edilmesi olmuştur.

İkincisi; uluslararası güvenliğe hem askeri hem askeri olmayan diplomatik yöntemler ile sağlanabilecek dış politika aracı olarak bakılmıştır. Üçüncüsü; güvenlik ikileminin mevcudiyeti, devletlerin daha dikkatli davranmalarını beraberinde getirmiştir. Sonuncusu ise iç politika ve uluslararası güvenlik arasında yaşanan ilişkiye ekonomi, bireysel haklar ve siyasi süreçler dahil olmuştur (Baldwin, 1995: 117-141).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ilişkilerde küresel güç dengesi değişiklik göstermiştir. ABD ve Sovyetler Birliği liderliğinde, iki kutuplu sistemin ortaya çıkışı birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Güç odaklı ilişkilerin ön planda olduğu bir dönem söz konusudur. Bu dönemde güvenlik kavramı devlet merkezli olup, devletin toprak bütünlüğü ve egemenliğini korumaya yönelik olarak gelişme göstermiştir. Temel alınan ulusal güvenlik çerçevesinde, devletler için konvansiyonel ve nükleer silaha sahip olmak öncelikli amaçtır. Çünkü askeri ve strateji odaklı güvenliğin hakim olduğu bir dönem söz konusudur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelere bakıldığında Japonya'ya karşı ABD'den atom bombası ile gelen nükleer tehdit, güvenlik algısının yeni bir başlık altında incelenmesine neden olmuştur (Tepebaş, 2006'dan aktaran: Sancak, 2013: 128). Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş döneminde güvenlik stratejilerinin belirleyicisi olarak yaşanan bu durum, tehdit türünün daha da tehlikeli bir hal aldığı ve alınacak olan önlemlerin tehdit algısı doğrultusunda gerçekleşmesi gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda alınacak olan önlemler devletin sahip olduğu kapasitelere göre değişiklik göstermektedir.

Güvenlik kavramının altın çağı olarak kabul edildiği 1955 - 1985 yıllarını kapsayan ikinci dönemde, ilk dönemden farklı olarak nükleer silahların uluslararası siyaseti yönlendirmesi söz konusudur. Böylece silah kontrolü, nükleer savaş ve sınırlı savaş gibi konular; güvenliğin konuları içerisine dahil edilmiştir. Birinci dönemde güvenliğin tanımı, nasıl sağlanacağı ve diğer dış politika araçları arasındaki yeri tartışılırken, bu dönemde ulusal ve uluslararası güvenliği sağlarken nükleer silahın nasıl kullanılacağı sorusu gündeme gelmiştir (Bakan, 2007: 38).

İkinci dönemde birincil aktörün devlet, ulusal güvenlik merkeze alınan temel kavram olduğu ve ulusal çıkarların askeri güç kavramı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Devletlerin, kendi

kendine askeri güç bağlamında yeterliliğini ifade eden self-help ilkesi, askeri gücün varlığı ile devlet odaklı yapının önemi ve güvenlik stratejilerinin askeri politikalar çerçevesinde belirlenmesine önem verilmiştir. Devlet merkezli ve ulusal güvenlik çerçevesinde güvenlik stratejilerinin yürütülmesi söz konusudur. Ulusal güvenliği sağlama hususunda etkili olan ulusal çıkar, askeri nitelikli yapıya sahiptir.

Soğuk Savaş döneminde var olan güvenlik anlayışı, “geleneksel güvenlik anlayışı” şeklinde ifade edilmektedir. Bu anlayış çerçevesinde devlet, karşı bloktan sürekli dış tehdit almaktadır ve bu durum devletin beka sorununu ortaya çıkarmaktadır. Devlet, kendi bekasına yönelik tehditleri bertaraf etmek ve toplumsal yapının varlığını korumak için temel haklar konusunda bazı kısıtlamalar gerçekleştirmektedir. Öncelikli olarak kamu düzeni varlığının korunması söz konusudur. Böylece bireysel hak ve özgürlükler ikinci planda olmaktadır. Bu durumda devletlerin bazıları sebep olarak dönemsel şartları göstererek, bireysel hak ve özgürlüklerin genişletilmesini askıya almaktadır (Beriş, 2015: 11). Devletin kendi varlığını devam ettirebilmesi hususunda öncelik verdiği kamu düzeni nedeniyle bireysel hakların göz ardı edilmesi söz konusudur.

Güvenlik, geleneksel güvenlik anlayışı içerisinde dar kapsamlı olarak yer almıştır. Güvenlik, karakterize edilirken devlet merkeze alınmış, askeri tehditler odak noktası olmuş ve bu kavramlar güç olgusu çerçevesinde değerlendirilmiştir (Baylis, 2008: 71-72). Öncelikli güvenlik amacının devlet üzerinden yapılması bireyin güvenliğini, hak ve özgürlüklerini ikinci plana atan stratejinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Devletin güvenliğinin askeri nitelikler çerçevesinde belirlenip güç odaklı stratejiler ile sağlanması söz konusudur.

Geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde güç, tehdit ve güvensizlik faktörleri yer almıştır. Çünkü aktörlerin çatışma durumunun var olduğu tehdit ortamında varlıklarını ve değerlerini korumak için güçlü olmaları gerektirmektedir. Güç stratejisi şekillendirilirken tehdit türü ve yapısı dikkate alınmaktadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6). Geleneksel güvenlik anlayışında devlet merkezli bir yapı söz konusudur (Buzan vd., 1998: 52). Devlet bir bütün olarak ifade edilmektedir. Devletin güvenliği sağlanırsa, devleti meydana getiren diğer faktörlerin de güvenliğinin sağlandığı düşüncesi hakimdir. Güvenliğe yönelik olarak algılanan tehdidin, devletin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne dair askeri nitelikli olduğu kabul edilmektedir. Bunun dışında kalan tehditler ise güvenlik problemi olarak değerlendirilmemektedir (Urhal ve Acar, 2007: 70).

Güvenliğin geleneksel yaklaşımı, kavramın nesnel boyutu üzerinden politika sürdürmektedir. Güvenliğin, sert boyutu çerçevesinde, askeri güç kullanımı ve silahla mücadele stratejisi ile korunabileceği savunulmaktadır (Booth, 2003: 58). Geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde oluşan güvenlik stratejilerinde, güç ilişkileri baskındır. Bu durum, güvenliğin askeri nitelikte olmasını beraberinde getirmektedir. Güvenlik, devlet güvenliği ile benzer kavram olarak ifade edilmektedir (Balkan, 2006: 23). Askeri nitelik ve güç ilişkisi bağdaştırılıp oluşturulan güç stratejisi

çerçevesinde, savunma sistemlerinin oluşması amaçlanmaktadır. Savunma sistemlerinin içerisinde silahla mücadele uygulama alanları bulunmaktadır. Gelen tehdidin kapasitesine göre savunma sisteminin türü ve yapısı değişiklik göstermektedir.

Devletin güvenliği çerçevesinde esas alınan nokta toprakların korunmasıdır. Ülke sınırlarına dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdit durumunda oluşacak savunma yöntemleri genelde askeri nitelikte olmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışında devlet merkezli güvenlik yapısı söz konusudur. Devletin güvenliği çerçevesinde şekillenen toplum ve birey güvenliği mevcuttur. Devletler arasında meydana gelebilecek çatışma riskine odaklanılmaktadır. En önemli amacın; devlet bekasını korumak ve tehditleri en aza indirmek olduğu savunulmaktadır.

Geleneksel güvenlik anlayışının oluşmasına katkı sağlayan beş ana etken bulunmaktadır. Bunlar; güvenliği kimin nasıl sağlayacağı, tehditlerin sebebi, tehditlerin yapısı, gelen tehditlere hangi stratejiler ile karşılık verileceği ve neyin güvenliğinin sağlanacağıdır (Miller, 2001: 16-17). Sorulara verilecek olan cevaplar, devletin güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Ana etkenlere bakıldığında güvenlik kavramının şekillenmesinde tehdit ve referans nesnelere etkili olduğu görülmektedir. Bu etkenler devletin yapısına, sahip olduğu olanaklara, uyguladığı stratejilere, güvenliğin sağlanması hususunda öncelik verdiği aktöre göre değişiklik göstermektedir.

Geleneksel güvenlik anlayışına göre en büyük tehdit, devletin ulusal güvenliğini riske eden diğer devletlerdir. Bu tür tehdit oluşturan devletler, uluslararası sistemde yer alan statükonun dışına çıkarak revizyonist hareketler sergileyen yapıya sahiptir. Çıkar odaklı strateji izleyen devletler, içerisinde milliyetçilik kaynaklı sorunlar barındıran devletlere karşı tehdit unsuru oluşturmaktadır (Miller, 2001: 17).

Geleneksel güvenlik anlayışının bir başka bakış açısı; tehditlerin oluşumunda diğer devletlerin askeri güç seviyelerinin etkili olduğudur. Askeri güç seviyesi ne kadar fazla ise oluşabilecek tehdidin gücü bir o kadar güçlü olabilmektedir (Jervis, 1978: 16). Görüldüğü üzere devlet odaklı stratejiler, devletin bekasını korumak amaçlı nitelikler içermektedir. Devletin ulusal güvenliğini sağlaması ve uluslararası sistemde yerini koruyabilmesi; bu amaçlarını gerçekleştirmek için de güç ve askeri odaklı stratejiler üzerinden politika yürütülmesi hedeflenmektedir.

Devletler, uluslararası sistem içerisinde devamlı olarak güvenliklerini sağlama çabası içerisindeydir. Gelebilecek tehditlere karşı savunma stratejileri oluşturulur ve tehlike riski en aza indirgenmeye çalışılır (Mearsheimer, 1995: 83). Devletlerin gündeminde sürekli güvenlik kavramının yer almasının sebebi, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanmaktadır. Uluslararası ortamda devletleri kontrol eden üst bir otoritenin olmaması, devletlerin karşılıklı olarak birbirlerine iyi niyet besleyememeleri ve niyetlerindeki belirsizlik durumu güvenlik kavramının her zaman gündemde olmasının diğer nedenlerindedir.

İki kutuplu sistemin güvenlik tehdidinin en uç noktaya ulaşması, 1961 yılında meydana gelen Küba Füze Krizi ile gerçekleşmiştir. Bu krizle dünya nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Bu sorun atlatıldıktan sonra Çin'in yükselmesi ve silahsızlanma çabalarının olması ile “yumuşama” (detente) dönemine girilmiştir. Ancak Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güvenlik mücadelesi devam etmiştir. Caydırıcılık politikaları dönemin sonuna kadar, küresel uluslararası sistemin merkezinde olmayı sürdürmüştür (Erdem, 2016: 257). Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan gerginliklerin karşısında, iki tarafa da dahil olmak istemeyen bir grup olan “Bağlantısızlar”, her iki tarafın liderliğinde uygulanacak olan çatışmalardan ve stratejilerden uzak olma isteği çerçevesinde oluşturulmuştur (Tepebaş, 2006'dan aktaran: Sancak, 2013: 128).

Görüldüğü üzere bahsedilen dönem içerisinde, hiçbir devletin tek başına hareket edemeyeceği anlaşılmış ve ittifaklar kurma yoluna gidilmiştir. Bu tercihin güvenlik algılamaları açısından daha pragmatik olacağı düşüncesi hakimdir (Dedeoğlu, 2008: 38). Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün kurulması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, güvenlik adına atılan ciddi adımlardan biridir. Savaş sonrasında istikrarlı bir dengenin kurulabilmesi için bir örgüte ihtiyaç olduğu kanısı taraf devletler açısından kabul edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde, Batı Avrupa'nın Doğu Bloğu karşısında etkin olabilmesi için ABD'nin gerçekleştirmiş olduğu Truman Doktrini birlikte hareket etme stratejisinin ekonomik örneğidir. Buna karşılık olarak, ekonomik gelişme amacıyla kendisi ile ortak fikirlere sahip sosyalist ülkeleri bir çatı altında toplayan Sovyetler Birliği, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi olan COMECON'u kurmuştur.

Bunların yanı sıra, askeri unsurların ağır bastığı Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü adı altında kurulan NATO; örgüt üyeleri herhangi bir dış güçten gelebilecek olan saldırıya karşı ortak savunma yapma amacını taşımaktadır. Buna ek olarak Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması adı altında Varşova Paketi siyasi ve askeri ittifak olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancak, 2013: 128). Görüldüğü üzere Soğuk Savaş döneminde güvenlik tehdidinin öznesi devletlerdir. İki kutuplu sistem hakimdir, askeri ve güç odaklı stratejiler söz konusudur. Devletlerden gelebilecek olan tehditlere yönelik güvenlik stratejileri ittifaklar nezdinde oluşturulmuştur.

1.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Kavramı

Uzun bir süre devam eden Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile ortaya çıkan sonuçlar, başlayan yeni dönemin habercisi olmuştur. Soğuk Savaş dönemine kadar var olan yapının değişmesi, tehdit algılamalarının çeşitlenmesi ilişkilerin daha karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Böylece yapılacak olan öngörülerin zorlaşması ile değişken bir yapıya sahip uluslararası güvenlik ortamının ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik;

askeri ve güç odaklı çerçevede ele alınırken, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen teknoloji ve küreselleşme ile birlikte kimyasal silahlar, etnik sorunlar, çevre kirliliği, istismar, işsizlik, yoksulluk ve göç gibi içerisinde birçok unsuru barındıran güvenliğin ele alınması söz konusudur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu sistem sona ermiş, uluslararası ilişkiler ve uluslararası güvenlik açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. ABD, rakibinin olmadığı bir uluslararası sistemde süper güç olarak kalmayı başarmıştır. ABD'nin uluslararası gelişmelere yön vermeye başlaması, yeni güvenlik stratejilerini beraberinde getirmiştir. ABD, tehdit ögesi olarak gördüğü komünist blok ortadan kalktığı için karşısında yeni rakip arama isteği hissetmiştir. Komünist tehdidin yok olması ile tek taraflı süper gücün varlığı yaklaşık on yıl devam ettikten sonra 11 Eylül 2001 saldırıları ile yeni güvenlik stratejileri oluşturulmaya başlanmıştır (Sancak, 2013: 129).

Soğuk Savaş döneminde, uluslararası sistemde yer alan hegemon devletler arasında sıcak çatışma yaşanma olasılığı düşüktür. Uluslararası güvenliğe yapılacak olan tehditlerin türlerinde artış meydana gelmiştir. İttifakların ve kopmaların benzer zamanlarda yaşandığı geçiş döneminde farklı stratejiler uygulanmıştır. Avrupa Birliği yapısı altında, birçok ülke bir araya gelerek siyasi ve ekonomik olarak uluslar üstü örgütlenmeyi amaçlarken diğer taraftan çeşitli etnik yapıya sahip ülkeler parçalanmıştır. Her devlet bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafi, askeri ve etnik konumuna göre kendisine bir yön belirlemiş ve o doğrultuda yeni güvenlik algıları oluşturmaya çalışmıştır.

Bahsedilen kopma durumlarına örnek olarak; sıcak çatışma yaşanmadan gerçekleşen Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve Çekoslovakya'nın ikiye bölünmesi gösterilebilir. Buna karşılık, Yugoslavya'nın parçalanması ise şiddetli sıcak çatışmalara sahne olmuştur. Özellikle Boşnak halkını hedef alan çatışma, Srebrenitsa'da soykırım ile en uç noktaya ulaşmıştır. Sovyetler Birliği çatışma yaşanmadan dağılmış olsa da Çeçenistan'da yaşanan bağımsızlık mücadelesi, Azerbaycan Karabağ Bölgesi'nde yaşanan Ermenistan işgali ile meydana gelen katliamlar ve Gürcistan'da ayrılıkçı hareketin başlattığı çatışmalar, Sovyet coğrafyasında meydana gelen çatışmalardır (Sancak, 2013: 131).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde etkin rol oynayan kitle imha silahları, Soğuk Savaş sonrası dönemde de başlıca güvenlik sorunlarından biri olmuştur. Bu durumu daha da tehlikeli hale getiren nokta ise kitle imha silahlarına terör örgütlerinin ulaşma ihtimalinin ortaya çıkmasıdır.

11 Eylül 2001 saldırısı ile tehdit algısının şeklini etkileyen terörizm, uluslararası boyut kazanmıştır. Bu durum, uluslararası güvenliğin öncelik verdiği konuların başında yer almaktadır (Sancak, 2013: 131). ABD gibi süper güç olmayı başaran bir devletin, kendi topraklarında bu tehdit

durumunu yaşaması hemen hemen hiçbir ülkenin güvenliğinin garantisi olmadığı anlamına gelmektedir. Askeri ve ekonomik etkenlerden oluşan sert gücün terörizm adı altında asimetrik güç karşısında tek başına yeterli olamayacağı anlaşılmıştır. Yumuşak güç adı altında yeni güç alternatiflerinin öngörülme olasılığı ortaya çıkmıştır.

Güvenlik kavramının gelişim sürecinin son iki evresi, Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelmektedir. 1985 - 1995 yılları, güvenlik anlayışının sadece askeri güç ve nükleer silahlar üzerinden ifade etmenin yetersiz olduğunun anlaşıldığı dönemdir. Bu dönemin önde gelen akademik çalışmaları arasında Keohane'nin 1986 yılında yayınlamış olduğu "Neorealism and Its Critics" adlı eseri ve Buzan'ın 1991 yılında yayınladığı "People, States and Fear" adlı eseridir. Bu dönemde güvenlik anlayışı oluşturulurken siyasi ve ekonomik etkenler üzerinde durulmuştur. 1980 sonrası uluslararası ilişkilere daha fazla dahil olan ekonomi ve çevre etkenleri nedeniyle ve özellikle 1990 sonrası sınırı aşan küresel sorunlar, göç ve kimlik çatışmasının uluslararası ilişkilere dahil olması; güvenlik anlayışının değişmesinde rol oynamıştır (Bakan, 2007: 39).

İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından güvenlik alanına dahil olan yeni konular dahilinde yeni kavramların ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Toplumsal güvenlik, insani güvenlik, ekonomik güvenlik ve çevre güvenliği bu durumun bazı örneklerini oluşturmaktadır. Ve böylece güvenlik tanımı genişlemiş, yeni güvenlik anlayışları ortaya çıkmaya başlamıştır. Askeri gücün öneminin giderek azaldığı Soğuk Savaş sonrası dönemde devletin merkezde olduğu güvenlik tanımlamaları, eleştiriye tabi olmuştur. Bireysel unsurların daha ön planda olduğu tanımlamalar gündeme gelmiştir. Güvenliğin yeni gündeminde ulus ötesi suç, bölgesel çatışma ve nükleer silahların yaygınlaşması gibi konular yer almıştır.

1995 ve sonrası yıllarını kapsayan son dönem güvenlik kavramı anlayışı, "eleştirel güvenlik çalışmaları" adı altında incelenmiştir. Bu çalışma, 1994 yılında Kanada'nın Toronto kentinde uluslararası konferansta ele alınmıştır. Bulunduğu dönemin güvenlik anlayışına eleştirel nitelikte yaklaşan çalışma, Krause ve Williams'ın katkıları ile ortaya çıkan "Critical Security Studies: Concepts and Cases" adlı eserin temelinde post - pozitivist yaklaşımı barındıran, eleştirel teori niteliğinde ve devleti merkeze almayan düşünce yapısı vardır (Bakan, 2007: 41).

Eleştirel güvenlik çalışmaları; güvenliğin referansının, boyutlarının, seviyelerinin ve aktörlerinin sorgulandığı bir yapıyı ele almaktadır. Güvenlik boyutlarının askeri boyuttan çevresel, kültürel, toplumsal ve ekonomik boyuta doğru genişlediğini savunmaktadır. Güvenlik seviyelerinin derinleşerek sadece ulusal nitelikte değil; bunun yanı sıra uluslararası, bireysel ve küresel nitelikte analiz edilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Aktör olarak devletle sınırlı kalmayıp bireyin, toplumun, uluslararası kuruluşların ve çıkar gruplarının dahil edildiği yapıyı öngörmektedir (Krause ve Williams, 1996: 229-254). Eleştirel güvenlik çalışmalarının güvenliğin yapısına

kazandırdığı en önemli özellik; sosyal açıdan normlar, değerler ve fikirler anlamında aktörlerce oluşturulan, tanımlanan ve uygulanan kavram olarak görülmesini sağlamaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler, iletişim ve ulaşım alanında yeni imkanlar sağlamıştır. Bu durum, küreselleşmenin hızla yol almasına neden olmuştur. Bilhassa internet ağının yaygınlaşması ve küresel bir boyut alması, sosyal medya kullanıcılarının her geçen gün daha da artması ekonomik refah, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi kavramların daha geniş kitleler tarafından tartışılma olasılığını arttırmıştır (Sancak, 2013: 132). Küreselleşmenin ağır bastığı ve bölgesel nitelikte dini ve etnik sorunların yoğun yaşandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidinin yerini nükleer silah, uluslararası terörizm, ekonomik istikrarsızlık gibi konuların alması söz konusudur.

Uluslararası sistemde yaşanan değişim ve gelişmelerle birlikte, güvenlik kavramının önemi artmıştır. İçerisinde daha çok askeri nitelikli özellikleri içeren güvenlik kavramı; siyasi, ekolojik, sosyolojik, ekonomik, sağlık...vb diğer yönler ile de nitelendirilmeye başlanmıştır. Güvenlik alanında yaşanan bu genişleme, beraberinde devletlerin tek başına çözebilecek olduğu sorunlar olmaktan çıkmıştır. Ortaya çıkan terör, açlık kıtlık, çevresel sorunlar, mültecilik, çevre kirliliği, işsizlik...vb sorunlar; uluslararası aktörlerin birlikte hareket etme zorunluluğunu ortaya koymuştur.

1.3. Güvenlik Kavramının Değişim Boyutları

Soğuk Savaş döneminde uluslararası aktörlerin temel odağının askeri güç, silahlanma ve savunma olduğu göze çarpmaktadır. Bunun bir getirisi olarak, ülkeler arası saldırı ve tehdit konularının yer aldığı bir güvenlik anlayışı hakim olmaktadır. Ancak güvenliğin gündemi 1980li yılların başlangıcıyla değişim göstermeye başlamıştır. Yeni kavramlar ve yeni konuların dahil olmasıyla güvenliğin tanımının yeniden yapılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Bahsedilen dönem içerisinde, Richard Ullman ve Barry Buzan güvenlik kavramının tanımı üzerinde yeniden çalışmıştır. Ullman, ciddi güvenlik tehditleri anlamında doğal afetleri, dünya genelinde yer alan nüfus artışını, depremleri, kaynak açısından yapılan savaşları ve uluslararası göç gibi sorunları güvenlik kavramı içerisinde değerlendirmektedir (Ullman, 1983: 129). Buzan ise güvenliğin beş temel boyut olan siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve askeri unsurlarına dikkat çekmektedir. Güvenlik kavramının gelişmesi ve derinleşmesi konusunda ilk çalışma niteliğinde olan Barry Buzan'ın "People, States and Fear" adlı eseri, salt askeri nitelikli güvenlik anlayışından sıyrılarak askeri, politik, çevresel, ekonomik ve toplumsal güvenlik alanına doğru genişlemeyi savunmaktadı (Buzan, 2015: 113-130).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, askeri nitelikli tehditler azalma göstermiştir. Buna karşılık olarak ekonomik bunalım, işsizlik, açlık, doğanın tahribatı, etnik çatışmalar, hızlı nüfus artışı,

siyasi baskı, halka yönelik şiddet eğilimleri, insan kaçakçılığı ve göç gibi yeni tehdit türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tehditler askeri nitelikli tehditlere oranla, devlete daha fazla zarar vermektedir. Ve bu durum ulusal ve uluslararası sisteme yansımaktadır (Booth ve Fatic, 2003'ten aktaran: Aksu ve Turhan, 2012: 70).

Güvenlik kavramında yaşanan genişleme ve derinleşme, Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısını değiştirmekte ve yeni özelliklere sahip güvenlik algısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni dönem güvenlik algısının ortaya çıkmasında en önemli etken Soğuk Savaş sonrası dönemde gittikçe daha da hız kazanan küreselleşme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşüm süreçlerinde ortaya çıkan bireylerin kendilerini daha iyi nasıl koruması gerektiğini içerisinde barındıran yeni savunma ihtiyaçlarıdır (Salmon, 1992: 5).

Güvenlik kavramının genişlemesindeki asıl sebep, tehdit türlerinin değişmesi ve zamana bağlı olarak küreselleşmenin giderek artmasıdır. Belirgin olarak ekonomik anlamda meydana gelen gelişmeler uluslararası alanda da etkili olmaktadır. Küreselleşme kavramının sadece sermaye üzerinde değil, aynı zamanda fikirlerin ve insanlığın üzerinde de etkisi vardır. Bu duruma paralel olarak iktisadi değişimle birlikte sosyal yaşantının gelişmesi ve değişmesi insani güvenlik bağlamında birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Gelirlerin ve refah seviyesinin artışı, zengin ve yoksul ülkelerde paralel olarak ilerlemektedir. Böylece zengin ve yoksul ülke arasındaki gelir ve refah seviyesi farkı kapanmamakta, aksine artmaktadır. Bunun sonucunda iki grup ülke arasında gelir eşitsizliği büyümeye devam etmektedir. Ve sonuç olarak şiddet, eşitsizlik, kargaşa ve huzursuzluk olasılıkları insan güvenliği bağlamında tehdit olarak algılanmaya devam etmektedir.

Güvenliğin genişleme boyutu, askeri konuların yanı sıra daha çok ekonomik nedenlerden çevresel tehditlere, bireysel haklardan mülteci sorununa, terörizmden uluslararası kaçakçılığa kadar uzanan ve daha birçok sorunu içerisinde barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir. Güvenliğin derinleşme kavramı ise, güvenliğin hem toplumsal hem de bölgesel alan dahilinde, güvenlik kavramını ulusal ve uluslararası düzeye çıkararak güvenlik seviyesine sahiptir (Krause ve Williams, 1996: 230). 1980li yıllardan itibaren güvenliğin çok boyutlu olarak genişlemesi birbiriyle bağlantılı dört nokta üzerinde tartışılmaktadır. Ulusal güvenliğin dört farklı alanda genişlediği belirtilmektedir. “Güvenlik kimin için sağlanır ?” sorusu, bir sınıflandırma yapma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca güvenliğin amacını belirten iki parametre söz konusudur; güvenlik kavramının devletlerin güvenliğinden bireyin güvenliğine “aşağıya doğru” (downward) olan genişlemedir. İkincisi ise güvenliğin ulusal boyuttan uluslararası fiziksel çevreye olan “yukarı doğru” (upward) olan genişlemesidir. Sonuç olarak iki genişleme türünde güvenliğin kimin için sağlanacağı yaklaşımı önemli bir noktadır (Rothschild, 1995: 55).

Yaşanılan zamanın güvenlik şartlarının getirisi olarak, değişkenlik gösteren bir durum söz konusudur. Sahip olduğu toplum ve bölge açısından daha da geniş bir alana yayılan güvenlik

kavramının, kim ve neler için gerekli olduğu sorusunun cevabı kendi içerisindeki yapılara göre farklı yorumlanmaktadır. Güvenliğin, kim için nasıl sağlanacağı sorusunun cevabı dönemsel ve bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Devletel bir algı olmaktan çıkıp bireye kadar uzanan, insani yönün daha çok ortaya çıktığı bir durum söz konusudur. Küresel sınırı aşan ve uluslar üstü sığfata bürünen güvenliğin bu genişlemesinin tehdit ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır.

Güvenliğin kavramının genişlemesi, tehdit kaynağı ile bağlantılı olup; diğere iki kategori olan yatay ve dikey boyutları içermektedir. “Yatay genişleme” (horizontally extension); ekonomik kriz, göç, uluslararası terör ve siyasi terör gibi askeri nitelikte olmayan tehditleri içermektedir. Güvenliğin insani yönüne doğru yönelme söz konusudur. İkincisi ise siyasi sorumluluğun da genişlemesini içerisinde barındıran “dikey genişleme” (vertical extension) dir (Rothschild, 1995: 55). Ekonomik bunalım, salgın hastalıklar, göç, açlık, işsizlik, etnik çatışmalar, doğanın tahribatı, nükleer silahlar, kaçakçılık, uluslararası terörizm ve daha birçok tehdit türü; birçok insanın bir arada yaşamasının küresel boyutta getirdiğı bir sonuçtur. Ulusal bir bölgede yaşanan minimal bir sorunun, küreselleşme etkisi ile kısa bir süre içerisinde uluslararası sistemin diğere ucundan hissedilmesi, bu tehdit türlerinin sonuçlarının önlenebilirliğini azaltmaktadır.

1.4. Güvenlik Kavramının Değişiminde Rol Oynayan Tehditler ve Küreselleşme

Uluslararası sistem içerisinde, yaşanan değişim ve gelişim hareketleri ile birlikte yapısal olarak farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Değişen güvenlik yapılarının içerisinde birçok tehdit unsurunun olması, yeni güvenlik algılamalarını da beraberinde getirmektedir. Yeni küresel dönemin tehditleri, güvenlik yapısının yönünü değiştirmekte ve alınacak olan önlemlerin de sayısını artırmaktadır. Tehditlerin boyutu ve çeşitliliğı bakımından değerlendirildiğinde, ciddi bir algısal değişikliğin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Tehdit; toplumun varlığına, devlete veya insan hayatına karşı olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilecek olay döngüsüdür. Tehdit kavramı algısal özellikte olduğu için genel bir tanımı bulunmamaktadır. Devlete, topluma ve bireye göre farklılık gösteren tehdit algılamaları mevcuttur. Bu farklılıklar sahip olunan kültüre, coğrafi konuma, dış politika önceliklerine ve siyasi araçlara göre değişiklik göstermektedir. Tehdit kavramı, hem gerçek olgu ve olaylara hem de algı ve tahminlere dayanmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yarısında gittikçe etkisini daha da hissettiren tehdit türleri ortaya çıkmaktadır. Hava kirliliğı, doğanın tahribatı, su kirliliğı, tarım arazilerinde verimsizlik, açlık, etnik çatışmalar, nükleer silah kullanımı, ekonomik bunalım...vb. gibi tehditlerin neden olduğu durumlar daha elzem ve ciddi bir hal almaktadır.

İnsanlar yaşadıkları dönem ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda doğayı değiştirmeye çalışmıştır. Gittikçe gelişen teknoloji, büyüyen ekonomi ve hızlı artan nüfus ile birlikte üretim ve tüketimde de artış meydana gelmiştir. Zaman içerisinde gelişen toplumsal ilişkiler nezdinde risk ve

tehditlerin de artma durumu söz konusu olmuştur. Bu risk ve tehditler birçok seviyede karşımıza çıkmış ve gittikçe akademik hayatta da gelişme gösteren bir hal almıştır.

Uluslararası sistemde tehdit unsurlarının sınırları, içerisinde bulunduğu zamanın şartlarının getirisi olarak değişiklik göstermektedir. Her geçen gün bu sınırın genişlemesi ve tehdit türlerinin artması söz konusudur. Soğuk Savaş öncesinde tehdit olarak algılanan bir durumun, artık çok daha ötesinde yer alan boyutlara ulaştığı görülmektedir. Sadece askeri odaklı tehdit unsurları değil, bunun yanı sıra tüm toplumu ilgilendiren sosyolojik ve ekolojik durumların da tehdit unsuru olarak karşımıza çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Her devletin sahip olduğu değerler çerçevesinde tehdit algısı değişmektedir. Ancak bazı durumlar her devlet için tehdit potansiyeli oluşturmaktadır. Örneğin; saldırgan politikalar ve hegemon devletlerin kendi egemenliklerini koruyabilmek adına uyguladığı politikalar her devlet için tehdit içermektedir. Bu tür durumlar, ulusal güvenliği tehdit ettiği gibi birçok aktörü içerisinde barındıran uluslararası güvenlik sistemini de tehdit etmektedir.

Yeni tehdit algılamaları, Soğuk Savaş dönemi içerisinde mevcuttu. Fakat devletler sert güvenlik yaklaşımlarını öncelik verdikleri için gündeme dahil etmemektedir. Askeri ve savunma niteliği haricinde, içerisinde birçok sorunu barındıran toplumsal yapı sorunlar ortaya çıkmaktaydı. Bu sorunlar, toplumların güvenlik algısını genişletmekte ve değiştirmektedir. Soğuk Savaş öncesinde toprak genişletme isteği tehdit olarak algılanırken, günümüzde ise silahsızlanma koşuluna uymayan, teröre yardım sağlayan, etnik çatışmalara, ekonomik bunalıma sebep olan devletler tehdit olarak görülmektedir (Fluri, 2005: 13; Dedeoğlu, 2008: 14). Tehditlerin değerlendirme ölçütleri doğru saptanırsa ve uygulanırsa etkili yöntemler uygulanabilmektedir. Çünkü devletlerin diğer devletlere karşı belirlenen politikaları tehdit algılarına göre belirlenmektedir. Doğru saptanmayan tehdit, savunma stratejisinin eksik uygulanmasına yol açabilmektedir. Bu durum, ulusal ve uluslararası güvenlik alanında ciddi ve öngörülemez sonuçlara sebep olabilmektedir (Wendt, 1992: 397).

Tablo 1: Genişletilmiş Güvenlik Kavramları

Güvenlik Kavramları	Gösterilen (Kimin Güvenliği ?)	Risk Altındaki Değer (Neyin Güvenliği?)	Tehdit Kaynağı (Kimden / Neden Korunma ?)
Ulusal Güvenlik (Siyasi,Askeri Boyut)	Devlet	Egemenlik Toprak Bütünlüğü	Diğer Devletler, Terörizm (Devlet Dışı Aktörler)
Toplumsal Güvenlik	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik Kimlik	(Devletler) Milletler, Göçmenler, Yabancı Kültürler
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Küresel Çevre Sorunları, Doğa, Terörizm
Çevresel Güvenlik	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkillik, Totaliter/Erktekelci Kurumlar (Hükümetler, Dinler, Elitler, Kültür), Hoşgörüsüzlük

Kaynak: Brauch, 2008: 11.

Tabloda belirtildiği üzere, temel olarak beş ana kategoride yer alan güvenlik kavramının risk ve tehditleri sınıflandırılmaktadır. “Kimin güvenliği ?” sorusuna verilen cevapların zamanla değişmesi, cevabın öznesinin çeşitlenmesi ve buna bağlı olarak risk altındaki değerlerin farklılaşması söz konusudur. Güvenliğin sadece devlet odaklı olmaması, zamanla toplumsal gruplara, bireylere ve çevresel sisteme yayılması ve bunun beraberinde tehdit kaynağının oluşması, “kimden korunma?” sorusunun cevabını çeşitlendirmektedir.

Güvenlik kavramının yeni boyutunda, birey ve devlete yönelik olan tehditler ayrı sınıflandırılmaktadır. Askeri nitelik taşıyan tehditlerin dışında ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel tehditler de kendi aralarında kategorize edilmektedir. Bu tehditler örneklendirilirse, siyasi nitelikli tehditler; ülke içi çatışma, siyasi sistem değişikliği, yönetimde tutarsızlık, yıkılan devletler, terör, insan hakları ihlalleri, etnik, kültürel ve dizi yozlaşma gibi unsurları içermektedir. Bu unsurlar, siyasi yapıyı olumsuz etkilemekte ve bu etki birey ve topluma doğrudan yansımaktadır.

Diğer tehdit türü olan ekonomik tehditler, gelir eşitsizliğinin artması, uluslararası küresel kriz, piyasa durgunluğu, ekonominin küresel boyutuna doğrudan etki yapan uluslararası ticaret kanunları gibi unsurları içermektedir. Uluslararası sistemde bir devletin askeri güç potansiyeli ne kadar önemli ise; sahip olduğu beşeri, insani, enerji ve bilim kaynakları bir o kadar önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı, bu kaynakların elde tutulması, doğru bir şekilde işletilmesi ve pazarlanması ekonomik boyut açısından ciddi öneme sahiptir (Demiray ve İşcan, 2008: 157). Tehdit durumlarında devletlerin sahip olduğu potansiyel, sadece askeri kategoride değerlendirilmemekte; bunun yanı sıra ekonominin getirmiş olduğu birçok alan ile ilgilenmek zorunda kalınmaktadır. Ekonomik güç birbiri ile bağlantılı pek çok imkanı beraberinde getirmektedir.

Bir diğer tehdit türü olan toplumsal tehditler; kültürel çatışma, gruplar arası yozlaşma, etnik ve dini kökenli mezhep sorunları şeklinde ifade edilmektedir. Güvenliğin toplumsal boyutu, Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen etnik çatışmaların ortaya çıkması ile gündeme gelmiştir (Waewer, 2008: 155). Diğer tehdit türü ise çevresel tehditlerdir. Bu tehdit türü içerisinde plansız kentleşme, küresel ısınma, su ve toprağın kirlenmesi, iklim değişikliği, gıda yetersizliği, kaynak eksikliği, kuraklık, doğanın tahribatı, balık türlerinin yok olması, aşırı nüfus, kentsel yayılma, ormansızlaşma, asit yağmuru, bulaşıcı hastalık, organize suç, mülteci ve göç sorunu gibi unsurları içermektedir. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan tehditler arasında yer almamasına rağmen etkisini daha fazla hissedilen tehdit türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkilerin sonucunda da bazı tehditler ortaya çıkmaktadır (Jervis ve Art, 2003: 390).

Çevresel tehdit ekonomik, toplumsal ve siyasi olmak üzere birçok tehdidi beraberinde getirmektedir. Örneğin çevresel tehditlerden kuraklığı yaşayan bir devletin beraberinde ekonomik sorunları yaşaması kaçınılmazdır. Ekonomik sorunu olan bir devletin de toplumsal sorunu

beraberinde gelecektir. Bu şekilde tehditler zinciri meydana gelecektir. Ancak bu tehditlerin ortaya çıkaracağı sonuçlar devlete, sahip olunan olanaklara stratejik konuma göre değişiklik gösterebilmektedir.

Bahsedilen güvenlik tehditlerinin, uluslararası sisteme yansıyan birçok etkileri mevcuttur. Etkilerin artmasında en önemli nokta, küreselleşme ve teknolojiye hızla yaşanan gelişmelerdir. Yeni güvenlik yaklaşımları ile güvenlik tüm insanlar için ortak paydada bulunan bir kavram olmaktadır ve güvenliğin sağlanması konusunda karşılıklı bağımlılığın olması gerektiği vurgulanmaktadır (Buzan, 2015: 12). Karşılıklı bağımlılık ile anlatılmak istenen husus, bir devletin kendi güvenliğini sağlayabilmesi için uluslararası sistemde yer alan diğer devletlerin de güvende olmaları gerektiğidir. Çünkü bir devlet için tehdit olarak algılanan diğer devlet başka devletler açısından da tehdit olarak algılanabilmektedir. Karşılıklı olarak hissedilen güvensizlik durumu bağımlılığı beraberinde getirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da çeşitlenen tehdit türleri arasında bazıları, etkilerini daha belirgin biçimde göstermektedir. Bunlardan birisi terörizm tehdididir. Farklı tanım türlerine sahip olan terörizmin ortak temasında şiddet, kaos ve çatışma bulunmaktadır. Asıl amaç insanların ve toplumun korku halinde olmasını sağlamaktır. Güvenliği tehdit eden türlerin içerisinde en tehlikelisi, sonu en öngörülemeyen tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik uzun yıllardır varlığını koruyan terörizm, Soğuk Savaş sonrası gelişen ve derinleşen güvenlik ve tehdit algısı ile uluslararası toplum ve devletler açısından önemli güvenlik tehditleri arasında başta gelmektedir. Küreselleşen uluslararası sistem ve gelişen teknoloji ile birçok silah türleri ve saldırı mekanizmaları geliştirilmiştir. Terör eylemlerinde hızlı ve etkili caydırıcılık politikaları benimsenip istenilen hedefe ulaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Terörizm kendi içerisinde birçok gruba ayrılmaktadır. Her grubun etki alanı ve sonuçları birbirinden farklı özellik göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde, güvenlik tehditlerinin arasında belirginlik gösteren bir diğer tehdit türü silahlanmadır. Uluslararası sistemin var oluşundan günümüze kadar olan süreçte güvenliği sağlama hususunda en gerekli şartların başında silahsızlanma konusu gelmektedir. Bir uluslararası aktörün veya devletin silah tehdidi ile karşı karşıya kalması, durumun ciddiyetini artırır nitelikte olmaktadır. Birbirleri üzerinde askeri anlamda baskın olmaya çalışan devletlerin kullandıkları öncelikli araçları silah olmuştur. Kitle imha, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah birçok çeşidi bulunmaktadır. Silahlanmanın çeşidine, kullanılan hedef kitlenin kapasitesine göre ortaya çıkaracağı sonuçlar farklılık göstermektedir.

Bir diğer güvenlik tehdidi, organize suçlardır. Organize suçlar derin bir geçmişe sahiptir; ancak küreselleşme ile uluslararası alana yayılan bir hal almaktadır. Gelişen teknoloji ve küreselleşmenin getirisi olan artan devletler arası ilişkilerde organize suçlar daha belirgin bir hal

almaktadır. Son yıllarda daha da artan insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, uyuşturucu satışı gibi organize suçlar küresel boyuta ulaşan tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tehdidin sonuçları kullanılan kitleye, stratejiye, türüne ve kapasitesine göre farklı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tehdit türlerinin çeşidi, önceliği ve sonuçları bulunulan zamana, devletin siyasi yapısına, stratejik konumuna, kültürüne ve daha birçok sosyal alanına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Tek bir askeri savunma alanından birçok alana yayılan tehdidin varlığı, uluslararası sistem içerisinde yapısal olarak değişmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, bahsedilen tüm tehdit türleri, bir devletin yalnızca askeri gücünü kullanarak çözebileceği tehditler olmaktan çıkmıştır. Sınır aşan ve küresel boyuta ulaşan tehditler söz konusudur (Marchesin, 2003: 423). Teknolojinin ve ticaretin küreselleşmesi ile gittikçe uluslararası bir boyut alan tehditler, tek bir devletin üstesinden gelebileceği durum olmaktan çıkmaktadır.

Küreselleşme kavramı, uluslararası sistemde yaşanan değişimleri ve gelişmeleri açıklamada ana kavram niteliğindedir. Yeni bir kavram olmamasına rağmen, güvenlik alanının konusu olması Soğuk Savaş sonrası döneme denk gelmektedir. Küreselleşme ile birbirine uzak mesafede bulunan ülkeler yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın arttığı uluslararası sistemde, bir devlette yaşanan gelişmelerin diğer devletlerde etkilerinin görülmesi olağan durum olarak değerlendirilmektedir (Urhal ve Acar, 2007: 198). Küreselleşme; sermayenin, mal ve hizmetlerin, sahip olunan imkanların sınırları aşarak uluslararası bir boyut kazanma sürecidir. Getirdiği sonuçlar açısından öngörülemeyen özelliğe sahiptir. Hangi sonuçların ne şekilde alınacağı sorusunun cevabı devlete, kültüre, stratejik konuma, teknolojik gelişmeye, sosyal ve toplumsal yapıya göre değişiklik göstermektedir.

Küreselleşme kavramı, ulusal ve uluslararası sistemde güç olgusunun yeniden şekillenmesine sebebiyet vermiştir. Yeni şartlar çerçevesinde güvenlikle ilgili yeni aktörler (uluslararası düzeyde terör örgütleri, organize suç çeteleri, çok uluslu şirketler, devlet dışı aktörler..vb.) ortaya çıkmıştır. Böylece küreselleşme ile uluslararası sistemde yer alan siyasi sistemlerde ve stratejik yapılarda denge açısından değişiklik meydana gelmiştir (Urhal, 2009: 76). Zamanın getirisi olarak küreselleşmenin hız kazanması ve farklı sonuçlara sebep olma durumu ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin ivme kazanması ile oluşan yeni tehditlerin getirdiği yeni güvenlik algısı daha çok toplumsal, bireysel, küresel, ekonomik, bilgi ve çevre konuları üzerine odaklanan anlayışlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Güvenlik anlayışının yeni boyutunun ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerden biri küreselleşmenin varlığıdır. Küreselleşme ile güç ve otoritenin devlete ait yapılar arasında kayma göstermesi, ulus devlet varlığının sorgulanmasına neden olmuştur. Bireyler, devletin meşruiyetini sorgulamaya başlamıştır. Süreç bu şekilde ilerleyince güvenlik anlayışında yeni boyutlar ortaya çıkmıştır. Devletin sahip olduğu alt ve üst yapılarında meydana gelen güvenlik sorunları ortaya

çıkıymı ve devlet bu durum karşısında çözümler üretmede verimsiz olmuştur (Ağır, 2015: 100). Küreselleşmenin artması ile doğru orantılı olarak hemen hemen her alanda dönüşüm ve değişim yaşanmaktadır. Bu kavram özellikle Soğuk Savaş sonrasında genişleyen tehdit algılamaları ile daha da derinleşmiş, bunun neticesinde güvenlik anlayışında genişleme ve derinleşme yaşanmıştır (Paris, 2001: 97).

Genel olarak bakıldığında tanımı, parametreleri ve alanı genişleyen güvenlik kavramının peşisıra tehdit ve risklerin de yelpazesi genişleme göstermektedir. Tek bir boyuttan çıkılıp birçok boyutu içerisinde barındıran ve birçok sonuca neden olan uluslararası sistemin varlığı söz konusudur. Güvenlik alanında yapılan geleneksel çalışmalar temel aktör olarak devleti ele almaktaydı. Güvenlik alanını da askeri ve siyasi parametreler oluşturmaktaydı. Ancak değişime uğrayan yeni güvenlik anlayışı ile birlikte devlet, temel odak noktası olmaktan çıkmıştır. Saldırgan devletler ve savaş olasılığı tehdidine ek olarak kıt kaynaklar, çevre ve su kirliliği, ekonomik bunalım, uluslararası terörizm, nükleer silahlar gibi güvenliği daha açık bir şekilde tehdit eden yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu tehditlerden etkilenen insan ve toplum güvenliği gündeme gelmiştir.

Sonuç olarak gündeme gelen insan ve toplum güvenliği kavramı, yeni uluslararası sistemde yeni parametrelerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve sistemin bu kavramlar çerçevesinde şekil almasını sağlamıştır. Genişleyen ve değişen güvenlik kavramı çerçevesinde yeni çalışmalar neticesinde ortaya çıkan “insani güvenlik” kavramı üzerine ilişkin açıklamalar ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNSANİ GÜVENLİK KAVRAMI

İnsani güvenlik kavramının değerlendirilecek olduğu bu bölümde kavramın tanımsal yapısı, süreç içerisindeki gelişimi, örnek rapor incelemeleri, kavrama yönelik politikalar ve eleştiriler ele alınacaktır. İnsani güvenlik kavramının bu şekilde bütünsel yapıda ele alınması, anlaşılması için kolaylık sağlayacaktır.

2.1. İnsani Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

İnsani güvenlik, bireylerin fiziki varlığını tehdit eden unsurlardan psikolojik durumun iyi olmasına kadar geniş bir yelpazeye sahip bir kavramdır (Tangör, 2012: 61). İnsani güvenlik kavramının kapsadığı alan bakımından değişmeyecek olan hususu, güvenlik kavramının tanımında yer alan devletin haricinde, bireyin güvenliğini temel hedef olarak ele almasıdır. İnsani güvenlik anlayışına göre, insani güvenliğin sağlanması; bölgesel, ulusal ve küresel güvenliğin ve istikrarının sağlanmasını beraberinde getirecektir (Thakur, 2004: 347). İnsani güvenlik kavramı, bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanmasından yola çıkarak, bireyin yaşamını sürdürebilmesi adına yeterli olanaklara ulaşma durumunu ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, öznel değil de nesnel bir yanının olması söz konusudur (Thomas, 2000: 6).

İnsani güvenlik kavramı yeni bir güvenlik anlayışıdır. Bu yeni güvenlik anlayışı, iki parametreye dayalı olarak gelişim göstermektedir. Birinci parametre; yeni tehdit türleri olan küresel ısınma, iklim sorunları, çevre tahribatı, bulaşıcı hastalık, etnik çatışma, yoksulluk, sınır aşan terör unsurları çerçevesinde geleneksel tehdit yapısına bağlı olarak çözüm arayışı içerisinde girmeyi hedeflemektedir (United Nations, 2009: 6). Ortaya çıkan yeni tehdit türlerinin sınırsal anlamda uç noktalara varmasından ve sonuçları açısından öngörülemeyen özellikte olmasından dolayı ulusal sınırı aşan özelliğe sahiptir. Bu nedenle salt askeri savunma stratejisi ile politika yürütülmesi yetersiz olacağından entegre şekilde çözüm arayışı içerisinde olmak daha pragmatik sonuçlar doğuracaktır.

İnsani güvenlik anlayışının ikinci parametresi ise, uluslararası alana yayılan yeni tehdit türlerine karşı mücadele etmek için milli güvenlik, kalkınma ve insan haklarının kullanımının gereğini ifade etmektedir (United Nations, 2009: 6). Her uluslararası aktöre göre değişen tedbirler söz konusu olmasına rağmen, karakteri ve sınırı değişen tehdit türlerine karşı devlet içerisinde yer

alan meşruiyetin gücü, kalkınma seviyesi ve bunların çerçevesinde kişi hak ve özgürlükleri savunma stratejisi oluşturulurken kullanılan ana etkenler belirlenirken iki parametreden yararlanılmaktadır.

İnsani güvenlik kapsamında uluslararası hukuk açısından bireylerin; savaş, soykırım ve çatışma gibi unsurlardan korunması gerekmektedir. Bu güvenlik yaklaşımının içerisinde toplum, çevre, sağlık, ekonomi, birey gibi unsurların güvenliğinin sağlanması konusu yer almaktadır. Bu unsurların karşısında tehdit olarak nitelendirilebilecek uluslararası terör, hızlı nüfus artışı ve uyuşturucu kaçakçılığı yer almaktadır (Booth, 2007: 321). Bahsedilen tehditlerin alanı küreselleşmenin etkisi ile genişlemektedir. Etkilediği insan ve toplum yapısı her geçen gün artmakta ve bu tehditlere karşı alınacak olan önlemlerin boyutu da orantılı olarak artış göstermektedir. Her devletin, insani güvenliğin korunmasına yönelik almış olduğu tedbirler kendi imkanlarına göre değişkenlik göstermektedir.

İnsani güvenlik kavramı, bireylerin kendini geliştirme, kendi varlığını ve onurunu koruma isteğini içerisinde sentezleyen bir yapıya sahiptir. Bu güvenlik yaklaşımı, bireyin güvenliğinin uluslararası sistemde barış olduğu müddetçe sağlanacağı fikrine dayanmaktadır. Tehdit edici unsurların var olduğu sistemde, birey güvenliğinin sağlanamayacağı tezini savunmaktadır. Birey güvenliğine yönelik var olan tehdit unsurlarının yok edilmesi amacıyla alınacak tedbirlerin artırılması gerektiğini belirtmektedir (Bhattacharjee, 2007: 1-5). Öncelikli olan bireyin huzuru ve yaşam kalitesinin devamı için sağlanacak olan ortamın güvenliğidir. Uluslararası sistemde insani güvenlik ne derecede sağlanabiliyorsa, barışın da o derece sağlanabileceği düşüncesi hakimdir. Tüm bunların gerçekleşmesi tehdit unsurlarının azaltılması ile ilişkilendirilmektedir.

İnsani güvenlik, uluslararası alanda değerlendirildiğinde normatif bir değişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişim, güvenliğin genel özellikleri ve uygulanması açısından yetersizliği, tehditleri çözümedeki eksikliği kendisine hedef alan bir değişimdir (Newman, 2001: 244). İnsani güvenlik yaklaşımı, devlete yönelik gelebilecek askeri nitelikli tehditlere karşı savunma odaklı olan, devleti merkeze alan güvenlik anlayışından; terörizm, insan hakları suçu, etnik çatışmalar, dinsel yozlaşma, ekonomik bunalım gibi tehditlere kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. İnsanı merkeze alan bir anlayıştır. Oluşturulacak yeni güvenlik stratejilerinde bireye öncelik vermektedir (Alpay, 2008: 8).

Alınacak olan yeni tedbirler ile güvenliğin yeniden sağlanması, devlete verilen önceliklerin azaltılıp insani güvenliği etkileyen tüm tehditleri içeren anlayışın sahiplenilmesi ve tehditlerin ortadan kaldırılması için var olan eksikleri tamamlamaya yönelik çalışmalar başlamaktadır. Detaylı olarak incelendiğinde, ele alınan her tehdit türünde, merkezde insanın olması dikkat çekmektedir. Bireysel güvenlik çerçevesinde şekillenen yeni güvenlik stratejilerinin yönünün belirlenmesinde, tehdit türleri ve tehdit alanının etkili olduğu görülmektedir.

Bireylerin, insan olmalarından ötürü sahip olduğu haklar ve bu hakları vatandaşı oldukları devletten isteyebilme fikri, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile resmi olarak kabul edilmiştir. Birey haklarını konu alan rejimler, adalet unsuru çerçevesinde insanlığın sahip olduğu ortak değerler alanında insanlara karşı hangi yükümlülükler altında olması gerektiği hususunda şekillenmiştir (Tangör, 2012: 60). Birey haklarının ve özgürlüklerinin korunması yeni bir çalışma değildir. Bahsedilen beyanname ve sonrasında gelişen hukuk sistemi ile bireyin yaşam kalitesini etkileyen unsurların güvence altına alınmak istenmesi söz konusudur.

Güvenlik kavramında Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile tehditler ve güvenliğin öznesi konusunda dönüşüm meydana gelmiştir. Bu dönemde birey ve toplumun güvenlik ihtiyacı, konvansiyonel nitelikte olmayan tehditlere öncelik verilmesine neden olmuştur. Güvenlik çalışmalarında birey merkezli güvenlik kurgusu veya yaygın kullanımıyla insani güvenlik (human security), Soğuk Savaş sonrasında üzerinde en çok kuramsal tartışmanın yapıldığı kavramlardan biri haline gelmiştir. Bireyin güvenliğinin, uluslararası ilişkiler ve onun temel alanlarından biri olan güvenlik çalışmalarında yer almaya başlamasıyla, kavrama olan ilgi son yıllarda giderek artmaktadır (Ovalı, 2006: 4). Dönemsel olarak nelerin tehdit olabileceği konusu farklılık gösterebilmektedir. Zamanla güvenlik alanında yaşanan değişim ile birlikte güvenliğe duyulan ihtiyaç kapsamında genişleme yaşanmaktadır. Son dönemlerde birey güvenliği çerçevesinde şekillenen güvenlik algısı mevcuttur.

İnsani güvenlik kavramının kuramsal ve pratik kökenlerini, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında ortaya çıkan farklı yaklaşımlara dayandırmak mümkündür. Ancak kavramın, 1994 yılında Birleşmiş Milletler tarafından resmen tanımlandığı dikkate alındığında, Soğuk Savaş sonrası yaşanan insanlık trajedilerinin, kavramın ortaya çıkışına hız kazandırdığı söylenebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan etnik ve dini kaynaklı sorunlar, ulusal güvenlik unsurunun değişmesine ve insani güvenliğe karşı endişelerin uluslararası ilişkiler gündeminde yer almasına neden olmuştur. Bu süreç, egemenliğin dış tezahürünü olduğu kadar, iç alanını da doğrudan etkilemiş, bireyin her türlü tehditten korunması doğrultusunda uluslararası normlar ve standartlar benimsenmiştir (Ovalı, 2006: 4).

1990'lı yılların sonlarından itibaren, uluslararası aktörler arasında yaşanan uyuşmazlıklar, sadece ulusal güvenliğe zarar veren tehdit unsuru olmaktan çıkıp, bireylerin varlığını da tehdit eden kavram haline gelmektedir. Söz konusu durumda, tüm insanlığı içerisine alan insani güvenlik kavramı ortaya çıkmaktadır. Bahsedilen dönem içerisinde, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın da getirisi olarak bir bölgede yaşanan tehdit durumu, ilişkili olduğu diğer bölgede de yaşanmakta ve tüm uluslararası sistemi etkileyen durum söz konusu olmaktadır. İnsani güvenlik kavramı, güvenlik siyasetinin sadece devlete göre değil, insanın gereksinimlerine göre şekillendirmesi için yapılan bir çağrıdır. Kavramın, insana yaptığı vurgu, güvenliğin yeniden kurgulanışını gerektirmekte ve devletin güvenliğini merkez alan güvenlik çalışmalarında köktenci bir dönüşümü

simgelemektedir. İnsani güvenlik, bu içeriği sayesinde güvenlik çalışmalarına odaklanan akademik çevrelerde olduğu kadar, güvenliğin pratik alanında da önemli bir konuma sahip olmuştur.

İnsani güvenlik, bireyin merkeze alınmasının sebebini, bireyin yaşamına yönelik bir tehdidin var olması durumunda güvenliği sağlamak şeklinde açıklamaktadır (McDonald, 2002: 279). İnsani güvenlik anlayışı salt biçimde devlete yönelik bir anlayışı değil; insanlığın etkilendiği bütün alanları içerisinde barındıran bir kavramdır. Tehditlerin artık sadece devlet düzeyinde kalmama durumu, bütün insanlığı tüm yönleriyle etkilemektedir. Nihayetinde alınacak olan önlemlerin yönü ve alanı genişlemektedir.

İnsani güvenlik anlayışının temelinde, geleneksel yaklaşım olan sadece askeri nitelikte devleti merkeze alan düşünceden uzak olarak, ön plana bireyin güvenliğinin çıktığı anlayış söz konusudur. Bireyin haklarının korunması ve güçlendirilmesi insani güvenlik anlayışının birincil amacıdır. Bununla birlikte devletin hakkı olduğunu savunur; ancak devletin güvenliğini bireyin güvenliğini sağlamak için kullanılan araç olduğunu kabul etmektedir. Esas olarak hedefin insan haklarının korunması gerektiği üzerinde durmaktadır (Balzacq ve Ensaroğlu, 2008: 30). Bireyin tam anlamıyla güvende olabilmesi için, sadece askeri yön içeren tedbirler yeterli olmamaktadır. Çünkü gelişen uluslararası sistem içerisinde ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel, toplumsal ve küresel olmak üzere birçok alan bulunmaktadır. Bu alanların her biri farklı tehditlere sebep olmaktadır. Bu nedenle insani güvenlik için sadece askeri nitelikli tedbirler yeterli görülmemektedir.

Bireysel hakları koruma ve geliştirme üzerinden devlet güvenliğini değerlendiren insani güvenlik, insani hakların ve toplumun doğrudan veya dolaylı bir şekilde karşılaştığı tehditler üzerinden politika yürütmektedir. İnsan hakları, insanın varlığı ve toplum içerisinde güvensizliğe sebep olan etmenlere odaklanıp, etkili ve sürdürülebilir önlemler alma üzerinde durmaktadır. İnsani güvenlik alınacak olan bu önlemlerin devlet, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler gibi aktörler tarafından yürütülmesi gerektiğini öngörmektedir. İnsani güvenlik, daha çok bireyin refahı için gerekli olan şartları sağlama üzerine yoğunlaşmaktadır. Refah ve kalkınma için yeterli koşulların sağlanması ve bunun için gerekli olan sürdürülebilir ve gelişim olanaklarına sahip olmanın önemi vurgulanmaktadır. Bireysel hak ve özgürlükler savunulurken tüm bunların evrensel nitelikte değerlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Aksi takdirde, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması durumunda ciddi ve öngörülemeyen sonuçların ortaya çıkacağını ifade etmektedir.

İnsani güvenlik anlayışında, güvenliğin sağlanması hususunda referans nesnenin insan olması küresel güvenlik açısından insanın en önemli aktör olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle insani güvenliğe yönelik tehdidin, uluslararası güvenliğe yönelik tehdit anlamına da geldiği vurgulanmaktadır (Tangör, 2012: 73). İnsani güvenlik kavramının gerçekleşmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar devletler ve örgütler açısından değişkenlik göstermektedir. Devletler açısından sağlanması gereken şartlara bakıldığında; insani güvenlik bağlamında

yapılacak olan askeri operasyon ve sosyal faaliyetler için maddi imkanların sağlanması, gelebilecek olan tehditlere karşı hali hazırda bekleyen askeri gücün olması ve gerektiğinde seferberliği sağlayabilecek milli iradenin olmasıdır (Thomas ve Wilkin, 2004: 254). Genel olarak bakıldığında bireyi ön plana çıkaran ve birey güvenliği için gelebilecek tehditlere karşı alınan önlem durumları söz konusudur. İnsani bir anlayış olmasının gerektirdiği gibi birey güvenliğine yönelik tüm imkanların sağlanması konusu öncelik görmektedir.

Örgütler açısından sağlanması gereken şartlara bakıldığında; ulusal ve uluslararası yapıların, tehditleri engellemek üzere tüm örgütlerin kabul etmiş olduğu genel ilkeler çerçevesinde ortak bir iradenin olması şartı aranmaktadır. Buna ek olarak insani güvenliğe yönelik alanlarda fiziki güvenliğin sağlanabilmesi, gerekli durumlarda seferberlik edebilecek askeri gücün varlığı ve maddi kaynakların sağlanması şartı da kabul edilmektedir (Thomas ve Wilkin, 2004: 255). Örgütlerin her biri, kendi amacına yönelik olarak üye devletler açısından özellikler barındırmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde birçok örgüt bulunmakta ve bu örgütler sistemin işleyişine katkıda bulunmaktadır. Bulunmuş olduğu katkılardan bir tanesi de ön planda olan insani güvenliğe yönelik tehdit durumlarının bertaraf edilmesi üzerinedir. Bu yönde gerçekleştirilecek olan çabalar tüm örgütlerin ortak görüşü alınarak belirlenmektedir.

Bahsedilen tüm bu koşulların sağlanması durumu, insani güvenliğin tam anlamıyla gerçekleştirileceğinin garantisini vermemektedir. İnsan odaklı bir güvenlik yaklaşımı olduğu için içerisinde siyasi bir tercih ve normatif bir eğilim barındırmaktadır. Öncelikle bu tercih ve eğilimi gerçekleştirecek olan iradenin ortaya konulması gerekmektedir (Thomas ve Wilkin, 2004: 255). Genel olarak değerlendirildiğinde örgütler açısından yürütülen strateji, insani güvenlik kavramının evrensel yapısını öne çıkarmaktadır. Sadece belirli bölgede belirli ırkta belirli yaşta olan insanları değil, tüm yönleri ile bütün insanlığı ilgilendiren; sorunlar karşısında bütün insanlığı içerisinde barındıran çözüm odaklı yaklaşımları benimsemektedir. Bu strateji ile daha uzun vadeli çözümlere ulaşılabileceği düşünülmektedir. Algısal değişiklik içeren bir kavram olması nedeni ile tercihler doğrultusunda sonuçların nasıl olacağı değişkenlik göstermektedir.

İnsani güvenlik kavramı açısından üç farklı bakış açısı öne çıkmaktadır. Birincisi hukuk devleti kavramı üzerinde şekillenen bireyin temel kişi haklarını ve bu hakların hürriyetinin uluslararası toplum tarafından korunmasıdır. İnsani güvenlik kavramının önceliğinin birey olmasından kaynaklanan bir durum söz konusudur. İkinci bakış açısı; bireyin güvenliğini ön plana çıkaran, herhangi bir güvenlik ihlali durumunda hukuku ihlal eden tarafın cezalandırılmasını öngörmektedir (Hampson, 2008: 230-231). İnsani müdahale kavramını kabul eden bu anlayış mültecilerin ve ülkelerinden gitmek zorunda kalan bireylerin hayat kalitesinin sağlanmasına öncelik tanımaktadır. Ek olarak soykırım örneği gibi insani güvenliğe zarar veren durumlarda, insan haklarının yeniden sağlanması için kuvvet kullanılmasını meşru olarak kabul etmektedir. İnsan haklarının mahrumiyetini ön planda tutmaktadır.

Üçüncü bakış açısı, ilk iki bakış açısına kıyasla daha kapsamlı olup, insani güvenlik kavramına her koşulda zarar veren durumları kapsamaktadır. Sosyal, çevresel, siyasi, ekonomik ve diğer boyutları içerisinde barındıran bu anlayış bireyin hayatta kalması için gerekli olan tüm tedbirleri alma durumunu benimsemektedir. Ayrıca sosyal adalet, çevre kirliliği, küresel ekonomi gibi kavramları insani güvenlik kavramı içerisinde değerlendirmektedir (Hampson, 2008: 231). Üç anlayış kapsamlı olarak değerlendirildiğinde; hukuk devleti kavramı ve kişi temel hak ve özgürlükleri temelinde güvenlik ihlali durumunda ceza yöntemi, uluslararası yaptırımlar, kuvvet kullanma, meşru müdafaa kavramlarının benimsendiği görülmektedir. Birey ve bireyin güvenliği için alınacak tüm önlemler göz önünde bulundurularak, güvenliğin tek bir yönü ile değil, insanlığı ilgilendiren tüm yönleri ile ele alınması söz konusudur.

İnsani güvenlik kavramı uluslararası düzenin yalnızca devlet egemenliğine bağlı olmadığını, bunun yanı sıra uluslararası düzenin öncelikli olarak bireyin güvenliğine bağlı olarak sağlanacağı anlayışını benimsemektedir. Ayrıca insani güvenlik temel özgürlüklerin korunması anlamına gelmektedir. Özellikle insan onurunun korunması, yaşam kalitesini belirleyen sosyal, siyasi, ekonomik, askeri, çevresel ve kültürel etkenlerin olduğu sistemin sağlanması önceliklidir. Bireyin toplum içerisinde aktif olma durumunu içeren bir yapıya sahiptir. Bireyin kendini özgür ve eşit biçimde ifade edebilmesi hakkı da kavram içerisinde öncelikli hedeflerin içerisinde yer almaktadır. Birey güvenliğine odaklı sistem kurma çabası, etkisini uluslararası düzeyde de göstermektedir. Bireyin güvenliğinin sağlandığı sistemde, devlet güvenliği daha kısa sürede ve daha verimli bir biçimde sağlanmaktadır. Sağlanan bu güvenlik zinciri de bahsedilen devletin uluslararası sistemde daha güvenli olmasına ve daha etkili güvenlik stratejileri oluşturmasına katkı sağlamaktadır.

2.2. İnsani Güvenlik Kavramının Temel Özellikleri

İnsani güvenlik kavramı bazı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden birincisi insani güvenlik kavramının evrensel yapısına vurgu yapmaktadır. Dünyada yaşayan tüm insanları kapsayan bir güvenlik kavramı olması zengin ve fakir ayrımı olmadan değerlendirme yapmasını sağlamaktadır. Güvenliğin evrensel anlayış çerçevesinde oluşturulmasının daha verimli sonuçlar sunacağı düşünülmektedir. Tüm insanlık için ortak tehditler mevcuttur. Çevre kirliliği, açlık, salgın hastalıklar, işsizlik, uyuşturucu, etnik anlaşmazlıklar gibi tehditler tüm insanlığı ilgilendirir durumdadır. Ancak bu tehditlerin dünyanın her yerinde aynı derecede hissedilmesi ve aynı sonuçlar doğurması mümkün olmamaktadır. Ortak bir görüş, bu tehditlerin giderek devam etmesidir. Tehdidin niteliği ister ruhsal ister fiziksel olsun, her anlamda insanı etkileyebilecek kapasitededir ve bu etki kendisini; stratejik konum, kültürel yapı, ekonomik ve doğal kaynak, tarihsel geçmiş, toplumsal yapı, siyasi yapı ve daha birçok etken ne olursa olsun ayırım yapmadan göstermektedir.

İkinci özellik; insani konu alan kavramların birbirleriyle bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen insani güvenlik tehdidi diğer bütün

insanları etkileyecek niteliktedir. İnsan güvenliğine karşı salgın hastalıklar, soykırım, insani müdahale, açlık, işsizlik, çevre kirliliği, etnik sorunlar gibi tehditler ülke sınıırını aşan tehditler olarak karşımıza çıkmaktadır (United Nations Development Program, 1994: 23).

Üçüncüsü ise, insani güvenliğin erken önleme yolu ile daha kolay sağlanabilmesidir. Erken alınan tedbirler daha sonra alınacak olan tedbirlere kıyasla hem daha az maliyetli hem de daha kolaydır. Sonucusu ise güvenliğinin amacının insanlara doğru genişleme göstermesidir. Genel anlamıyla güvenliğin ve insani güvenliğinin devamının sağlanabilmesi için insan gelişiminin ön plana çıkma şartı söz konusudur. Bu durum insanların kendi tercihleri doğrultusunda yaşamak istedikleri toplumu seçmeleri, hangi ekonomik, sosyal, siyasal imkanları kullanmak istedikleri ile alakalı bir durumdur (United Nations Development Programme, 1994: 24-25).

Söz konusu “insan” olduğu zaman maddi veya manevi ölçütler ile ayırım yapılmaksızın herhangi bir yerde var olan bir tehdidin diğer bütün insanlığa kadar ulaşması, uluslararası sistemin getirisidir. Uluslararası sistem içerisinde sorunların, ulusal sınırlarda kalmayıp, gelişen ve değişen yapıya bağlı olarak sınır aşan bir özelliğe sahip olma durumu söz konusudur. Tehdidin yönü ve boyutu ne olursa olsun bütün devletlerin ortak benimsediği görüş; alınacak olan tedbirlerin gücü ve doğru kullanımı ile tehditlerin önüne geçilebileceğidir. Her devlet kendi olanakları doğrultusunda bu stratejilerine yön vermektedir. Gittikçe insanın yer aldığı her alanda etkisini artıran tehdit kavramı evrensel boyutu ile karşımıza çıkmaktadır.

2.3. İnsani Güvenlik Kapsamında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı: İnsani Kalkınma Raporları

BM Kalkınma Programı adı altında insani güvenlik ile ilgili açıklamalarda bulunup değerlendirme yapmaktadır. Yayınlanan birçok rapor insani güvenliğin zamanla neye ihtiyaç duyduğunu ve hangi alana yayıldığını göstermektedir. BM Kalkınma Programı insani güvenliğin iki ana bileşeni olduğunu ifade etmektedir. Bu bileşenler “freedom from fear” ve “freedom from want” şeklinde ifade edilmektedir. Bu kavramlar “korkudan arınma” ve “yoksunluktan arınma” anlamlarını içermektedir. BM’in kuruluşundan itibaren bu konu gündemde yerini korumaktaydı. Zaman geçtikçe “korkudan uzak olma” bileşeni üzerine daha çok yoğunlaşıldı (United Nations Development Programme, 1994: 24).

Korkudan arınma ilkesi; yaşanan çatışmaların önlenmesi ve çözüme ulaşması, barışı kurma ve sağlama gibi çalışmaları öngörmektedir. Korkudan arınma ilkesi ile ulaşılmak istenilen amaç insani güvenlik bağlamında bireylerin hissettikleri korkunun giderilmesi ve korkuya neden olan etkenlerin önlenmesidir (Aksu, 2012: 74). Zamanla korkudan arınma ilkesi üzerinde daha çok durulmasının nedeni; tehdit unsurlarının artması ve korku boyutunun büyümesiydi. Korku adı altında yaşanan tüm duyguların giderilmesi ile insani güvenliğin sağlanacağı düşünülmekteydi.

Yoksunluktan arınma ilkesi ise gelişimin sürdürülebilir olması üzerine yoğunlaşarak insanların yaşamaları için gerekli ihtiyaçları karşılamayı amaçlamaktadır. İnsanın insan olmasının gereği olarak duyduğu ihtiyaçların karşılanması, yoksunluk yaşamayıp sürdürülebilir gelişim içerisinde olması insani güvenlik kavramı açısından ciddi öneme sahiptir.

BM'nin kurucuları güvenliği ele alırken bölgesel olarak eşit derecede davranmaktaydı. 1945 yılında BM'nin kurulduğu San Francisco Konferansı'nda barış için iki ana konu üzerinde durulması gerektiği belirtildi. Birincisi korkudan arınmayı içerisinde barındıran güvenlik boyutuydu. İkincisi ise ekonomik ve sosyal hayatı yansıtan özgürlüğü isteme boyutudur. Her iki boyutta başarılı olunursa, ancak o zaman dünya genelinde barışın sağlanacağı üzerinde vurgu yapılmıştır (United Nations Development Programme, 1994: 24).

Öne çıkarılan iki ana bileşene bakıldığında güvenliğin genişleme boyutunun sonuçları öne çıkmaktadır. Tek yönlü güvenlik anlayışının yeterli olmadığı; içerisinde sosyal, siyasal, çevresel ve ekonomik unsurları da barındırdığı bir anlayışın varlığı söz konusudur. Özellikle silahlı çatışmalardan ziyade insanlığı etkileyen kıtlık, salgın hastalık ve doğal afetler üzerine yoğunlaşan bir ilkedir. Daha çok bütünsel bir anlayış çerçevesinde çözüm önerisi sunmaktadır (Kış, 2010: 255). İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması ile insanın onurlu ve huzurlu yaşama amacının gerçekleştirileceğine inanılıyordu. İnsani güvenliği gerçekleştirmek için yalnızca korkudan arınmanın yetersiz olacağını, bunun yanı sıra yaşam kalitesini etkileyen unsurların da sağlanması gerektiği düşüncesi hakimdi. İnsanın fiziksel ve ruhsal sağlığı için gerekli olan koşulların sağlanması için uygulanan stratejiler insani güvenlik kavramı içerisinde değerlendiriliyordu.

Uluslararası sistemde dar güvenlik konseptinden çıkılıp, birçok kavramı içerisine alan insan güvenliği alanına geçiş yapılmaktaydı. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerin insanları; sokaklarda yer alan uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar, toprak yapısının bozulması, kirlilik seviyesinin artması, sosyal yapının bozulması gibi sorunlarla karşılaşmaktaydı. Gelir seviyesi düşük olan ülkelerde yaşayan insanlar ise süregelen açlık tehdidi, hastalık, yoksulluk, gibi sorunlar yaşamaktaydı (United Nations Development Programme, 1994: 24).

Sahip olunan gelir seviyesine göre, insani güvenliğe yönelik tehdit yönünün değiştiği görülmektedir. Gelir seviyesi yüksek olan ülkeler açısından toplumsal yapının bozulması daha yüksek olasılık iken; gelir seviyesi düşük olan ülkelerde insanların biyolojik hayatını tehdit eden unsurların daha ön planda olduğu görülmektedir.

Bahsedilen nedenlerden dolayı, güvenlik kavramının iki temel biçimde değiştirilmesi konusu gündeme gelmektedir. Birincisi; bölgesel güvenlikten ziyade insanlığın tüm yönünü ilgilendiren güvenliğe geçiş sağlanmalıdır. İkincisi ise sürdürülebilir insani güvenlik gelişiminin sağlanması yönündedir (United Nations Development Programme, 1994: 24). Evrensel nitelik çerçevesinde

tüm insanlığı ilgilendiren bir strateji geliştirilirse; hiçbir konuda ayırım yapılmaksızın tüm insanlar için genel güvenliğin söz konusu olacağı savunulmaktadır. Bunun yanı sıra bu koşullar çerçevesinde sağlanan güvenliğin devamının olabilmesi ve gelişimin sürdürülebilmesi diğer hedef olarak kabul edilmektedir.

BM'nin 1994 yılında yayınladığı raporda yer alan ifadelerle bakıldığında, öncelikli olarak mevcut tehditlerden sıyrılma durumunu ifade eden bulaşıcı hastalık, kıtlık ve baskı unsurlarına dikkat çekmektedir. Bu unsurların ardından, bireylerin bulunduğu ortam açısından ayırım gözetmeksizin aniden oluşan ve ciddi zararlara sebebiyet veren olayların karşısında varlığını koruma durumunu ifade etmektedir. İnsana yönelik öncelikli olarak görülen tehdit; insanın fiziki varlığına zarar veren unsurlardan oluşmaktaydı. Hastalık ve kıtlık tehditleri doğrudan insan vücudu ile ilgili olduğu için bu tehdit türlerinin daha yıkıcı olduğu kabul edilmekteydi.

BM 1994 yılında yayınlanan İnsani Kalkınma Raporu; insani güvenliğin kavramsallaşması açısından etkili olmuştur. Kavramsallaşmanın hızlanması konusunda atılan diğer adımlar; Avusturya, Kanada ve Norveç BM Güvenlik Konseyi geçici üyelik aday sürecinde (1997-2002) insani güvenlik konusunu gündeme getirmeleriydi. Ayrıca 1999 yılında dokuz devletin daha katılımı ile BM çatısı altında “İnsani Güvenlik Ağı” kurulmuştur. 1999 yılında BM İnsani Güvenlik Fonu, 2004 yılında BM İnsani Güvenlik Birimi oluşturulmuştur. 2014 yılında 2014-2017 yıllarını içeren stratejik plan yapılmıştır (Aguliar, 2016: 4-5).

Rapor, daha sonra yayınlanan raporlara referans niteliğindedir. BM'nin 2000 yılında yayınladığı “İnsan Hakları ve İnsani Kalkınma” raporu; temelde korkunun olmaması üzerine yoğunlaşmaktadır. Ekonomik anlamda ülke ayrımı gözetmeksizin farklı türlerde oluşan şiddet yapıları sebebiyle tüm ülkelerin tehdit altında olduğunu savunmaktadır. 2000 yılı BM raporunda yer alan tehdit türlerine bakılacak olunursa; devlet kaynaklı tehditler grubunda suç olmaksızın keyfi anlamda gözaltı ve tutuklama kararı, siyasi baskı ve fiziksel işkence yer almaktadır. İkinci grup olan diğer devletlerden gelen tehditler arasında savaş ve kaos oluşturma isteği, katı rejimlere yönelik destekleme politikalarıdır. Diğer insan topluluklarından kaynaklanan üçüncü grup tehditler ise organize suç, etnik ve dini çatışma türleridir. Dördüncü grup olan kadına yönelik şiddet içerisinde tecavüz, aile içi şiddet, taciz ve psikolojik baskı vardır. Son olarak çocuklara yönelik olan tehdit grubunda ise çocuk istismarı ve psikolojik şiddet bulunmaktadır (United Nations Development Programme, 2000: 35).

2000 yılı BM raporu ise; insani güvenlik kavramının insani boyut üzerinde durup insanlığın refahı, huzuru ve devamlılığı için yürütülen stratejilerin söz konusu olduğu görülmektedir. İnsanların geçimi, huzuru ve güvenliği için sağlanan ortama yönelik tehdit türlerine karşı çoklu önlemler alınması gerektiğini savunmaktadır. 2000 yılı raporunda ayrıca dikkat çekilecek husus;

insanın fiziki varlığı ve ruhsal durumu haricinde yaşam kalitesini etkileyen diğer unsurların da dahil edilmesidir. Burada güvenliğe yönelik tehdit unsurlarının alanının genişlediği görülmektedir.

İnsani güvenliğin yapısına 2003 yılında farklı bir boyut eklenmiştir. “Freedom to act on their own behalf “ (bireyin kendi için hareket edebilme özgürlüğü) ilkesi üzerine oluşturulan boyut, demokrasinin teşviki ve hukukun üstünlüğü üzerine yoğunlaşmıştır. 2005 yılında insani güvenliğin bir diğer boyutunu oluşturan” freedom to live in dignity” (hayatı onurlu bir şekilde yaşayabilme özgürlüğü), ikinci ilkenin uyarlaması şeklindeydi. İnsani güvenlik kavramının son boyutu 2009 yılında oluşturulan “the freedom from hazard impact” (tehlike etkisinden uzak olma) ilkesidir. Bu ilke doğal afet ve tehlikelerden korunma yöntemlerini içermektedir (Kış, 2010: 255).

BM raporları, sağlamış oldukları kavramsallaştırma çabasının yanı sıra insani güvenliğin uygulanması için uygun strateji planı oluşturmaktadır. Özellikle 2003 yılında yayınlanan “Şimdi İnsan Güvenliği” adlı rapor insanların birincil ihtiyaçlarının belirlenmesinde, bu ihtiyaçlar doğrultusunda politika oluşturulmasında ve oluşturulan politikaların en kısa sürede uygulanması hususunda ciddi öneme sahiptir. Ayrıca rapor insani güvenlik kavramının uygulamada kısa sürede sonuç verebilmesi için uluslararası aktörlere bazı öneriler sunmaktadır (Human Security Now, 2003: 133):

- İnsanları çatışma ortamından uzak tutmak,
- İnsani yayılan kitlesel imha silahları ve silahlanma politikalarının olumsuz sonuçlarından korumak,
- Yerleşik halde bulunmayan insanların ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlamak,
- Şiddet ortamı sonrasında kullanmak için insani güvenlik çerçevesinde geçiş desteği oluşturmak,
- Maddi imkanı düşük olan insanların faydasına yönelik ticaret sistemi oluşturmak,
- Uluslararası düzeyde temel sağlık hizmetini sağlamak,
- Ayrım yapılmaksızın dünyanın her yerinde asgari yaşam seviyesini sağlamak,
- Temel eğitim desteği sağlamak,
- Farklı kimliklere anlayış ve saygı çerçevesinde evrensel düzeyde insani kimlik oluşturmaktır.

“Şimdi İnsan Güvenliği” adlı raporun; öncelikle insanları tehdit, kaos ve çatışma ortamından uzak tutarak tehlike durumu ile karşı karşıya kalma risklerini en aza indirmeye çalıştığı görülmektedir. Daha sonrasında ekonomik, toplumsal ve sosyal yönlerin dahil olması ile daha belirgin güvenlik stratejilerinin oluşturulması ve uygulanması hedeflenmektedir. Tüm bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ile güvenliğin sağlanacağı ve sürdürülebilir hale geleceği ifade edilmektedir.

Bir diğer rapor örneği olan BM'nin 2005'te yayınladığı İnsani Kalkınma Raporu'nda bireysel hak ve özgürlüklerinin legal yollar ile korunması gereği üzerinde durulmuştur. Fakat gelir seviyesi düşük olan bireylerin bu haktan yararlanamadıkları belirtilmiştir. Ayrımcılığa yapılan vurgu ile özgürlüklerin sınırlandırılması konusuna dikkat çekmiştir (United Nations Development Programme, 2005: 18-19). 2005 yılı uluslararası sisteminde yer alan tehdit unsurlarının, daha çok bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde olması, raporun bahsedilen konular üzerinde durmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda evrensel nitelik özelliğinin sağlanamadığı, ayrımcılık yapılmasının sonucu olarak eşitsizliklerin meydana geldiği sisteme vurgu yapılmıştır.

BM'nin yayınladığı bir diğer rapor olan 2010 yılı İnsani Kalkınma Raporu, insani güvenliği içerik olarak ele almaktadır. İnsani güvenliği kavramsal çerçeveye oturtma çabası bulunmaktadır. İnsani gelişim parametrelerine yönelik tehditler ve yoksulluğun şiddete neden olduğu ve aynı zamanda şiddetin de yoksulluğa neden olduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum önlemlerin askeri nitelikten insan yaşamına, geçimine, saygınlığına ve korunmasına kaydığının göstergesidir (United Nations Development Programme, 2010: 17). 2010 yılında yayınlanan raporda yoksulluk ve şiddet arasında karşılıklı etkileşim halinde sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. Yoksulluğun beraberinde getirdiği sorunlar şiddet ortamına neden olmakta ve bu durum insani güvenliği tehlike altına sokmaktadır. Aynı zamanda şiddetin var olduğu bir ortamda da yoksulluğa sebep olacak durumların ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Güvenliğin sağlanması için bu iki parametre üzerinden çalışma yapılması gerektiği kabul edilmektedir.

Yayınlanan her bir rapor; içinde bulunduğu dönemin şartlarına bağlı olarak yeni tehdit türlerine karşı savunma stratejilerini içermektedir. Her yeni raporda başka bir alan öncelik konusu olmakta ve bu alan çerçevesinde yeni stratejilerin üretilme çabasının olduğu görülmektedir. İnsani güvenliğin bu şekilde her geçen gün yeni bir yelpazede yayılması daha önceden de bahsetmiş olduğumuz teknolojik gelişmenin ve küreselleşmenin getirmiş olduğu sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

BM'nin yayınladığı 2015 İnsani Kalkınma Raporu, insani güvenliğe yönelik tehditlere odaklanmaktadır. Rapor, 2014 yılı içerisinde söz konusu tehditlere örnek olarak mülteci ve göç sorununu göstermektedir. Bunun yanı sıra, terör olayları çerçevesinde yaşanan kırılmalara dikkat çekmektedir. Rapora göre insanların göç etmesine neden olan etmenlerin insan hakları ihlali, çatışma ve şiddet ortamının olduğu üzerinde durmaktadır (United Nations Development Programme, 2015: 68). Dönemin şartlarına bağlı olarak yeniden şekillenen tehdit algıları 2015 raporuna da yansımaktadır. Bu dönemde göç hareketleri ve mülteci sorunları insani güvenliğin yeni alanını oluşturmaktadır.

Rapor, şiddet hareketleri ve çatışmaların şiddet tehdidini ortaya çıkardığını savunmaktadır. Şiddet tehdidi ile karşı karşıya kalan insanların hem özgürlüklerini hem de kişisel gelişim

kapasitelerini kaybettiklerini ifade etmektedir. Sosyal ve fiziki yanı hasar gören insanlar, bu eksikliklerini tamamlama konusunda yeterli sağlık ve eğitim hizmetine ulaşma imkanlarının azaldığını ifade etmektedir. Bunun sebebini şiddet ortamının seviyesi ve çatışmanın gücünün insani kalkınmaya zarar verdiği şeklinde açıklamaktadır. Bahsedilen şiddet ve çatışmanın fazla olması sosyal ve siyasal yozlaşmaya sebep olmakta, devletin sağlık, eğitim ve sosyal hizmetini sağlayacak gücünü olumsuz anlamda etkilemektedir (United Nations Development Programme, 2015: 68). Zaman geçtikçe şiddetini daha da artıran tehdit türleri; insanın özgürlüklerini ve haklarını daha da etkileyen bir hal almaktadır. Tehdit türlerinin alanı genişledikçe insan hayatının her alanını etkileyen tehlike türlerinin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Sosyal yaşantıdan siyasi tercihlere kadar etki altında olan tercihler, tehditlerin şiddetine göre etkilenmektedir.

2015 BM İnsani Kalkınma Raporu, insani güvenlik açısından belli parametreler oluşturarak ülkelerin durumlarını karşılaştırmaktadır. Bu parametreler, 5 yaşın altında doğum kaydının oranı, ülke sınırlarından göç eden insan oranı, ülke içerisinde şehirler arası göç eden insan oranı, doğal afet sonucu evlerinden olmuş insan oranı, yetim ve öksüz kalmış çocuk oranı, hapisanede yer alan insan oranı, cinayet işleme oranı, intihar oranı, eksik ve yetersiz gıda tüketimi oranı ve kadına yönelik uygulanan şiddet oranıdır (United Nations Development Programme, 2015: 258-259).

BM'nin yayınladığı raporlar genel olarak değerlendirildiğinde; insana yönelik tehdit türleri üzerinden stratejiler, ilk dönemlerde ön plandaydı. Daha sonra grupsal olarak ayrılan tehdit türleri daha çok alana ve daha öngörülemeyen sonuçlara sebep olduğundan daha kapsamlı ele alındı. İnsan ve toplum yapısının iyileşmesi için gerekli olan stratejiler uygulanmaya başlandı. Daha sonra yoksulluk ve şiddet üzerinden bağlantı kurularak alınan önlemlerin niteliği genişletildi. Sosyal, siyasi, toplumsal, ekonomik, çevresel ve insani anlamda etkilerini gösteren tehditlere karşı uygulanan stratejilerin genişlediği görülmektedir. Her geçen gün tehdit karakterinde yaşanan değişim ve gelişimin getirisi olarak ortaya çıkan sonuçlar ve önceliği olan parametrelerin döneme göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Başlangıç olarak, 1994 yılında yayınlanmaya başlayan İnsani Kalkınma Raporları gün geçtikçe insani güvenlik kavramına farklı boyutlar kazandırmıştır. Değişen ve gelişen uluslararası yapının gereği ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanma ihtiyacı karşısında oluşturulan bu boyutlar, dönemin hangi şartlar altında olduğunun cevabını vermektedir.

İnsani güvenlik, sadece fiziki güvenliğe dayalı olmayan, bunun yanı sıra bireylerin kendilerini güvende hissedebilecek ortamın sağlanmasını amaçlamaktadır. Güvenliğin silah yoluyla sağlanmasından, devamı gelebilecek insani kalkınma ile sağlanan güvenlik alternatifine geçiş söz konusudur. İnsani güvenliğin ilk dönemlerinde, insanın kendini koruma amacı ile kullandığı araç silahlanma yöntemi idi. Ancak bu yöntem uluslararası sistemin gelişimi ve değişimi ile birlikte gittikçe artan tehdit durumlarını beraberinde getirmekteydi. Zamanla daha etkili ve çatışmanın olmadığı bir ortam aracılığı ile sağlanmaya çalışan insani güvenlik birçok alternatif ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda 1994 yılında yayınlanan rapor, insani güvenlik kavramını yedi kategori açısından değerlendirmektedir. Birinci kategoride ekonomik güvenlik yer almaktadır. Ekonomik güvenliğin sağlanması; garantili bir temel gelir gerektirmektedir. Genellikle kamu tarafından finanse edilmektedir. Ancak dünyadaki insanların sadece dördte biri bu anlamda ekonomik olarak güvencedir. Günümüzde gelir seviyesi yüksek olan birçok ülkede insan kendini güvensiz hissetmektedir. Çünkü istihdam ve güvenilirlik hususları gittikçe hassasiyetini kaybetmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 25).

Ekonomik güvenliğin ne seviyede ve nasıl sağlanacağı uluslararası sistemde yer alan aktörlerin imkanlarına göre değişkenlik göstermektedir. Ekonomik anlamda güvende olmak, yaşamın diğer alanlarında da güvende olmanın önemli basamaklarındanır. Ancak buna rağmen maddi gelirin ve refah seviyesinin yüksek olduğu bir ülkede de başka sorunlar yer almakta, insani güvenliği tehdit eden başka unsurların varlığından da söz edilebilmektedir. Tüm bu etkenler, devletin sahip olduğu imkanlara, sosyal yaşantısına, toplum hayatına, kültürel yapısına ve siyasi tercihlerine göre değişkenlik göstermektedir.

İkinci kategoride gıda güvenliği yer almaktadır. İnsanlar gıda rezervine kendi imkanları ile yetiştirerek, satın olarak veya kamu gıda dağıtım sistemi aracılığı ile ulaşmaktadır. Bu nedenle, gıda rezervinin mevcudiyeti güvenlik için gerekli bir koşuldur; ancak yeterli değildir. İnsanlar yeterli gıda rezervine ulaşmadığı zaman sağlık açısından tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır. Devlet ve uluslararası kurumlar hem ulusal hem de küresel düzeyde gıda güvenliğini artırmanın birçok yolunu denemektedir. Ancak yapmış oldukları girişimler yetersiz kalmaktadır (United Nations Development Programme, 1994: 27).

Gıda gereksinimi, bir insanın yaşam kalitesini etkileyen en önemli parametrelerden bir tanesidir. Bu gereksinimin sağlanamama durumu birçok sağlık, sosyal ve hatta siyasal sorunu beraberinde getirmektedir. Ve bu sorunlar, her aktöre göre çeşitlenen birçok tehdit durumunu da sisteme dahil etmektedir. Böylece tek bir sorunun birçok soruna neden olduğu uluslararası sistemde yer alan devletlerin ve aktörlerin daha etkili stratejiler izlemesi gerekmektedir.

Üçüncü kategoride yer alan sağlık güvenliği; insanın yaşam kalitesinin fiziksel temeli olan ve hayatını ikame ettirebilme noktasında başat etken olan güvenlik çeşididir. Hem gelişmiş ülkelerde hem de sanayileşme oranının yüksek olduğu ülkelerde daha çok tehdit altında olan güvenlidir. Olumsuz etkileri yoksul ve kırsal kesimdeki insanlar bilhassa çocuklar için daha fazladır (United Nations Development Programme, 1994: 27).

Dördüncü kategoride yer alan çevre güvenliği; insanların dünyaya verdikleri zarar ne olursa olsun sonunda bu zararın yok olamayacağını varsayarak ısrarla sağlıklı fiziksel çevreye

güvendiklerini ortaya koymaktadır. Yoğun sanayileşme oranı ve hızlı nüfus artışı uluslararası sistem üzerinde yadsınamaz baskı oluşturmaktadır. Ülkelerin karşılaştığı çevresel tehditler yerel ekosistemlerin ve küresel sistemin bozulmasının bir kombinasyonudur (United Nations Development Programme, 1994: 28). İnsanların çevreye karşı duydukları sınırsız güven, tehdit sonuçlarının daha da kötüye gitmesine neden olmaktadır. Ne olursa olsun yok olmayacağı düşüncesi tehdit boyutunu her defasında daha da arttırarak, öngörülemeyen sonuçların alanını genişleterek ile mücadelenin daha da zorlaşmasını beraberinde getirmektedir.

Beşinci kategoride yer alan bireysel güvenlik; insani güvenliğin başka hiçbir boyutunun fiziksel şiddetten korunma kadar önemli olmadığını ortaya koymaktadır. Yoksul ülkelere kadar uluslararası sistemin içerisinde yer alan tüm sistemde insan hayatı ani ve öngörülemeyen şiddet nedeniyle giderek daha fazla tehdit altında bulunmaktadır (United Nations Development Programme, 1994: 30). Bahsedilen tehdit durumları da her geçen gün artmakta ve öngörülemeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her aktör kendi stratejisi çerçevesinde mücadele ederken öncelikli gördüğü konular aracılığı ile insani güvenliği sağlama çabasında olmaktadır.

Bireysel güvenliğe dair var olan tehditler; devletten gelen tehditler (fiziksel işkence), diğer devletlerden gelen tehditler (savaş), diğer insan gruplarından gelen tehditler (etnik çatışma), bireylerden diğer bireylere karşı gelen tehditler, kadınlara yönelik tehditler (tecavüz, aile içi şiddet), bireyin kendine uyguladığı tehdit (ilaç kullanımı, intihar) ve çocuklara yönelik tehditler (çocuk istismarı, şiddet) şeklinde ifade edilmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 30). İnsanın toplum içerisinde yaşayan bir varlık olmasından ötürü birçok alandan tehdit alması muhtemeldir. Ve bu tehditler ile mücadele çabası, tehdidin geldiği yöne göre değişiklik göstermektedir. Mücadelenin içeriği ve yönü insandan insana değişebilmektedir. Fiziksel ve ruhsal birçok tehdit insanın kişisel güvenliğini etkilemektedir. Altıncı kategoride yer alan toplumsal güvenlik; çoğu bireyin belirli bir gruba bağlı olması nedeni ile kendisini güvende hissettiğini, bu tür grupların ayrıca pratik destek sunduğunu ifade etmektedir. Sorun karşısında topluluk halinde mücadele etmek bireysel halde mücadele etmekten daha güvenli gelmektedir. Bireylerin bir arada olması ve güç birliği ile mücadele etme çabası, tehditlere karşı alınan önlemler hususunda daha verimli görülmektedir.

Son kategoride yer alan siyasi güvenlik; insani güvenliğin en önemli yönlerinden biri, insanları temel insan haklarını onurlandıran bir toplumda yaşayabilmelerini öngörmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 32). Bireylerin kendini özgürce ifade edebildiği, haklarını savunabildiği ve tercihlerini seçebildiği bir toplumda yaşaması insani güvenliğin onurlu ve huzurlu bir şekilde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Siyasi açıdan baskı ve ısrar altında bulunan bireyler yanlış tercihlere zorlanmakta ve bu durum ülkenin siyasi yapısına kadar etki eden

durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda siyasi güvenliğin sağlanması bireysel güvenliğin gerçekleşmesi hususunda da olumlu etkiye sahiptir.

İnsani güvenliğin bu yedi unsuru arasında önemli bağlantılar bulunmaktadır. Ekonomik güvenliği tehlike altında olan bireyin maddi imkanlara dayalı olan gıda güvenliği de tehlike olabilmektedir. Toplumsal güvenliği ve siyasi güvenliğin tehlike altında olan birinin de kişisel güvenliği tehlike altında olabilmektedir. Bütün güvenlik grupları birbiri ile karşılıklı olarak bağımlı halde bulunmaktadır. Bir gruba yönelik tehdit diğer altı grup güvenliğin tehlike altında olabileceği riskini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle insani güvenliğin sağlanabilmesi için toplumsal yapıdan siyasi yapıya, gıda rezervinden bireysel haklara, ekonomik güçten sağlık imkanları ve çevre olanaklarına kadar bütüncül yaklaşım ile insanın olduğu her alanda güvenliğin sağlanması gerekmektedir.

1994 yılı İnsani Kalkınma Raporu'nda ele alınan yedi grup insani güvenlik bileşenlerinin her biri kendi alanında koruma ve güçlendirme stratejilerine sahiptir. Bu koruma ve güçlendirme stratejileri BM'nin 2003 yılında yayınladığı raporda yer alan “Şimdi İnsani Güvenliği” adlı çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Her bir güvenlik bileşeninin kendi alanına ait gereksinimleri ve kapasiteleri bulunmaktadır. Bu gereksinim ve kapasiteler uluslararası sistem içerisinde evrensel özellikler taşımaktadır. Uluslararası sistem içerisinde yer alan her bir devlet insani güvenliğini gerçekleştirme adına koruma ve güçlendirme stratejilerini; jeopolitik, ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel ve çevre yapısına göre uygulamaktadır.

Tablo 2: İnsani Güvenlik Bileşenleri

İnsani Güvenlik Bileşenleri	Koruma ve Güçlendirme Stratejileri	Gerekli Kapasiteler
Ekonomik Güvenlik	<ul style="list-style-type: none"> • Temel gelir kaynağına güvenilir biçimde erişimin sağlanması • Kamu, özel sektör, ücretli ve serbest mesleğe dayalı istihdam • Gerekli durumlarda kamu desteği ile sosyal güvenlik ağlarının finanse edilmesi • Tarım ve ekonomi alanında gelişme sağlanması 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi merkezli • İnsan merkezli • Kamu desteği • Finansal destek • Çeşitlendirilmiş tarım ve ekonomi imkanları
Gıda Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> • Gıda üretimini bireysel olarak gerçekleştirmek • Gıda satın alımı imkanına sahip olmak • Kamu desteği ile dağıtım sistemi üzerinde yetkilendirme yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşitlendirilmiş tarım ve ekonomi imkanları • Bölgesel ve ulusal gıda dağıtım sistemi
Sağlık Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> • Temel sağlık hizmet ve bakım imkanlarına erişimin sağlanması • Ekonomik fonları bir araya getiren ve toplum temelli sigorta programlarını teşvik eden risk paylaşım düzenlemelerinin yapılması • Her düzeyde hastalık tanımlamalarını yapabilmek için birbiri ile bağlantılı gözetimlerin yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Temel sağlık eğitimin evrensel düzeyde verilmesi • Yerli / geleneksel sağlık uygulamaları • Bilgiye erişim sağlanması • Toplum temelli bilgi oluşumu

Tablo 2: Devamı

İnsani Güvenlik Bileşenleri	Koruma ve Güçlendirme Kapasiteleri	Gerekli Kapasiteler
Çevre Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> Doğal kaynak ve çevresel tahribatı ele alan sürdürülebilir uygulamaların sağlanması Her seviyede gerçekleşen doğal afetler ve insanlar tarafından gerçekleşen afetler için erken uyarı ve müdahale mekanizmalarının sağlanması	<ul style="list-style-type: none"> Doğal kaynak rezervi Doğal çevreyi iyileştirme süreçleri Ormanları yangın felaketinden kurtarma ve fırtına felaketine karşı alınacak olan tedbirler Biyoçeşitlilik Çevreye uyumlu yerel ve geleneksel uygulamalar
Birey Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> Hukuk kuralları çerçevesinde uygulamalar İnsan haklarının ve özgürlüklerinin açık ve zorunlu olarak korunması	<ul style="list-style-type: none"> Sorunlar karşısında başa çıkma mekanizmaları Uyarlanabilir stratejiler Geçmişte yaşanan sorunların etkisi
Toplum Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> Etnik grupların ve toplum kimliğinin açık ve zorunlu olarak korunması Baskıcı geleneksel uygulamalardan, kadınlara yönelik sert muameleden, etnik, yerli ve mülteci gruplarına yönelik ayrımcılıktan korunma	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal merkezli Sorunlar karşısında başa çıkma mekanizmaları Yerel sivil toplum kuruluşları veya geleneksel organizmalar
Siyasi Güvenlik	<ul style="list-style-type: none"> İnsan haklarının korunması, askeri diktatörlüklerden ve istismardan korunma Siyasi baskı, işkence, yasadışı gözaltı ve haptisten korunma	<ul style="list-style-type: none"> Verimli yönetim ve hesap verebilirlik mekanizmaları Etik standartlar ve yerel liderlik

Kaynak: Human Security Now, 2003: 15-16.

Tabloya bakıldığında ilk olarak ekonomik güvenlik açısından; koruma ve güçlendirme stratejileri açısından gelir kaynağına ulaşımın, istihdam düzeyinin ve tarım olanaklarının iyileştirmesinin önemi görülmektedir. Kapasite durumunda ise hem ekonomi ve hem insan merkezli olması, alternatiflerin fazla olduğu tarım ve ekonomi alanı ve aynı zamanda devletin desteğinin bulunması durumu değerlendirilmektedir. Bahsedilen stratejiler bağlamında sağlanan kapasiteler ile birlikte ekonomik güvenliğin sağlanacağı ifade edilmektedir.

İkinci olarak gıda güvenliğine bakıldığında; koruma ve güçlendirme stratejileri açısından bireysel olarak insanların kendi gıda ihtiyacını karşılaması durumu üzerinde durulmaktadır. Üretimsel anlamda daha verimli olma adına strateji geliştirilmektedir. Aynı zamanda gıda dağıtım konusunda kamu desteğine ihtiyaç duyulması söz konusudur. Kapasite durumunda ise ekonomik güvenlikte olduğu gibi ekonominin yönü üzerinde etkisi olan alternatif tarım ve ekonomi imkanlarının ön planda olduğu görülmektedir. Üretilen rezervlerin dağıtımı için hem bölgesel hem de ülke içerisinde olan dağıtım sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Üçüncü olarak sağlık güvenliğine bakıldığında; koruma ve güçlendirme stratejileri açısından öncelikle sağlık imkanlarına erişimin önemli olduğu ve sonrasında sigorta programlarının yer aldığı sistemin ve birbiri ile ilişkili olan sağlık gözetim sistemlerinin uygulanması gerektiği ifade

edilmektedir. Kapasite durumunda ise uluslararası sistemde geçerli olan evrensel nitelikli sağlık eğitiminin ihtiyacı, bölgesel ve devlet içerisinde yer alan sağlık uygulamaları ve sağlık bilgisine erişim konusunda ihtiyacın karşılanması yer almaktadır.

Dördüncü olarak çevre güvenliğine bakıldığında ise; koruma ve güçlendirme stratejileri açısından doğal kaynak ve çevresel tahribat üzerinden sürdürülebilir uygulamaların üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu uygulamaların devamlılığın sağlanması ile çevre güvenliğine gelebilecek tehdit riskinin en aza indirgeneceği savunulmaktadır. Ve ek olarak her seviyede hem doğal afetler hem de insan tarafından kaynaklanan afetler için erken uyarı sisteminin gereği vurgulanmaktadır. Tüm bu stratejiler karşısında doğal kaynak sermayesi, doğal çevreyi iyileştirme uygulamaları, biyoçeşitliliğin önemi ve çevreye uyumlu bölgesel ve ulusal uygulamalar ile kapasitenin değerlendirilmesi söz konusudur.

Beşinci olarak kişisel güvenliğe bakıldığında; koruma ve güçlendirme stratejileri ile hukuksal çerçevede özgürlüklerin ve hakların korunması çerçevesinde ifade edilmektedir. Gelen tehditler ile mücadele konusunda uygun mekanizmaların geliştirilmesi ve geçmişte meydana gelen tehditler karşısında yaşanan tecrübelerin etkisi; kapasiteler bağlamında değerlendirilmektedir.

Altıncı olarak toplum güvenliği ele alındığında; koruma ve güçlendirme stratejileri ile etnik gruplar açısından kimlik korunmasının önemi, baskıcı durumlardan arınma, ayrımcılık ve şiddet ortamının olmaması ifade edilmektedir. Toplumsal olarak yapının korunması ve daha güçlü olabilmesi için kimlik, ayrımcılık ve şiddet üzerinden stratejilerin geliştirildiği görülmektedir. Kapasiteler ise sosyal odaklı, yaşanan tecrübelerin etkisi ve kurumların desteği ile açıklanmaktadır.

Son olarak siyasi güvenliğe bakıldığında ise; koruma ve güçlendirme stratejilerinin insan haklarını koruma odaklı, baskı, istismar ve işkenceden uzak şekilde uygulanacak olan uygulamalar ile ifade edildiği görülmektedir. Bahsedilen durumu gerçekleştirmek için iyi yönetim ve etkileşim, ahlaki kurallar ve açıklanabilir durumların olması gerektiği vurgulanmaktadır.

İnsani güvenlik bileşenlerinin koruma ve güçlendirme stratejileri ile kapasiteleri genel olarak değerlendirildiğinde; her birinin kendi alanına yönelik önlemler aldığı, toplum ve insani yapı göz önünde bulundurularak stratejiler uyguladığı ve ihtiyaç duyulan konuların sağlanması mümkün olan hususlar üzerinden değerlendirildiği görülmektedir.

2.4. İnsani Güvenlik Politikaları

İnsani güvenliğin sağlanabilmesi için her aktör kendi imkanları ve amaçları doğrultusunda strateji geliştirmektedir. Bu stratejiler her aktörün sahip olduğu siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel,

toplumsal ve çevresel parametreleri doğrultusunda oluşturulmaktadır. İnsani güvenliğe yönelik uygulanan politikalar; insani güvenliğin tanımında yer alan etkenler bağlamında gerçekleşmektedir.

İnsani güvenlik kavramına yönelik tehditler ve kavramı gerçekleştirecek politikalar açısından birçok tartışma mevcuttur. İnsani güvenliği sağlamak için birçok aracın varlığı söz konusudur. Ancak bu araçların ne olduğu konusunda farklı fikirler mevcuttur. Bu anlamda devletin rolü ve insani müdahale hususunda kuvvet kullanmanın haklılığı konusunda çatışma meydana gelmektedir. Siyasetçiler arasında insani güvenliğin hangi alanda kabul edilip uygulanması gerektiği konusunda anlaşma mevcut değildir (Tangör, 2012: 79).

Uluslararası sistemde yer alan her devlete göre ülke içerisine gelen tehditler farklılık gösterebilmektedir. Bazı ülkeler için sınır çatışması tehdit iken bazı ülkelerde etnik çatışmalar tehdit olarak görülmektedir. Dolayısıyla tehditlere karşı alınan tedbirler ve uygulanan politikalar da farklılık göstermektedir. Ülkenin siyasi yapısı, jeopolitik konumu, tarihsel geçmişi, kaynak rezervi ve kullanımı, ithalat ve ihracat hacmi, mezhepsel durumu, doğa ve çevre ilişkileri, toplumsal özellikleri ve vizyonu; bahsedilen politikalar üzerinde etkili olmaktadır. Değişken özelliğe sahip olan bu durum herkes için geçerli ola evrensel değerlerin oluşturulmasını zorlaştırmakta ve ülkesel olarak farklı uygulamaların gerçekleşmesine neden olmaktadır.

İnsani güvenlik konusunda uygulanan politika örnekleri ülke bazında değerlendirilecek olunursa; Kanada, insani güvenlik kavramını dar anlamı ile ele almakta “korkudan uzak olma” kısmı üzerinden politika yürütmektedir. Japonya ise insani güvenlik kavramını geniş anlamda ele alarak “yoksunluktan uzak olma” açısından politika yürütmektedir. Japonya ve Kanada, insani güvenliğin uluslararası sistemde uygulamaya konulması için birçok farklı faaliyet göstermiştir (Torun, 2017: 227).

Kanada'nın dış siyasetine 1996 yılında Lloyd Axworthy'nin gelmesi ile gündem başlığına insani merkez alan uygulamalar gelmiştir. Axworthy 1996 yılında BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma ile insani güvenlik kavramını uygulamaya geçirmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi sonrası değişikliğe uğrayan uluslararası sistemde yalnızca devlet güvenliğinin yeterli olmayacağını açıklamıştır. Kanada'nın insani güvenlik stratejisinin siyasi parametrelerini iç savaş, devlet içerisinde yer alan çatışma ve doğrudan şiddet uygulamalarının insanlar üzerindeki etkisi oluşturmaktadır (Fukushima, 2004: 17).

Kara mayınları kullanımının yasaklanmasını içeren ve Ottawa Süreci olarak bilinen anlaşmaya Kanada bu durumun uluslararası alanda onaylanması için öncülük etmiş ve kara mayınlarının kullanımının yasaklanmasına ilişkin 1997'de Ottawa'da 122 ülkenin katılımı ile imzalanan Kara Mayınları Anlaşması'nı imzalayan ilk ülke konumundadır (Fukushima, 2004: 29). Kanada'nın sahip olduğu insani güvenlik anlayışının temelinde bireylerin güvenliğinin, ulusal ve

uluslararası güvenliğin gerçekleşmesi için ön şart olduğu kabul edilmektedir. İnsanı merkeze alan bu stratejinin ilkeleri “uluslararası kuralları geliştirmek ve yeni stratejiler oluşturmak” şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda kara mayın kullanımının yasaklanması doğrultusunda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunu sağlayan anlaşmanın onaylanması için ciddi çaba sarf edilmiştir.

Kanada ve Norveç arasında 1998 yılında Lysqen Bildirisi imzalanmıştır. Bu bildiri iş birliği ve danışma ilkesi çerçevesinde insani güvenlik ile ilgili kavramları içermektedir. Bu anlaşma 1998 yılının Eylül ayında on üç ülke ve birçok sivil toplum örgütünün katılımı ile İnsan Güvenliği Ağı'na dönüştürülmüştür. Bu yapının amacı, insani güvenliği ilgilendiren konuları güncel tutmak ve insani güvenlik ile ilgili çalışmalar yapan devletler ile uluslararası örgütler arasında birliktelik oluşturmaktır (Behringer, 2005: 309-310). Kanada'nın insani güvenlik politikasını şekillendiren etmenlerin yine insani güvenlik kavramları içerisinde olduğu görülmektedir. Ayrıca yalnızca kendi uyguladığı politikalar ile yetinmeyip, uluslararası sistemde insani güvenliğin daha da etkili gerçekleştirilebilmesi adına diğer ülkeler ile iş birliği içerisinde olması ve bu yönde politikalar oluşturma isteği; insani güvenliğe birçok katkı sağlamıştır.

Bunlara ek olarak Kosova Savaşı, Haiti ve Sierra Leone bölgesine yapılan müdahale ve bu bölgelerde barışın yeniden sağlanması çabaları söz konusudur. Kanada'da bulunan Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Birimi, oluşturmuş olduğu insani güvenlik programı ile hesap verilebilirlik, cinsiyetler arası eşitlik, demokratikleştirme, yönetim, adalet, kurum sorumlulukları ve güvenlik alanında reformlar yaparak insani güvenlik projelerine destek sağlamıştır (McCormack, 2008: 117).

Kanada, 1998 yılından itibaren insani güvenliği içeren çalışmaları uygulamak isteyen diğer ülkeler ile uluslararası alanda platform oluşturmak istemiştir. Bu çabası “İnsan Güvenliği Ağı” ile taçlanmıştır. 1998 yılında “Lysqen Deklarasyonu” ile insani güvenlik alanındaki çabaların uluslararası gündemde yer almasını sağlamıştır. Bu deklarasyonda ön plana çıkan, çocukların silahlı çatışmalarda yer almasının yasaklanması ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması adına yapılan çalışmalardır (Heinbecker, 2000: 12). Kanada'nın insani güvenlik politikaları sadece bölgesel nitelikte olmamış, uluslararası sistem içerisinde deklarasyon ile desteklenip evrensel olma çabası göstermiştir. Yürütülen politika içeriğinde çocukların şiddet ortamından zarar görmemesi adına da uygulamaların yer aldığı görülmektedir.

İnsani güvenlik politikaları açısından Japonya örneğine bakıldığında; ülke insani güvenlik kavramı çerçevesinde Resmi Kalkınma Yardım Programı oluşturmuştur. Kalkınma Yardım Programı tehditlerden korunma ve bireylerin korunması amacıyla insani güvenlik çalışmaları için kullanılmıştır. Ayrıca BM yapısı içerisinde yer alan kurumlar tarafından insani güvenliğe yönelik çalışmalarda kullanmak için BM İnsan Güvenliği Vakıf Fonu'nu oluşturmuştur. Japonya önceliğini Güneydoğu Asya bölgesine vermek kaydıyla Kosova, Afganistan, Doğu Timor, Afrika ve Kamboçya ülkelerine yardımlar sağlamıştır (Atanassova, 2006'dan aktaran: Torun, 2017: 228).

Japonya, bütün bu girişimlerin yanı sıra 2001 tarihinde İnsan Güvenliği Hakkında Komisyon'un kurulması için öncü devletler arasında yer almıştır. Komisyon 2003 tarihinde “Şimdi İnsan Güvenliği” adlı rapor sunmuştur. Rapor, hayatın kilit noktası olan temel özgürlüklerin korunmasını insani güvenlik olarak tanımlamıştır. İnsani güvenlik kavramı içerisinde insan hayatının temel hedeflerini, bireysel özgürlüklerini ve insanın mutlu olması için sağlanacak hususları değerlendirmiştir. Ayrıca insan onurunun, insan güvenliğini güçlendirdiği üzerinde durmuştur. İnsani güvenliğin toplumun ve insanların özgürce hareket edebilme gücüne katkı sağladığı savunulmuştur (Commission on Human Security, 2003'ten aktaran: Torun, 2017: 228).

Japonya, ayrıca insani güvenlik stratejilerinin gerçekleşmesi için ayrıntılı eylem planı düzenlemiştir. Eylem planının içeriğinde yasalara uygun olarak uluslararası barış operasyonlarına dahil olmak, insani güvenliği temel alan faaliyetlerde bulunmak ve ekonomik destek sağlamak gibi konular yer almaktadır (Osa, 2003: 251-253). Bir önceki konu başlığı altında da incelenilen “Şimdi İnsan Güvenliği” adlı rapor, insani güvenlik politikaları üzerinde de etkisini göstermektedir. İnsan onuru ve huzuru üzerine odaklanan uygulamalar kavramının gelişimine ciddi destek sağlamaktadır.

Kanada ve Japonya örneklerinin haricinde, insani güvenlik politikaları uygulayan uluslararası aktörler de bulunmaktadır. Örneğin 1990 yılından itibaren insani güvenlik alanında BM ve ilgili kuruluşların faaliyetleri artış göstermektedir. Politikacıların insani güvenlik alanında oluşan gündemi kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları ve buna bağlı olarak amaca uygun politika materyalleri kullandıkları görülmektedir (Tangör, 2012: 79).

BM içerisinde yer alan uzman kuruluşlar; insani güvenliğin oluşması için ciddi çaba sarf etmektedir. Örnek verilecek olunursa; BM Kalkınma Programı dünyada yoksulluk ile mücadele eden ülkelere yardım etmektedir. Diğer bir örnek Dünya Sağlık Örgütü (WHO) dünya genelinde yaşanan ve ciddi kayıplara sebep olan salgın hastalıklar ile mücadele etmektedir. Diğer yandan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ise mülteciler konusunda yaşanan sorunlar üzerinde durmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) dünya çapında çocuk haklarının korunması ve çocukların temel ihtiyaçlarının giderilmesi doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM) ise kadın hakları alanında faaliyet yürütmektedir (Tangör, 2012: 81).

İnsani güvenliğin sağlanması adına katkı sağlayan bir diğer aktör, hükümet dışı kuruluşlardır. Bu kuruluşlar çatışma ve enformasyon kaynağını erken uyarı sistemi olarak kullanmaktadır. Daha sonra, bu politikasını yardım operasyonlarının gerçekleşmesine yönelik tedbirler alarak ülkeleri ve BM kuruluşlarını desteklemektedir. Bunun sonucunda barışı inşa etme ve iyileştirme stratejilerinde aktif rol oynayarak insani güvenlik adına ciddi katkıda bulunmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma diğer görevleri arasındadır. İnsani güvenlik ile bağlantılı en önemli hükümet dışı kuruluşlar Kızılay ve Kızılhaç'tır (Tangör, 2012: 81). Oluşturulan her bir örgütün faaliyetleri, insani

güvenlik politikalarının uygulanması için bir adım olarak görülmektedir. Çalışma alanı olarak her biri farklı hedefleri bulunmakta ve uluslararası sistemde bütün insanlar için geçerli olan evrensel düzeyde faaliyet göstermektedir.

Birçok yapının destek verdiği insani güvenlik politikası ulusal değil, uluslararası düzeyde de kendini hissettiren kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası örgütlerin de dahil olduğu, insanlığı ilgilendiren sınır aşan durumların varlığı, çok yönlü destek çalışmaları söz konusudur. Ayrıca hükümetler dışı kuruluşların da verdiği destek ile insani güvenlik politikalarının uygulama alanının genişlediği görülmektedir.

2.5. İnsani Güvenlik Kavramına Yönelik Tehditler

İnsani güvenliğe karşı birçok risk ve tehlike içeren tehdit durumları bulunmaktadır. Bu tehditler insanın her alanda güvenli bir şekilde hayatını ikame ettirebilme olasılığını olumsuz biçimde etkileyen özelliğe sahiptir.

İnsani güvenlik kavramına yönelik tehditler, yedi farklı şekilde incelenmektedir. Bunlardan birincisi ekonomik güvenliğe dair tehditler; devlet aracılığı ile sağlanan istihdam olanağının yetersizliği, güven eksikliği temelinde işe alımlar, verimli ve kalifiye eleman eksikliği neticesinde meydana gelen kazançlı istihdam eksikliği, kalıcı yoksulluk, işsizlik gibi tehditler olarak ifade edilmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 24). İnsani güvenliğin bileşenlerinden biri olan ekonomik güvenliğe gelen tehditler; insanın maddi anlamda güçlü olabilme ihtimalini olumsuz etkileyerek yaşam kalitesini düşürmektedir. Özellikle işsizlik sorunu çerçevesinde hayatını ikame ettirebilmek adına gelir imkanlarının olmaması durumu, insani güvenliği oluşturan diğer bileşenleri de etkileyecektir. Bunun yanı sıra işe alım konusunda verimli stratejilerin yürütülemediği durumu birçok ekonomik sorunu beraberinde getirmektedir.

İkincisi ise gıda güvenliğine ilişkin tehditler; yeme-içme ve su imkanlarına erişim hususunda yaşanan sorunlar; açlık, kıtlık, yetersiz ve dengesiz beslenme neticesinde bireyin sağlığını tehlikeye atan tehditler olarak ifade edilmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 25). İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan beslenmeye yönelik tehdit durumunun yaşanması insani güvenliğin tehlikeye atan bir durum olarak görülmektedir. Yeterli gıda ve su tüketiminde bulunamayan insanın yaşam kalitesi derinden etkilenebilmekte ve bu durum güvenliğini sağlayan diğer etmenlere de olumsuz biçimde yansımaktadır.

Üçüncüsü ise sağlık alanına ilişkin tehditler; bulaşıcı ve salgın hastalıklar, su kaynağının temiz olmaması durumu, sağlık hizmeti veren kurumlara erişim eksikliği ve hava kirliliği şeklinde ifade edilmektedir. Dördüncüsü ise çevre düzenine dair tehditler; tarım alanları için kullanılan

toprağın yetersizliği, doğanın tahribatı, doğal kaynak rezervinin tükenmesi, doğal afetler, doğal kaynaklara ulaşım zorluğu ve kuraklıktır (United Nations Development Programme, 1994: 26-28).

Beşincisi toplum yapısına ilişkin tehditler; aile yapısının bozulması, dil ve kültür yozlaşması, insani müdahale, etnik sorunlar ve çatışma, soykırım gibi tehditlerdir. Altıncısı siyasi güvenliği tehdit edenler; kamu kaynaklı siyasi baskı, insan hakları ihlalleri, toplum yapısının yozlaşması ve gruplaşması şeklinde ifade edilmektedir (United Nations Development Programme, 1994: 29-33).

Sonuncusu ise bireysel güvenliği tehdit eden; insanların hayatlarına son vermesi, cinsel istismar, kişisel denge bozukluğuna sebep olan uyuşturucu, kadın ve çocuklara yönelik şiddet içerikli tehditlerdir (United Nations Development Programme, 1994: 28). Bireysel güvenliğe yönelik tehdit unsurlarının psikolojik ve sosyolojik birçok nedeni bulunmaktadır. Bu durum ile başa çıkma stratejisi her bireye göre değişmektedir. Davranış bozukluğuna sebep olan etmenlere yönelik iyileştirme imkanlarının uygulanması ve bu uygulamaya bireyin ne yönde cevap vereceği değişken sonuçlar getirmektedir.

Bu tehditlere ek olarak BM raporunda ülke sınırını aşan sınır ötesine geçen tehditler bulunmaktadır. Bu tehditler altı grupta incelenmektedir. Birincisi çevrenin tahribatı, uluslararası alanda yaşanan göç hareketleri, küresel sistemde yaşanan yoksulluk ile bağlantılı olan yenilenemeyen kaynaklara dair baskı sağlayan ve kontrol edilemeyen nüfusun hızlı bir şekilde artmasıdır (United Nations Development Programme, 1994: 34). Hızlı nüfus artışı sosyal ve çevresel anlamda birçok zorluğu beraberinde getirmekte ve bu durum insani güvenliğe olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

İkinci grup ise gelişen ve değişen uluslararası sistemde meydana gelen çevre tahribatı, açlık ve sanayileşme imkanına sahip olan ülkelerde yaşanan hızlı ve aşırı üretim/tüketimin sebep olduğu gelir eşitsizliği ve bu durum sonunda ortaya çıkan ekonomik açıdan fırsat eşitsizliğidir. Bu durum rekabet hırsını beraberinde getirdiği sürece insani güvenlik kapsamında birçok sorun ortaya çıkmaktadır (United Nations Development Programme, 1994: 35). Görüldüğü üzere bir güvenlik alanına yapılan tehdit; küreselleşmenin hızı ve teknolojinin gelişmesi ile diğer güvenlik alanlarını hızla etkileyebilmekte ve daha da olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda artan nüfus oranının getirdiği sonuçlar bu tehdit durumlarının yönünü ciddi şekilde etkilemektedir.

Üçüncüsü ise uluslararası göçtür. Uluslararası göçe işsizlik ve gelişmiş ülkelerin sahip olduğu politikalarının etkisiyle mülteci akımının hızlanması neden olmaktadır (United Nations Development Programme, 1994: 35-36). Farklı yapılardan birçok insanın bir araya gelmesine sebep olan sınır ötesi göç hareketi, sosyal alana başka bir kültürün adapte olamaması ve kabullenilmemesi gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dördüncüsü ise küresel ısınma, asit yağmuru, biyolojik

çeşitliliğin azalması, kuraklığın başlangıcı gibi çevresel sorunlardır. Beşincisi; küresel bir hal alan ve sosyal çevreden ekonomik yapıya kadar birçok alanı etkileyen uyuşturucu kaçakçılığıdır. Son grup ise uluslararası alanda yaşanan terörizmdir (United Nations Development Programme, 1994: 36-37).

Uluslararası terörizm yeni bir kavram olmayıp , kökenleri eskiye dayanan çok yönlü bir değişim yapısı ise günümüze kadar gelen ve yeni versiyonları ile karşımıza çıkan bir kavramdır. İlk başta siyasi bir yanı olan bu kavram değişen uluslararası sistemin yapısı ile birlikte sosyal, iktisadi, kültürel ve çevresel birçok faktörü içerisinde barındırmaktadır. İnsani güvenliğe yönelik tehditler değerlendirildiğinde; insanın içinde yer aldığı her alana yönelik tehdidin olduğu görülmektedir. Ve zamanla gelişen ve değişen uluslararası sistemin bu tehdit türlerine yenilerini de eklediği görülmektedir. Genişleyen tehdit algısı ile insani güvenliğin sağlanması için alınan tedbirlerin daha etkili olabilmesi gerekmekte, aksi takdirde öngörülemeyen sonuçların ortaya çıkma durumu olabilmektedir.

2.6. İnsani Güvenlik Kavramını Destekleyen Görüşler

İnsani güvenlik kavramına yönelik birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin destekleyen grubunda; insani güvenliğin tanım, akademik çalışmalar, uygulama alanları ve verimlilik gibi konularda değerlendirildiği görülmektedir. İnsani güvenlik kavramına hem geniş hem dar anlamıyla destek veren akademisyenler askeri gücü ön plana atan geleneksel güvenlik anlayışına karşı mücadele vermektedir. İnsanı korumayı ve toplum yapısını güçlendirmeyi amaç edinen, insani güvenlik anlayışı güvenliğin dönüşümünü desteklemektedir (McCormack, 2008: 17).

İnsani güvenliğin sağlanması için sadece askeri konuların yeterli olabileceğini savunan geleneksel güvenlik anlayışı karşısında, yeni güvenlik anlayışı ile birlikte askeri konuların yanı sıra ekonomik, sağlık, gıda, sosyal, siyasal, toplumsal, çevresel, kültürel ve bireysel konuların da incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda insani güvenliğe hem dar hem geniş anlamı ile destek veren akademisyenler güvenliğin dönüşüm yaşayarak askeri yönden insanları ilgilendiren diğer tüm yönleri doğru açılım gösterdiğini kabul etmektedir.

İnsani güvenlik kavramını destekleyen akademisyenlere göre; insani güvenlik kavramının, akademik çalışmalarının siyasal anlamda zorluklarla mücadele edebilmesi için var olması gerekir. Bunun sebebi insani güvenliğin uluslararası sistem içerisinde yeni dönüşümleri ve yapıları yansıtmasıdır. Küreselleşme sürecinin hız kazandığı sistemde salt biçimde ekonomi ve askeri yönün ağır basması ile devletlerin ayakta kalamayacağını savunmaktadırlar (Acharya, 2004: 355). İnsani güvenliğin kapsadığı alan açısından getirmiş olduğu birçok yeni güvenlik çeşidi ile uluslararası sistemde yaşanan değişim ve yapıların açıklanması daha kolay olmaktadır. Bu anlamda

dönemsel olarak çalışmalarda bulunan akademisyenler açısından insani güvenliğin daha pragmatik bir yöntem sunduğu ifade edilmektedir.

Uluslararası sistemde gücünü gittikçe arttıran küreselleşme faktörünün etkisi ile devletlerin ayakta kalma mücadelesinin; insani güvenlik içerisinde yer alan tüm etmenlerin sağlanması ile mümkün olacağı kabul edilmektedir. Bu alanda yapılan akademik çalışmaların, mücadele alanını daha da verimli kılan etmenin insani güvenlik ve bileşenlerinin olduğu ifade edilmektedir (Newman, 2010: 78-79). İnsani güvenlik kavramı çalışmalarını konu edinenler; insanın merkezde olduğu güvenlik anlayışını savunmaktadırlar. İnsan güvenliğini tehdit eden unsurların, bağlı oldukları devletten veya devlet içi yaşanan çatışmalardan kaynaklandığını ifade etmektedirler. Uluslararası alanda devletler arası ve devlet içi çatışma ortamının engellenmesi kapsamında insan hayatını tehlikeye atan açlık, bulaşıcı hastalık, çevre kirliliği ve birçok suçun neden olduğu suç ortamına vurgu yapmaktadırlar. Devletin önemini ve devletin güvenlik sağlayıcı aktör olduğunu kabul etmekte; ancak güvenlik stratejisi oluşturulurken toprak ve devlet güvenliğinin merkeze alınmasının insan güvenliği açısından tehdit oluşturabileceğini savunmaktadırlar.

İnsanın merkezde olduğu güvenlik yaklaşımını destekleyen görüşler, insani güvenliğe yönelik tehditlerin daha çok siyasi kamu baskısı ile olduğunu savunmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde insani güvenliğe yönelik tehdit durumlarının ortadan kaldırılması amacı mevcuttur. Devletin güvenlik adına araç olarak kabul edildiği; ancak güvenlik stratejisinin merkezine insanın koyulduğu sistemin savunulduğu görülmektedir.

İnsani güvenlik anlayışı, geniş açıdan bakıldığında birçok farklı aktörün bir araya gelip insanlığa yönelik tehditlere karşı tedbir alınmasını savunmaktadır. Yaklaşımına destek veren akademisyenler insani güvenliğin bu yönü ile birçok tehdidin ortadan kaldırılabilceğini ifade etmektedir (Ewan, 2007: 184). İnsani güvenliğin geniş tanımında yer alan yoksunluktan arınma ilkesi çerçevesinde alınan tedbirler ile insanın birçok ihtiyacının karşılanacağı ve yaşam kalitesini etkileyen birçok sorunun iyileştirileceği savunulmaktadır. İnsani güvenlik açısından daha faydalı olduğu düşünülen yoksunluğun giderilmesi amacı ile birçok risk durumunun ortadan kaldırılacağı savunulmaktadır.

Bu savunmaya karşı, insani güvenliği geniş anlamı ile ele almanın fayda sağlamayacağını savunarak birçok farklı görüşü ortaya atan akademisyenler de mevcuttur. Örnek verilecek olunursa; Keith Krause, insani güvenlik kavramının geniş hali ile değil, korkudan arınma anlamını barındıran biçimde kullanmanın daha faydalı olduğunu savunmaktadır. Geniş tanımda yer alan etkenlerin, gereksiz ve kavramı belirsizleştiren nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Güvenlik kavramının gücün kullanımı veya güç kullanma tehdidinden ayrı tutulması gerektiğinden; eğitim, toplum sağlığı ve ticarete eşitlik kavramlarının insani güvenlik ile birlikte kullanılmasının yanlış olmasından dolayı kavramın dar anlamıyla kullanılmasının önemini vurgulamaktadır (Krause,

2004: 367-368). İnsani güvenliğin tanımsal anlamda farklı değerlendiren akademisyenler arasında, dar tanım üzerinden korkudan arınma ilkesi ile güvenlik ve güç kavramının ayrıştırılması, daha çok sosyal ve toplumsal yapıyı içerisinde barındıran stratejinin savunulduğu görülmektedir.

Başka bir görüş olarak, Nicholas Thomas ve William Tow insani güvenlik kavramının sınırlandırılması gerektiğini, bu sınırlama ile kavrama siyasi ve sosyal açıdan değer kazandırılacağını ve daha verimli hale getirileceğini savunmaktadır. Thomas ve Tom'a göre devletlerin uluslararası sisteminde yer alan eksikliklerin uluslararası ortamda tehdit oluşturulabileceğini, bu durum karşısında mücadele etmek için devletlerin ve insanların tek başına yeterli olamayacağı söz konusudur (Thomas ve Tow, 2002: 178-179). Devletin sınırını aşan sorunların insan güvenliği çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca gıda, cinsiyet ayrımı ve barınak gereksinimini içeren sorunların kalkınma sorunları niteliğinde olup devletin kendi ulusal sınırları çerçevesinde çözülebileceğini, bunların dışında devletin sınırını aşan ve uluslararası nitelik kazanan sorunların insani güvenlik kapsamında değerlendirilebileceğini savunmaktadırlar.

Bahsedilen görüş, devletlerin uluslararası sistemde daha başarılı olabilmeleri konusunda yalnızca devlet ve insan faktörünün yeterli olmayacağını ifade etmektedir. Ayrıca devletlerin sınır aşan sorunları ile mücadele konusunda insani güvenlik kapsamında mücadele etmenin daha verimli olabileceği, insani güvenlik bileşenlerinin yapısı ile savunulmaktadır.

Bu görüşlerin yanı sıra Alex Bellamy ve Matt Mcdonald isimli iki düşünür Thomas ve Tow'un fikirlerini üç noktada eleştirmektedir. Eleştirilen noktaların birincisi Thomas ve Tow'un insani acıların uluslararası boyut kazanması ile insani güvenlik sorunu olabileceğini savunmalarıdır. Oysa Bellamy ve Mcdonald'a göre uluslararası boyut kazanılmasına gerek duyulmadan her koşulda insanın merkezde olduğu anlayışının hakim olması gerekmektedir (Bellamy ve Mcdonald, 2002: 376).

Thomas ve Tow açısından, insani acıların ancak uluslararası nitelik kazanma şartı ile insani güvenlik sorunu olacağı düşüncesi, insani güvenliği sınırlandırmaktadır. Sınırlandırılan insani güvenlik, içerisinde yer alan bileşenlerin de göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Uluslararası nitelik taşımayan; ancak insanın yaşam kalitesini derinden etkileyen birçok sorun bulunmaktadır. Bu durumun yalnızca uluslararası boyut ile sınırlandırılması eleştiri noktası olmaktadır.

Eleştirilerin ikinci noktası ise Thomas ve Tow'un siyasi tehditlere öncelik vermeleridir. Ancak Bellamy ve Mcdonald'a göre yıl içerisinde gıda eksikliğinden dolayı hayatını kaybeden insan sayısı, terörizm nedeni ile hayatını kaybeden insan sayısından daha fazladır. Thomas ve Tow'un öncelikli olan insani boyutu ele almamalarından ötürü eleştirmektedir. Eleştirilen üçüncü noktası ise ulus aşırı kavramının sınırının belirsizliği ve nedenselliği üzerinde yeterince açık

olmamalarıdır (Bellamy ve Mcdonald, 2002: 376). Thomas ve Tow'un sınırlandırma isteği, insani güvenliğe yönelik tehditler konusuna da yansımaktadır. Siyasi tehditlere öncelik verilmesi güvenliğin dönüşümünün kabul edilmediği anlamına da gelmektedir. İnsani güvenlik bileşenlerinin yalnızca siyasi odaklı olmayışı, bu durumun haklılık payını azaltmaktadır.

Bellamy ve Mcdonald gibi insani güvenlik kavramını sınırlandırmanın gereksiz olduğunu savunan bazı akademisyenler mevcuttur. Örneğin Ramesh Thakur'a göre çölleşme ve sel felaketi gibi çevresel nitelikli sorunlar, devlet sistemi kaynaklı siyasi sorunlar, nüfus hareketi gibi geleneksel niteliği olmayan sorunlar da olağanüstü tepki verilmesinin normal olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Thakur'a göre eğer tecavüz tehdit olarak kullanılırsa, sel felaketi sonucu binlerce kişi hayatını kaybederse veya ülke içerisinde yer alan kolluk kuvvetleri vatandaşın ölümüne sebep olursa; ulusal güvenlik etkisini kaybetmektedir (Thakur, 2004: 347-348). İnsani güvenlik göz ardı edilip ulusal güvenlik üzerinde bilinçsizce ısrar edilirse uluslararası sistemde ciddi güvenlik sorunları oluşabilmektedir. İnsani güvenlik; gelen tehdit ister ulusal ister uluslararası, ister doğrudan ister dolaylı olsun insanların hayatı ile ilgilidir ve tehditlerden korunmayı amaçlamaktadır.

Thakur insani güvenliği ele alırken bir tehdit karşısında ne kadar insanın etkilendiği cevabına odaklanarak değerlendirme yapmaktadır. İnsani güvenliğin uluslararası alanda değerlendirilebilmesi için birden çok insanın aynı tehditten etkilenmesinin yeterli olacağını ve insani güvenliğin ihmal edildiği durumlarda, tehdidin ulus aşırı niteliğe kavuşacağını savunmaktadır. İnsani güvenliğe karşı var olan bir tehdidin her durumda insanı etkileyebileceğini savunmakta ve bu duruma karşı gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini açıklamaktadır.

İnsani güvenlik kavramına destek verenler arasında; insani güvenlik kavramına kullanımı açısından olumsuz eleştiriler yöneltince bazı akademisyenler kavramın daha ölçülebilir duruma gelmesi için çalışma yürütmüştür. Bahsedilen bu akademisyenlerden biri olan Kanti Bajpai; insani güvenlik muhasebesi oluşturmayı önermiştir. Bu öneri insanların bedensel güvenliği ve özgürlüğüne yönelik doğrudan/dolaylı tehditlere karşı savunma kapasitesini içermektedir (Bajpai, 2004: 360).

İnsani güvenlik kavramını destekleyen bir diğer akademisyen olan Taylor Owen'a göre insani güvenliğin hem analitik hem siyasi anlamda verimli olabilmesi için ifade edilen “eşik temelli” kavramını öne sürmektedir. Bu kavram tehditleri ciddiyet seviyesine göre sınıflandırmakta, hangi tehdidin güvenlikle bağdaştırılıp insani güvenlik kavramı altında değerlendirilebileceği ciddiyet seviyesine göre belirlenecektir. Bu anlayış sel felaketi, salgın hastalık ve savaş kaynaklı ölümler arasında fark olmadığını ve bu ölümlerin insani güvenliğe yönelik tehdit oluşturduğunu kabul etmektedir (Owen, 2004: 373-375).

İnsani güvenlik anlayışını kabul eden görüşler değerlendirildiğinde; kavramın hangi alanlarda fayda sağlayacağı, hangi ölçütlere dayanarak ortaya çıkabileceği, hangi yöntemler ile daha ölçülebilir hale geleceği, uluslararası alanda nitelendirilebilmesi için hangi tehditleri içermesi gerektiği ve nasıl sınırlandırılması gerektiği konusunda birçok görüşün yer aldığı görülmektedir. Bütün bu görüşler insani güvenliğin varlığını kabul ederek kendi alanı açısından uygulama yöntemleri sunmaktadır.

2.7. İnsani Güvenlik Kavramını Eleştiren Görüşler

İnsani güvenlik kavramına yönelik destekleyici görüşlerin yanı sıra kavramı eleştiren görüşler de bulunmaktadır. Eleştirel nitelikli görüşler kavramın yapısal, tanımsal ve uygulamalar alanında ne gibi eksikliklerin olduğunu ifade etmektedir. İnsani güvenlik kavramı üzerine yapılan eleştiriler iki alan üzerinden yürütülmektedir. Birincisi insani güvenliğin yeni ve gerekli bir anlayış olup olmadığı üzerinde durmakta ve kavramın pragmatik biçimde sonuç verip vermeyeceği üzerine yoğunlaşmaktadır. İkinci eleştiri ise insani güvenlik anlayışını kabullenenler içerisinde kavramın kapsadığı alan açısından kaynaklanan tartışmadır. Analitik açıdan bakıldığında genişleyen güvenlik kavramının analiz edilmesi zorlaşmaktadır. Ancak diğer yandan da bulaşıcı hastalık, silahlı çatışma, insan hakkı ihlali ve çevre kirliliği gibi olumsuz sonuçlara neden olan insani sorunların insani güvenlik kavramı içerisinde analiz edilebileceği kabul edilmektedir (Acharya, 2008: 494).

İnsani güvenlik kavramı üzerine yapılan eleştirilerin ortak noktasında kavramın analitik yapı sunmaması bulunmaktadır. İnsani güvenliğin kapsadığı alan; bir insanın fiziki güvenliğinden ruhsal güvenliğine kadar geniş bir alana uzandığı için bu durumun kavramın analitik faaliyetini verimsizleştirdiği savunulmaktadır. Kavramın içerisinde bulunan unsur ne kadar fazla olursa, analitiğinin yapılması da bir o kadar zor olur anlayışı bulunmaktadır. Analitik anlamda verimsiz olmasının diğer sebebi her sorunu insani güvenlik konusu haline getirmenin akademisyenlerin yöntem bilimi açısından zorlanmalarına neden olacağı konusudur (Acharya, 2008: 495). İnsani güvenlik kavramının kapsadığı alanın geniş olması kavrama yönelik analitik ve işlevsel eleştirilerin yöneltmesine neden olmaktadır. Bu durum kavramın verimliliğini ve kapsamı gereken alan hususunda bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Sınırlarının geniş olması nedeni ile karşılaşılabilecek sorunların daha da zorlaşacağı öngörülmektedir.

İnsani güvenlik kavramının bir diğer eleştirilen noktası; güvenliğin sağlanması hususunda devletin gerekli görülmemesidir. Fakat devletin var olmadığı bir sistemde insani güvenliğin sağlanması insanların ne adına nasıl faaliyet yürütecekleri hususu belirsizliğe düşmektedir (Acharya, 2008: 495). İnsani güvenlik kavramı içerisinde devletin rolü sürekli tartışılan bir durum olarak görülmektedir. Aslında devletin güvenlik için bir araç olarak kabul edildiği; siyasi konuların insani güvenliğin önüne geçmeyeceği, insani güvenlik politikalarının uygulanması hususunda

önceliğinin olması; kavram açısından istenilen strateji durumunu ifade etmektedir. Devletin tam anlamıyla olmadığı bir sistem içerisinde belirsizliğin de var olacağı düşüncesi kabul edilmektedir.

İnsani güvenlik anlayışı içerisinde tanımsal anlamda eleştiriler de yer almaktadır. Dar tanımda insani güvenlik siyasi çatışma ve şiddet içermektedir. Geniş anlamda ise kalkınma ve az gelişmişlik sorunları ile ilgilenmektedir. Dar tanımı savunan akademisyenler geniş tanımda yer alan az gelişmişlik sorununun çok geniş olduğunu ifade etmekte ve bu şekildeki kavramsallaştırmanın insani güvenliğin işlevselliğini kaybetmesine neden olacağını konusunda eleştiri getirmektedir (Brauch, 2008: 8-12).

İnsani güvenliğe ait bir diğer tanımsal görüş ise, insan güvenliği insan hayatının yaşam kalitesini etkileyecek olan gıda, çevresel, sağlık, bireysel ve siyasi tehditlerden korunması olarak tanımlanmaktadır (Owen, 2004: 383). Bu tanımda, sadece insan hayatı bakımından acil görülen kavramlar açısından değerlendirme yapıp diğer kalkınma sorunları ele alınmamıştır. Acil kabul edilen durumların belirlenmesi konusunda anlaşmazlıklar yer almaktadır. İnsana göre acil kabul edilen durumun değişebileceği savunulmaktadır.

Nicholas Thomas ve William Tow bu konuda “bir sorunun insani güvenlik sınırında yer alması için devletlerin gücünü ve sınırını aşması gerekir” anlayışını savunmaktadır. Yani bir sorunun devlet içerisinde çözülememesi ve birden çok devleti ilgilendirmesi halinde insani güvenlik sorunu olarak nitelendirmenin doğru olacağı kabul edilmektedir (Thomas ve Tow, 2002: 179). İnsani güvenliğin tanımsal eleştirilerinde; kavramın hangi alanlara yönelik olması gerektiği, hangi tehditlerden öncelikli korunması gerektiği, sınırsal anlamda ne gibi bir anlayışın hakim olacağı soruları yer almaktadır. Bu soruların cevabı akademisyenlere göre farklılık gösterse de insani güvenlik kavramının insanın yer aldığı her koşulda sağlanması gerektiği düşüncesi kabul edilen görüş olarak ifade edilmektedir.

İnsani güvenlik tanımları üzerine yapılan eleştirilerin diğer bir nedeni güvenliğin kim için sağlanacağı, hangi tehditlerden uzak durulacağı ve hangi araç ile sağlanacağı konusudur. Bu sorulara verilen cevaplar ise birçok insani güvenlik tanımının ortaya çıkmasına neden olmakta ve tanımsal belirsizliği beraberinde getirmektedir (Amouyel, 2006: 10-18).

İnsani güvenliğin tanım tartışmalarına neden olan bir diğer sebep, insani güvenliğin nasıl ölçüleceği sorunsalıdır. Dar tanımda şiddetten korunmayı hedefleyen, geniş tanımda ise ihtiyaçların karşılanmasını hedefleyen durumda bu ihtiyaçların nasıl ölçüleceği sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Şiddet başlığı altında işkence, kölelik, insan ticareti, uyuşturucu, devletler arası yaşanan krizler, kitle imha silah kullanımının yaygınlaşması gibi kavramlar yer alırken; ihtiyaçlar başlığında ise hastalıklar, fakirlik, göç, mülteci, doğal afetler ve çevre tahribatı gibi kavramlar yer almaktadır (Bajpai, 2000: 40). İnsani güvenlik kavramı bu tür eleştiriler karşısında sorgulansa da insanın

içerisinde yer aldığı her alanda var olan ve insana yönelik her türlü şiddetten korunmayı amaçlayan tedbirlerin olması gerektiği insani güvenlik uygulamaları kabul edilmektedir.

İnsani güvenlik kavramına yönelik diğer eleştiri noktası ise kavramın faydasına yönelik, feminist görüşe göre ve Michel Foucault'a göre eleştiriler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. İlk olarak insani güvenlik kavramının faydasına yönelik eleştiri başlığı altında, Roland Paris'in kavramın net bir tanımı olmamasına yönelik yaptığı eleştiri yer almaktadır. Paris, kavrama yönelik tanımların belirsiz olduğunu iddia etmektedir. Bu belirsizliğin nedenini fiziksel güvenlikten ruhsal duruma kadar tanımlanan geniş yelpaze olarak göstermektedir. Bu durumda siyasetçiler için öncelikler sınıfı oluşturmak gerektiğinden, sınıf oluşturulurken karşılaşılabilecek sorunların varlığından bahsetmektedir (Paris, 2001: 88).

Dahası Paris; akademisyenler açısından ise hangi kavramın çalışılacağı hususunda oluşan belirsizlik durumunun olumsuz sonuçlara sebep olacağını ifade etmektedir. Paris'e göre insani güvenlik kavramının belirsizliği, kavramın ana değerlerini anlamada zorluğa sebep olmaktadır (Paris, 2001: 88). İnsani güvenlik kavramının sahip olduğu alanın geniş olması sebebi ile belirsizliğe yol açtığını savunan görüşlerin olduğu görülmektedir. Öncelikli olan alanın belirlenmesinde yaşanan zorluk ve yürütülecek olan akademik çalışmalar açısından belirsizliğe yol açacağı endişesi kavramın pragmatik yönünün sorgulanmasına neden olmaktadır.

İnsani güvenlik kavramının faydasına yönelik getirilen bir diğer eleştiri Edward Newman tarafından yapılmaktadır. Newman'a göre insani güvenlik pragmatik bir yapıya sahiptir, devletin öncelikli olmasına karşıdır ama devlet ile iş birliği yapıp çözüm üretmeye açıktır. Bu nedenle devletlerin yapısal eşitsizlikler yaptığını düşünen eleştirel akademisyenler insani güvenliğe karşı şüpheyle yaklaştığını savunmaktadır. Eleştirel akademisyenlere göre devletin insani güvenlik ve insan hayatı için mücadele vermesi düşük bir olasılığa sahiptir (Newman, 2010: 87).

Kavramın faydası açısından yapılan bir diğer eleştiri Tara McCormack tarafından yapılmıştır. McCormack, insani güvenlik alanında kalkınma ve güvenliğin birleşiminin, zayıf devletlerin güçlü devletlere yönelik tehlike olarak algılanacağını iddia etmektedir. Bu durumun güç dengesizliğini daha da arttıracığını savunmaktadır (McCormack, 2008: 114). Zayıf devletlerin sahip olduğu kalkınma ve güvenlik seviyesinin güçlü devletler ile kıyaslandığında çok daha düşük olduğu görülmektedir. Zayıf devletler aradaki bu farkı kapatmak için stratejiler uygulasa da aynı oranda güçlü devletlerin de gelişme çabasında olduğu görülmektedir. Zayıf ve güçlü devlet arasındaki bu güvenlik ve kalkınma farkı kapanmayacağından bu durum karşısında güçlü devletler, zayıf devletler açısından tehdit olarak algılanmaktadır. Ortaya çıkan tehdit ve eşitsizlik durumunun insani güvenlik açısından olumsuz sonuçlara sebep olacağı vurgulanmaktadır.

İnsani güvenlik anlayışına yönelik eleştirilerin feminist grubunda ise insani güvenliği kabul etmekte istekli; ama insani güvenliğin kullanımı açısından belli konulara dikkat edilmesi gerektiğini savunan geniş hakimdir. Heidi Hudson'a göre dikkat edilmesi gereken husus; feminen ve maskülen kavramlarının insani yapı içerisinde olmasının güvenlik uygulamalarının cinsiyetçi yapılarını belirsizleştirebileceğine yöneliktir. Ayrıca Hudson, güvenliğin tam anlamıyla gerçekleşmesini hayatın her alanında liderlik ve boyun eğmeye dayalı ilişkilerin yok olması ve cinsiyetler arası adaletin sağlanması şartına bağlamaktadır. İnsani güvenlik; eğer kadınları ele alacaksa bu değerlendirmesini ulusal ve uluslararası alanda uygulayarak yapması gerektiğini savunmaktadır (Hudson, 2005: 164).

Feminist grubun bir diğer eleştirisi Gunhild Hoogensen ve Kirsti Stuvoy tarafından yapılmaktadır. Hoogensen ve Stuvoy'a göre insani güvenlik feminen, ütopyacı ve duygusal yapıya sahiptir. Bu nedenle de uluslararası sistemde ciddi analiz alanı olarak görülmektedir (Hoogensen ve Stuvoy, 2006: 210). İnsani güvenlik kavramına yönelik üçüncü eleştiri grubu ise Michel Foucault'un egemen güç ve biyo-iktidar hakkındaki çalışmalarından hareketle bazı akademisyenler insani güvenliğin temelinden kaynaklanan sorunlar olduğunu savunmaktadır.

İkinci bölüm genel anlamda incelendiğinde; insani güvenlik kavramının tanımının ve tarihsel gelişiminin, temel özelliklerinin, BM İnsani Kalkınma Programları açısından değerlendirilmesinin, uygulama politikalarının, kavrama yönelik tehditlerin, eleştiren ve destekleyen görüşlerin ele alındığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE İNSANİ GÜVENLİK

Üçüncü bölümde, insani güvenlik kavramının örnek olay olarak Afganistan müdahalesi üzerinden değerlendirilerek, kavramın uygulanabilirlik açısından incelenmesi ve güvenlik bileşenleri çerçevesinde ele alınması hedeflenmektedir.

3.1. Afganistan Ülke Yapısı ve Özellikleri

Eski çağda Aryana, ortaçağda Horasan ve 1747 tarihinden itibaren Afganistan olarak bilinen bugünün “Afganistan İslam Cumhuriyeti”; Orta Asya, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya arasında kavşak noktada yer alan jeopolitik öneme sahip ülke konumundadır (Dursun, 1999: 49). Afganistan'ın coğrafi yapısını sıra dağlar, ovalar ve yaylalar oluşturmaktadır. Tarım ülkesi niteliğindedir; ancak kuraklık sorunu nedeniyle topraklarının yalnızca % 15'i tarıma elverişlidir. Tarımın yanı sıra hayvancılığın da yapıldığı görülmektedir. Ancak hayvancılık faaliyetlerinde modern yöntemler kullanılmamaktadır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 4).

Afganistan'ın ekonomik yapısı, kendi kendine yeterli olmayan dışa bağlı yatırımlar aracılığı ile ayakta durabilen özelliğe sahiptir. Topraklarının yalnızca % 15'inin ekilebilir olması, ekonomik anlamda yeterli üretime sahip olmasını engeller niteliktedir. Yapılan uluslararası yardım desteği ve son yıllarda artan yağış miktarına rağmen Afganistan hala dünyanın en fakir ülkelerinden biridir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 6). Ülkenin önemli jeopolitik konumda yer alması, uluslararası sistemde güçlü olabilmesi için tek başına yeterli bir etken olamamaktadır. Jeopolitik konumun yanı sıra sahip olunan toprakların işlenebilme olanağı ve kendi kendine yeterli olabilme imkanı yetersiz kaldığında jeopolitik avantajın olumlu getirisinin olmadığı görülmektedir. Ülkenin uluslararası sistemde aktif olabilmesi için toplum ve siyasi yapısını oluşturan tüm etmenlerin güçlü bir şekilde sentezlenmesi gerekmektedir.

Afganistan'ın ekonomik yapısı tarıma dayalı niteliktedir, feodal düzene dayalı sistem söz konusudur. Devlet, ülke halkına karşı çifte standart stratejisi uygulamaktadır. Çiftçiler ve baskın kesim arasında birçok anlaşmazlığa sebep olan bu durum, sosyo-ekonomik yapının bozulmasına neden olmakta ve bugüne kadar ülke içerisinde yaşanan istikrarsızlığın sebepleri arasında gösterilmektedir (Erol ve Burget, 2002: 61-62). Ülke ekonomisinin bağlı olduğu tarım alanı özelliklerin niteliği toplumsal yapı üzerinde etkili olmaktadır. Bakıldığı zaman; ekonomi nitelikli

faktörlerin yer aldığı düzende siyasi ve sosyal alanın da etkilendiği görülmektedir. Bunun sebebi; ülke içerisinde yer alan toplumun çok yönlü özelliklerinin birbirini tetikleyici niteliğe sahip olması şeklinde açıklanmaktadır.

Afganistan'da eğitim ve öğretim yapısı yeteri kadar gelişme gösterememiştir. Bu durum halkın geri kalmasına, kabile hayatına devam etmesine ve millet halinde birlik stratejisi uygulayamamasına neden olmaktadır. Afganistan'da siyasi yapının, halkın yaklaşık %60'ını oluşturan Peştunları koruması, Türk kabilelerini ve diğer etnik çoğunluğu oluşturan Tacikleri sosyal ve eğitim hayatından mahrum bırakılması; Afgan milletinin birlik ve beraberliğinin kurulmasına engel oluşturmaktadır (Börklü, 1999: 91).

Ülke içerisinde yaşanan ayrımcılık durumlarının etkisi siyasi hayattan sosyal hayata, eğitim hayatından toplumsal yapıya kadar birçok alanda hissedilmektedir. Bir ülke içerisinde vatandaşlar arasında yaşanan ayrımcılık durumu; birlik beraberlik duygusuna, etnik gruplar arasında yaşanacak çatışmalara, siyasal yozlaşmaya, kültürel eksikliğe ve insanın içerisinde yer aldığı birçok alanda yaşanacak güvensizliğe sebep olmaktadır. Bu durum ülkenin sınırları dışında diğer aktörler ile olan ilişkilerine olumsuz yansımakta; ülkenin uluslararası anlamda pasif konumda olmasını beraberinde getirmektedir.

Afganistan'ın nüfus yapısına bakıldığında, nüfusun büyük çoğunluğunu Peştun kökenli etnik gruba ait olduğu görülmektedir. Ülke içerisinde önde gelen diğer etnik grupların; Özbek, Tacik ve Hazaralardan oluştuğu görülmektedir (Consolatore, 2006: 11). Peştunlar ve Tacikler arasında yıllardır süren rekabet söz konusudur. Bu rekabet ülkenin yakın tarihine ve bugünkü yönetim yapısına da yansımıştır. Tarih boyunca iki etnik grup arasında yönetim Peştun ise alt kadrosuna Tacikler, yönetim Tacik ise alt kadrosuna Peştun yerleştirilerek denge stratejisi uygulanmaya çalışılmıştır (Ülger, 1999: 95).

Afganistan'ın birçok farklı etnik grubu içerisinde barındırması, tarih boyunca karşılaştığı sorunların nedenleri arasında yer almaktadır. Bir ülke içerisinde birçok etnik grubun varlığı, beraberinde birçok anlaşmazlığı getirmektedir. Etnik ve mezhepsel çatışmalar; ülkenin siyasi durumundan ekonomik yapısına, sosyal durumundan uluslararası alanda etkinliğine kadar birçok alanı etkilemektedir. Bu durum, Afganistan'ın sürekli asimilasyon politikalarına maruz kalmasına ve istikrarını sağlayamamasına neden olmaktadır.

Farklı etnik grup ve azınlıkları içerisinde barındırmasına rağmen, Afganistan'ın genel anlamda resmi dini İslam olarak kabul edilmektedir ve halkın çoğu Müslüman'dır (Varol, 2002: 3-10). Dini yapıda İslam'ın yer alması, ülkede yer alan etnik çeşitliliği birbirine yaklaştıran en önemli unsurdur. Halkın büyük bölümü Hanefilik mezhebine bağlıdır (Raşid, 2001: 135). Toplum içerisinde meydana gelen dini beraberlik duygusu, nadiren de olsa siyasi anlaşmazlıklar üzerinde

olumlu etki göstermektedir. Farklı siyasal düşünce yapısına sahip olan insanların bir araya gelmesini sağlayan bu durum, anlaşmazlıkların oranını bir nebze bile olsa azaltarak çatışma ortamını yumuşatmaktadır.

Afganistan'da yüzyıllarca birçok devletin hüküm sürmesi nedeniyle Afgan ulusunun oluşumunda gecikme yaşanmıştır. İçerisinde birçok etnik ve dinsel grubu barındırması sebebi ile ulusal anlamda bütünleşme yetersiz kalmıştır. Afganistan'da ortak ulusal kimlik ve milli ideolojinin oluşmaması, birçok toplumsal sorunu beraberinde getirmiştir. Toplumsal sorunların yer aldığı bir düzende toplumsal güvenliğin sağlanmasında da gecikme yaşanmıştır.

Afganistan'ın siyasi yapısına bakıldığında; 1919 yılında İngiltere'den bağımsızlığını ilan edip Emanullah Han döneminde yeni siyasi sistemini, Türkiye ve Atatürk'ün modernleşme-laikleşme örneğini alarak demokratik sürecin inşasını başlattığı görülmektedir. 1973 yılında Muhammed Davud Han darbesi ve 1978 yılında Nur Muhammed Tariki darbesi ile ülke içerisinde istikrarsızlık artış göstermiştir. 1979 yılında da yaşanan Sovyet işgali, Afganistan'ı iç savaşın ortasına getirmiştir (Best vd., 2012: 414).

Ülke içerisinde Sovyetler Birliği işgali sona erdikten sonra iç savaş başlamış ve Taliban yönetiminin stratejileri ülke içerisinde yaşayan etnik gruplar üzerinde ciddi etkiler oluşturmuştur. Yaşanan iç savaş sebebi ile sürekli göç halinin olması, birçok etnik yapıyı içerisinde barındıran Afganistan için daha karmaşık bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bostanoğlu, 1999: 63). Siyasal alanda yaşanan anlaşmazlığın beraberinde toplumsal sorunların da geldiği görülmektedir. Toplumu oluşturan etmenlerin içinde herhangi bir tanesi üzerinden patlak veren anlaşmazlık, diğer etmenleri doğrudan etkilemekte ve durumun daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.

Afganistan'ın idari yapısına bakıldığında; Afganistan'da geçerli anayasa, Taliban yönetiminin uzaklaştırılmasının ardından halkın farklı kesimlerini temsil eden Loya Jirga adındaki büyük meclis tarafından kabul edilen 2004 tarihindeki anayasadır. Loya Jirga meclisi, parlamento üyeleri ve halkın farklı kesimlerini temsil eden kişilerden oluşmaktadır. Anayasaya göre kamu yönetimi yasama, yürütme ve yargı gücünden oluşmaktadır. Afganistan İslam Cumhuriyeti'dir ve başkanlık sistemi ile yönetilmektedir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 3). Afganistan idari yapısı oluşturulurken, içerisinde yer alan birçok etnik grubun var olduğu kabul edilerek hareket edilmiştir. Etnik grup fazlalığı her ne kadar olumsuz sonuç getirirse de temsil açısından her gruba eşit davranılması gerektiği kabul edilmiştir.

Afganistan tarihinde, hiçbir zaman tam anlamıyla bir ulusa ait olma duygusu ortaya çıkmamıştır (Oğuz, 1999: 35). Millet olma kavramı gerçekleşmediği için insanlar kendisini ifade ederken ait oldukları etnik boy ve aşiret ile tanımlama yoluna gitmişlerdir. Birçok kimliğin

bulunduğu toplumda ortak anlayış ile hareket etmenin zorluğu ülke yapısına olumsuz etki yapmıştır. Bu durum ülkenin toplumsal yapısını olumsuz etkilemiş ve gelen tehditlerle mücadele konusunda el birliği ile hareket etme duygusunun yaşanmamasına neden olmuştur. Böyle bir durumda da etkili mücadele yöntemi oluşmamış, sürekli karmaşa ve başka ülkelerin hüküm sürdüğü ülke olarak görmüştür.

3.2. Afganistan Müdahalesi Sırasında Siyasi Yönetimde Taliban Etkeni

Afganistan 1994 yılında iç savaşın içerisindeydi ve ülkenin her bir yanı farklı gruplar tarafından kontrol edilmekteydi. Peştunlar da kendi içerisinde aşiret yapısı, liderlik rekabeti ve ekonomik sorunlar nedeniyle savaş içerisine girmişlerdi. Bu çatışmalara daha sonra Taliban yönetiminde etkin rol oynayacak kişiler çözüm bulmak için ortak gündem oluşturarak kontrolü ele almışlardı. Ortak gündemlerinde barışı sağlamak, halkı silahsızlandırmak, İslami karakteri savunmak, kardeş kavgalarını sonlandırmak gibi hedefler yer alıyordu. Bu kişilerin medreselerde çalışması sebebi ile kendilerini temsil amaçlı “Talib” adında grup kurmuşlardı (Saray, 1985: 2).

Taliban örgüt başkanı, Molla Ömer isimli kişiydi. Bu örgüt 10 kişiden oluşmakta ve idare meclisi ve yüksek şura adı altında heyet tarafından yönetilmekteydi. Taliban grubu Peştunlardan oluşmakta ve Peştun milliyetçiliğini ciddi bir şekilde arttırmaktaydı (Raşid, 2001: 2-3). Toplumsal ve devlet yapısı bakımından uyum kabul etmeyen hedefleri vardı. Taliban yönetimi, halkın dini yaşantısına ve İslam prensiplerine uymayan mücadele stratejisi uygulamış ve işgal ettiği her kentte Peştun ve Sunni kökenli olmayan insanlara kötü muamele uygulamıştır. Ele aldıkları bölgelerde kız okullarını kapatıp, kadınların sokağa çıkmasına engel olup, müzik, televizyon ve uçurtma uçurmayı bile yasaklıyorlardı (Raşid, 2001: 2-3). Yönetim şeklinde kadınları hor gören, insani güvenliği tehlikeye sokan her türlü tehdidin olduğu anlayışı benimsemiştir. Usame Bin Ladin ile iş birliğine girmesi, maddi ihtiyaçları sağlamak amacıyla eroin üretmesi; uluslararası ilişkilerde huzursuzluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Saray, 2002: 5-6).

Ülke içerisinde yaşanan ayrımcılık durumu, etkisini siyasal alanda da göstermekteydi. Bu durum karmaşa içerisinde olan Afganistan ülkesini daha da zor duruma sokmakta ve çözüm stratejilerinin işlevini olumsuz biçimde etkilemekteydi. Taliban yönetimi, iyi derecede ideolojik ve savaş eğitimi almış disiplinli genç kişilerden oluşmaktaydı. Bu yönetimin başarılı olmasında halkın desteği ve kadrosal özelliklerinin yanı sıra batıl inançlar doğrultusunda halk arasında yayılan Taliban'a kurşun işlemediği, uçtuğu ve çok uzaktaki sesleri bile duyabildiği söylemlerinin olması ve Pakistan'ın yardımı ile ele geçirdiği silah ve cephe stoğu etkili olmuştur (Uysal, 1996: 148).

Afganistan halkı, Taliban yönetimine sempati duymaktaydı. Bunun nedeni ise; halkın yaşamış olduğu iç savaş sebebinin getirdiği bunalım döneminde Taliban yönetiminin ortaya çıkarak savaş halinde olan İslami direnişçi gruplara karşı savaş ilan etmesidir. Taliban yönetiminin

desteklenmesinde halkın batıl ve dini inançlarının etkili olduğu görülmektedir. Din faktörünün yanı sıra yönetimin sahip olduğu kaynak açısından güçlü konumda yer alması daha da etkili olmasına sebep olmakta; din ve potansiyel güç birleşimi ile toplum üzerinde etkisini daha çok hissettirmektedir.

Kısa süre içerisinde Afganistan yönetimine hakim olan Taliban yönetimine karşı uluslararası alanda verilen tepkiler, her ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda değişkenlik göstermekteydi. Taliban yönetimi ülkenin güneyinde etkiliydi ve ülkenin Kuzey İttifakı bu yönetime karşı mücadele etmekteydi. Bu ittifaka başta Türkiye olmak üzere Rusya, Hindistan ve Orta Asya cumhuriyetleri destek vermektedir. Buna karşılık Taliban örgütünü destekleyen ülkeler arasında Pakistan ve Suudi Arabistan yer alıyordu (Raşid, 2001: 8). Bu durumda ABD'nin Taliban yönetimine karşı tepkisine bakıldığında Taliban'ın eğitimine destek veren Pakistan ve Suudi yetkililere el altından yardım ettiği görülmekteydi. ABD'nin buradaki hedefi Ortadoğu'da terör tehdidine yardım eden İran'ı sıkıştırmak amacıyla İran'a ters düşen dini bir yönetimin Afganistan'da oluşmasını sağlamak ve Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarından yararlanmak için Taliban yönetiminin ülkede istikrarını sağlamak olarak açıklanmaktaydı (Saray, 2002: 3-4; Atay, 1999: 20-22).

Afganistan, katı şeriat yönetimi ile yönetilmiş ve ülke içerisinde yer alan diğer inanç, etnik gruplar ve kadınlar üzerinde baskı kurulmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan saldırı sonrası, Taliban ve El-Kaide ilişkisi göz önünde bulundurularak ABD'nin “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” başlamıştır. Bunun ardından NATO operasyon düzenlemiş ve uluslararası askeri müdahale sonrasında Taliban rejimi ortadan kaldırılmıştır (Best vd., 2012: 414). Değişkenlik gösteren siyasi olaylar ve çıkarlar döngüsü, uluslararası ilişkilerde dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Güvenliğe yönelik tehditlerin yönünün değişmesi durumunda; devletlerin yeni hedefler doğrultusunda güvenlik stratejileri oluşturduğu görülmektedir. Bu durum ülke içerisinde yer alan bütün güvenlik bileşenleri üzerinde etkisini göstermektedir.

3.3. ABD'nin Afganistan Politikasını Etkileyen Faktörler

Afganistan'ın jeostratejik anlamda önemli bir konumda bulunması, birçok devlet tarafından çıkar alanı olarak kullanılmasına sebep olmuştur. ABD'nin de Afganistan politikası şekillenirken jeostratejik konumun öncelikli olması dahilinde ek olarak birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörler jeostratejik - jeoekonomik ve bölgesel faktörler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

3.3.1. Jeostratejik ve Jeoekonomik Faktörler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ABD; Rusya, Çin ve İran'ı, Ortadoğu, Orta Asya'daki çıkarları doğrultusunda en büyük rakipleri olarak görmektedir. ABD ilk hamlesini

Rusya, Çin ve İran'ı batıya yaklaştırarak yapmayı amaçlamıştır. Ve daha sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkelerinde demokratik, ekonomik, siyasi ve sosyal reformlarını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Çıkarlar doğrultusunda şekillenen hedefler üzerinden politika yürütüldüğü görülmektedir. Politika stratejilerinin oluşmasında ülke bazında örneklerden gidilerek yöntem oluşturulmakta ve amaca uygun faaliyetler alanlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ABD'nin küresel haritasının belirlenmesinde Brzezinski, Mackinder ve Spykman'ın teorileri etkili olmuştur. Halfrod Mackinder, Doğu Avrupa'yı merkez bölge olarak tanımlamış ve bu bölgelere sahip olan ülkenin sonrasında Sibirya, Orta Asya ve Avrasya'ya sahip olacağını daha sonrasında da dünya üzerinde egemen olacağını savunmuştur. Nicholas Spykman ise merkez bölge olarak ifade edilen Doğu Avrupa, Sibirya ve Orta Asya'yı içine alan yöntem ile Avrasya'ya hakim olunabileceğini ifade etmiştir (Nourzhanov, 2006: 61).

Brzezinski'ye göre ise ABD çıkarları doğrultusunda Avrasya'nın çalışma alanlarını Hazar Havzası, Orta Asya enerji kaynakları ve bu kaynakların uluslararası ticarete erişim güzergahları ve Ortadoğu olarak ifade etmiştir. Dünyaya egemen olma yolunu; enerji kaynaklarına ulaşım ve enerji kaynaklarının erişim güzergahlarının kontrol edilebileceği tam denetim sistemi ile açıklamıştır. Böylece ABD; Rusya ve Çin'i de çevrelemiş olacaktır (Brzezinski, 1997: 31-40). Spykman, Mackinder ve Brzezinski tarafından ifade edilen bölgeler George Walker Bush tarafından 2003 yılında Büyük Orta Doğu Projesi'nin hedef alanları içerisinde yer alan bölgelerdir (Brzezinski, 1997: 40). Her teorinin kendi düşünce yapısı doğrultusunda yer alan sınırlar dahilinde hedefler çizdiği görülmektedir. Merkez bölgeye ulaşmak için farklı alanlar üzerinden yorumlar yapılmakta ve varılacak olan hedef noktasında çıkar odaklı stratejiler geliştirilmektedir.

Afganistan müdahalesi öncesinde ABD bölgeyi Hindistan, Afganistan ve bazı Orta Asya devletlerinin içinde olduğu blok ile kontrol altında tutmaktaydı. Fakat İran, Çin, Türkmenistan, Hindistan, Özbekistan, Pakistan ve Tacikistan ile sınırı olan ve Orta Asya bölgesinin güneye açılan en önemli kapısı olan Afganistan'ın işgal edilmesi ile bu bölgenin merkezine ABD gelmiştir. ABD, Afganistan'da yer alan siyasi istikrarsızlığı kontrol altına alarak, Orta Asya bölgesinde yer alan cumhuriyetleri kendi himayesine taşımayı amaçlamaktadır. Bahsedilen bölgelerin ABD'nin himayesi altına girmesi ile ABD'nin hem Afganistan içerisinde hem de etkisi altına aldığı bölgede egemenliğini özgürce kurması kolaylaşmıştır (Trachtenberg, 2004: 6).

ABD'nin stratejik hedefine ulaşması konusunda diğer devletlerin yer alması, hedefin bölgesel nitelik taşıdığı bir göstergesidir. Sadece Afganistan odaklı olmayıp, çevresel ülke destekli strateji geliştirmesi, bölge üzerinde hissettirecek olduğu gücünü olumlu yönde etkileyecektir. Gösterilen hedef bölgesinde eğer Rusya ve Çin arasındaki iş birliğine Orta Asya devletleri ve İran olumlu tepki verirse; ABD'nin müttefiki olan Hindistan da bu olumlu tepkiye katılırsa, ABD'nin

bölgede stratejik anlamda etkisiz hale gelmesi söz konusu olacaktır. Böylece Avrasya'yı içerisine alan yeni ABD karşıtlığı oluşacaktır (Uzgel, 2004: 12-13). ABD böyle bir durumun gerçekleşmemesi Çin tehdidi üzerinden politika yürütmeyi ve Orta Asya üzerinde yer alan enerji kaynakları ve yolları üzerinde kontrol sağlamayı amaçlamaktadır.

ABD, hedef stratejisi oluştururken uluslararası alanda yer alan devletlerin tepkisini göz önünde bulundurarak, olası tehdide karşı alternatif fikir yöntemi ile hareket etmektedir. Böylece uygulayacak olduğu strateji sonrasında karşısına çıkacak sorunlar ile mücadele etme yöntemini önceden belirlemekte ve kontrolün elinden alınmasına sebep olacak etmenlerin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

Dünyada doğal kaynak bakımından en zengin bölge Basra Körfezi'nden sonra Hazar Havzası'dır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile küresel anlamda devletlerin en önemli jeopolitik çıkarı noktalarından biri olmuştur. Hazar Havzası'na sınırı olan Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ülkeleri zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Ama bu üç devletin denize çıkış yollarının olmaması durumu, enerji güzergahlarının önemini gündeme getirmiştir. ABD'nin 1990'lı yılların sonuna kadar Taliban'ı desteklemesinin nedeni, Hazar Havzası'nda yer alan enerji kaynaklarının dünya geneline dağıtımını açısından kendi çıkarları doğrultusunda yer alan hedefin Afganistan olmasındandır (Önal, 2010: 57). ABD'nin jeostratejik ve jeoekonomik faktörler etrafında şekillenen çıkarlar doğrultusunda hareket ettiği görülmekte ve bu çıkar doğrultusunda belirlenen hedeflere ulaşma amacı taşıdığı görülmektedir.

3.3.2. Bölgesel Faktörler

ABD'nin uygulamış olduğu Afganistan politikasının etkileri diğer bölge devletleri tarafından da hissedilmiştir.

Pakistan Faktörü: Pakistan'ın 1980 yılı boyunca Taliban'a ve 1990'lı yılların sonunda ABD'nin anti-terör operasyonlarına destek vermesi sonucu ciddi kazanımlar elde etmiştir. Ülke içerisinde uygulanan nükleer güç sınırlamaları kaldırılmış ve ekonomik yardım yapılmıştır. ABD'nin Afganistan politikası üzerinde etkili olan Pakistan'ın Afganistan'a karşı uyguladığı stratejilerin dört grupta incelenmesi faydalı olacaktır (Weinbaum ve Harder, 2008: 36). Birincisi; Pakistan ile Afganistan arasında en köklü sorunlardan biri "Peştunistan" sorunudur. Pakistan ülke sınırları içerisinde Afganistan'ın etnik yapısının büyük çoğunluğunu oluşturan ve Taliban'ın gücünü aldığı yoğun Peştun nüfus bulunmaktadır (Weinbaum ve Harder, 2008: 36).

Pakistan'ın en büyük korkusu Peştun nüfusu içerisinde yaşanacak ayrılıkçı hareketlerdir. Eğer ayrılıkçı girişimler olursa Peştunistan adı altında ayrı bir devletin kurulması, Pakistan içerisinde Peştunların özerk statü elde etmeleri ve Peştunluların yaşadığı bölgenin Afganistan'a katılması

şeklinde olası olumsuzluklar söz konusu olacaktır. Bu durum iki ülke arasında yıllardır süregelen sorun olarak kabul edilmektedir. Pakistan'ın, kendi sınırları içerisinde etnik gruplar arasında çıkacak olan çatışmadan endişe ettiği görülmektedir. Ayrılıkçı hareketlerin birçok sorunu beraberinde getireceği bilincinin olması korku duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Ülke içerisinde böyle bir durumun yaşanmasının Bir çok siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel ve insani sorunlara yansıtacağı düşüncesi hakimdir.

Pakistan'ın Afganistan politikası üzerindeki ikinci amacı; Afganistan üzerinde etkili olan Hindistan unsurunu en aza indirmektedir. Pakistan, Afganistan içerisinde yer alan Hindistan nüfusun kendi ülkesi adına iç işlerinde belirsizliğe neden olacağını iddia etmektedir. Hindistan'ın varlığını kendisine askeri bir tehdit olarak görmektedir. Pakistan'ın Afganistan politikası üzerindeki üçüncü amacı; kendisi gibi nükleer güce sahip olan Hindistan ile bir çatışma yaşarsa, bu durumda stratejik derinlik aracı olarak Afganistan'ın kullanılmasıdır. Ve son olarak Afganistan sorunu üzerinden uluslararası sistemde yer alan küresel ve bölgesel aktörlerden ekonomik ve siyasi yardım almayı amaçlamaktadır (Bukhari ve Shah, 2008: 265-270).

Pakistan'ın, kendi sınırları içerisinde huzursuzluğa ve istikrarsızlığa neden olacak her bir etkeni engelleme hedefinde olduğu görülmektedir. Siyasi, sosyal, jeopolitik, etnik ve ekonomik faktörlerin yer aldığı endişelerin varlığından söz edilmektedir.

İran Faktörü: İran hükümetinde 1979 yılında rejim değişikliği yaşanmıştır. Bu değişiklik sonrasında İran için Çin ve Sovyetler Birliği desteği çok önemliydi; çünkü ABD'yi karşısına almıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a yerleşme politikasına karşılık Şii ve Hazaraların korunması açısından destek vermiştir (Roy, 1990: 341).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile İran, bölgesel olarak ABD ve ABD'nin müttefiki olan devletlerden kaynaklanan birçok yeni sorun ile karşı karşıya kalmıştır. İran 11 Eylül sonrası ABD'nin radikal İslam ve terörizm ile mücadelesi anlamında hedef noktası olmuştur. İran, Rusya ile ortaklık yapmayı, Hazar Havzası'nda yer alan devletlerin ve Orta Asya'da bulunan Müslüman tarafın ABD ile yakın ilişki içerisinde olmasının engellenmesi için şart görmektedir. Ayrıca son yıllarda İran'ın terörizme destek vermesi, Arap-İsrail barış sürecine engel olması ve nükleer enerji uygulamalarını arttırarak devam ettirmesi sebebi ile ABD'nin hedef noktasında yer almaktadır (Ansari, 2006: 159).

ABD'nin hedef stratejilerinin belirlenmesinde ülke içerisine yönelik gelebilecek tehdidin her alanda engellenmesi etkili olmaktadır. Çıkarlar doğrultusunda belirlenen hedeflerin ulusal ve uluslararası alanda etkisi görülmekte ve dönemsel olarak değişkenlik göstermektedir.

3.4.11. Eylül 2011 Saldırısı

1812 yılında İngilizler tarafından Beyaz Saray'a saldırı düzenlenip yakılması ve 1941 yılında Japonlar tarafından gerçekleştirilen Pearl Harbor saldırısı hariç, 11 Eylül 2011 tarihinde ilk kez ABD kendi sınırları içerisinde tarihinin en büyük saldırısına uğramıştır (Bennett, 2003'ten aktaran: Sasaoğlu, 2014: 1). Bu saldırı, uluslararası ilişkiler tarihinde dönüm noktası olmuş ve bu saldırının etkisi bütün dünyaya yayılmıştır. Uluslararası terörizm konusu, daha belirgin biçimde gündeme gelmiş ve güvenlik stratejilerinin yönü değişmiştir. Saldırı sonrası güvenlik tedbirleri en üst seviyeye çıkarılmış ve terör gündemin ana konusu haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde, El-Kaide içerisinde 19 eylemci dört adet yolcu uçağını ele geçirmiştir. Ele geçirilen uçakların ikisi Dünya Ticaret Merkezi'ne, biri Pentagon'a çarpmıştır. Bu çarpma, ilk başta halk tarafından kaza olarak değerlendirilmiş; ancak başka bir uçağın güney kulesine çarptığı görülünce bu durumun bir kaza değil saldırı olduğu anlaşılmıştır (Tanner, 2005: 216). Son uçak içerisinde yer alan yolcuların hava korsanlarına karşı saldırması sonucu Pensilvanya'daki bir tarlaya inmek zorunda kalmıştır. Gerçekleşen bu saldırıda yaklaşık üç bin kişi hayatını kaybetmiştir (Byers, 2007: 84). 11 Eylül saldırısı ile uluslararası ilişkilerin gündemine oturan küresel terör farklı bir boyut kazanmıştır. Bu tehdit karşısında mücadele etmeye çalışan ABD kendi güvenlik stratejileri çerçevesinde geliştirilmiş tedbirlerini uygulama hedefine gitmiş ve öncelikli alanlarını genişletmiştir.

ABD yönetiminde başkanları korumak görevini üstlenen, Gizli Servis adlı kurum bulunmaktadır. Bu kurum 11 Eylül 2001 sabahı saat 09:00'da "Bir sonraki hedefimiz başkanın uçağı Air Force One" içerikli bir mesaj almıştır. Bu tehdit karşısında uçak Beyaz Saray'ın bodrum katına indirilmiştir. Teröristlerin bu mesajı, Beyaz Saray'ın her gün değiştiği kodları ile gönderilmiştir. Bu durum, teröristlerin kodların sinyallerini alabildiğini akla getirmiştir. Bu durum karşısında ABD yönetimi ciddi sarsıntı yaşamıştır (Örgün, 2001: 58). Gelişen teknoloji ve küreselleşme olgusunun, güvenliğe karşı yeni tehditleri beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu saldırı uluslararası ilişkilerde terörün küresel boyuta ulaştığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Değişen ve gelişen tehdit algıları karşısında ABD, güvenlik stratejilerini geliştirerek yeni tedbirler alma hedefinde ilerlemiştir.

Saldırı sonrası ABD, güvenlik çalışmalarında geniş çaplı önlemler alınmasını ve alınan önlemler doğrultusunda stratejiler geliştirilerek daha etkili savunma yöntemlerinin olması gerektiğini belirtmiştir. Terör karşısında yapılan mücadelelerin temelini kitle imha silahları örneği üzerinden tehdidin çeşitlenmesi olarak açıklamıştır. Kitle imha silah sahibi terör örgütlerine karşı askeri nitelikli müdahale yapacağını, gerekli durumlarda kendi ülke çıkarı doğrultusunda kendi başına hareket edeceğini ifade etmiştir (Halatçı, 2006: 97). ABD yapılan saldırıyı kitle imha silahları üzerinden değerlendirerek, tehdidin boyutunu ifade etmeye çalışmaktadır. Uluslararası

ilişkilerde yer alan her aktör kitle imha tehdidi etkisinin uzun soluklu ve ciddi boyutta olduğunun farkındadır. Ve bu tehdidin birbirini tetikleyen birçok güvenlik durumuna kısa süre içerisinde tehdit oluşturacağı bilinmektedir. Kitle imha silahını tehdit aracı olarak kullanan aktörlere gönderme yaparak ABD, gerekli gördüğü durumlarda bireysel olarak hareket edeceğini açıklayarak yeni tedbirlerinin boyutlarını ifade etmeye çalışmıştır.

Dönemin ABD başkanı George Walker Bush 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırının ardından 20 Eylül 2001 tarihinde konuşma yaparak, ABD'nin saldırı sonrasında uygulayacağı Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni açıklamıştır. Bu stratejinin amaçlarını; diktatörlük rejimi ve terörizm ile mücadele ederek uluslararası alanda barışı sağlamak, uluslararası sistemde yer alan büyük güçler arasında olumlu yönde ilişki kurmayı sağlamak, dünyanın her bölgesinde özgür toplumları desteklemek ve bu toplumların yaygınlaşmasını sağlamak şeklinde açıklamıştır. Bu strateji çerçevesinde yeni güvenlik anlayışını belirleyen ABD, uluslararası alanda aldığı destekler ile çok taraflı savaş hedefi belirleyerek uygulama gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Bell, 2002: 52).

Ulusal Güvenlik Stratejisi değerlendirildiğinde; barışçıl yöntemler ile çözüm odaklı yaklaşımların varlığından söz edilebilmektedir. Terör olgusu üzerine yoğunlaşarak uluslararası alanda tüm devletler üzerinde etkili olacak yöntemlerin sağlanacağı inancı yer almaktadır. ABD yeni stratejilerinin detaylarını “2004 Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi”nde açıklamıştır. Belge içerisinde yer alan stratejik plana bakıldığında (Cinoğlu ve Özeren, 2006: 175-176):

- Hem ulusal hem uluslararası alanda yer alan güçlerin hepsinin doğrudan ve sürekli olarak kullanılması,
- Öncelikli hedefin kitle imha silahları ve bu silahların türevlerini kullanan, uluslararası düzeyde çatışma kapasitesine sahip ve bazı devletler tarafından desteklenen terör örgütleri ile mücadele edilmesi,
- Hem ulusal hem uluslararası alanda ABD'yi ve ABD vatandaşlarının özel ve kamusal haklarının korunması ve gelebilecek risklerden uzak tutulması,
- Teröre destek sağlayan devletlere önceden yapılan yardımların ve sponsor desteklerinin durdurulması; hatta gerekirse bu devletlere yaptırımlar uygulayarak teröre sağlanan desteğin engellenmesidir.

Bu belge ile ABD'nin terörle mücadele stratejileri çerçevesinde hem uluslararası iş birliğine çağrıda bulunduğu hem de kendi başına mücadele edebileceği ifade edilmektedir. Alınacak tedbirlerin doğrudan ve istikrarlı olmasına, desteğin ulusal ve uluslararası anlamda olmasına dikkat edildiği görülmektedir. Uygulanacak yaptırımlar konusunda “gerekli görüldüğü durumlar” ibaresi kullanılarak, ABD inisiyatifine bırakılmış tercihlerin uygulama alanı bulmasının söz konusu olması muhtemeldir.

Küresel terörizm karşısında savaştan ABD, bu strateji altında Afganistan'da Taliban yönetimini yıkarak, aslında kendi ulusal güvenliğini uzak coğrafyalarda dahi koruma ihtiyacı hissettiğini göstermiştir (Karabulut, 2015: 258). Bu durumda güvenliğin ulusal boyuttan çıkıp uluslararası nitelik kazandığı kabul edilmektedir.

ABD 1812 tarihinde yaşadığı savaştan beri ilk kez kendi topraklarında saldırıya uğramış olması; halkın üzerinde şok etkisi oluşturmuş toplumsal yapının sarsılmasına neden olmuştur (Scowen, 2004: 23). Böyle bir durum karşısında ABD toplumu iki yönlü psiko- sosyal gelişme yaşamıştır. Halkın olağanüstü şekilde korkması ve onurlarının zedelenmiş olması halkın birbirine kenetlenerek ABD milliyetçiliğinin yükselmesine neden olmuştur (Özer, 1999: 71). ABD halkının birlik ve beraberlik içerisinde olması, terörizme karşı mücadelede hükümete destek sağlama anlamında hazır olduğu anlamına gelmektedir (Dage, 2004: 127).

Ülkeye yapılan saldırı sonrasında insani güvenliği oluşturan bileşenlerin etkilendiği görülmektedir. Siyasi güvenlik üzerine var olan tehdidin etkileri halkın üzerinden devam etmiş ve insani güvenliğe kadar uzanmıştır. Bu durum beraberlik duygusunu pekiştirmiş ve bir arada olmanın getireceği avantajlar üzerinden yeni güvenlik stratejileri şekillenmeye başlamıştır.

Uluslararası ilişkiler tarihi boyunca birçok ülke terör tehdidi ile karşı karşıya kalmış ve saldırıya uğramıştır. Ancak 11 Eylül saldırısı ile tehdit küreselleşmiş ve terör tehdidine karşı küresel bir savaşın olduğu kanıtlanmıştır. Terörizm kavramı 11 Eylül sonrasında uluslararası ilişkilerde küresel güvenlik sorunu olarak ifade edilmeye başlanmıştır. 11 Eylül dönemi başkanı George Walker Bush'un yaptığı açıklamalarla; 11 Eylül saldırısı ile küresel güvenliğin tehdit altında olduğunu ifade etmiş ve uluslararası güvenliği tehdit eden bu sorunu “küresel terör” şeklinde nitelendirmiştir (Buzan, 1991: 119). 11 Eylül saldırısı, ABD'nin dış politika ve ulusal güvenlik stratejilerini derinden etkileyen bir saldırdır. Bu saldırı sonrası yeniden şekillenen ulusal güvenlik stratejisinin ana unsuru terörle mücadele olmuştur.

11 Eylül terör saldırılarının sonuçları sadece ABD için değil, tüm ülkeler ve uluslararası ilişkiler için de dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Uluslararası terörizm, bu saldırıda kullanılan silah ve stratejiler bakımından farklı boyuta ulaşmıştır. Bu saldırıların yalnızca ABD'ye değil bütün dünyaya yönelik olabileceği anlaşılmıştır. Bu durumda küreselleşme sürecinin getirdiği risk durumu ve tehdit boyutları ortaya çıkmıştır (Bağcı, 2004: 911).

Küresel terörün uluslararası güvenliği tehdit ederek risk altında olması, ulusal güvenliğin sadece ülke sınırları içerisinde korunmasının yeterli olmadığını, küresel nitelik kazanarak diğer devletlerin uyguladığı ulusal güvenlik stratejileri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin getirisi olarak bir ülkede yaşanan güvensizlik durumunun, bağlantılı olduğu

ülkelere yansıdığı görülmekte ve alınan tedbirlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde geliştirilmesi söz konusu olmaktadır.

3.5. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Nedenleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dış politika stratejilerine bakıldığında; ABD'nin dönem ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski ve birçok uzmanın ortak görüşü olarak ABD'nin ciddi öneme sahip petrol ve doğal gaz zengini olan Orta Asya bölgesinin ele geçirilmesi gerektiği savunulmuştur. ABD bu hedef ile; Orta Asya ve Hazar'da bulunan enerji kaynaklarının kontrolünü sağlamayı ve uluslararası pazar alanına çıkartmayı amaçlamıştır. Bu hedef üzerinden, maliyeti en düşük olan Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na çıkış yolunu tercih etmiştir. Fakat bu yol üzerinden hedefe ulaşabilmesi için Afganistan ülkesinde istikrarlı yönetimin bulunması ve bölgede yer alan diğer ülkelerin tehlike durumlarından kurtulmaları gerektiğini savunmuştur (Erhan, 2004: 128-130).

ABD'nin kendi çıkarları çerçevesinde doğal kaynaklar üzerinden stratejiler belirlediği görülmektedir. Doğal kaynaklara ulaşma güzergahı üzerinde yer alan bölgelere hakim olma hedefi belirleyerek, kontrolü tam anlamıyla sağlamayı amaçlamaktadır.

Tehlike olarak nitelendirilenlerin en başında radikal İslam terör yer almıştır. Bahsedilen hedeflere ulaşmanın en etkili yolu askeri güçlerin bölgede bulunması olarak görülmüştür. Bu noktada ABD, askeri gücünü Orta Asya ve Afganistan'da kullanma fırsatını 11 Eylül saldırısı üzerinden kullanmıştır (Erhan, 2004: 131-133). ABD'nin Afganistan'a müdahale nedenleri birçok etmen üzerinden açıklanmaktadır. Bu etmenlere bakıldığında (Genelkurmay Atase Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi [SAREM], 2001: 5):

- ABD'nin İran üzerinde uyguladığı çevreleme politikasında Afganistan önemli bir konumdadır. Taliban yönetiminin Afganistan'da hakimiyeti sağlaması ve İran'ın doğu tarafında tampon bölge görevini görmesi nedeniyle ABD'nin stratejik hedeflerine uyum sağlayan durumun ortaya çıkması söz konusudur. Böylece ABD açısından İran'ın Orta Asya'ya yönelik ticaret yolları üzerindeki tek seçenek olma özelliği kalkmış, alternatif ticaret ve boru hattının sağlanması politikası gündeme gelmiştir.
- Taliban yönetiminin terör faaliyetlerine destek vermesi; özellikle Usame Bin Ladin'e ev sahipliği yapması; ABD'nin en kırılgan noktası olan terör faaliyetleri üzerinden böyle bir tehdidin var olması Taliban yönetimine karşı baskı politikası uygulamasına sebep olmuştur.
- Taliban yönetiminin maddi destek sağlaması amacıyla uyuşturucu ticaretinde bulunması, müdahale sebeplerinin başka bir boyutudur. Afganistan ülkesi ciddi anlamda afyon

üreticisi konumundadır. Taliban yönetiminin bu durumu fırsata çevirip kullanması ve bu ticaretten gelir elde etmesi ABD'nin stratejik anlamda dikkatini çekmiştir.

- Afganistan bölgesinde eğer denge ve huzur sağlanırsa Orta Asya'da yer alan zengin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması daha kolay ve verimli olur. Bu nedenle ABD, bu durumu çıkar politikası çerçevesinde değerlendirmek istemiştir.
- ABD'nin Afganistan üzerindeki uzun ve orta vadeli stratejik planlarının önemli bir kısmını Orta Asya cumhuriyetlerinden gelerek Afganistan ve Pakistan aracılığıyla dünya pazarlarına açılacak petrol ve doğal gaz yollarının garanti altına alınması hedeflenmiştir.

ABD'nin Afganistan'a müdahale nedenlerine genel olarak bakıldığında; stratejik hedefler doğrultusunda yol izlendiği görülmektedir. Afganistan'ın, ABD'nin planlamış olduğu stratejik hedeflerin gerçekleşmesi için aracı olarak kullanıldığı, varlığına yönelik tehdit durumlarına karşı aldığı tedbirler doğrultusunda hedef bölgesinde yer aldığı ifade edilmektedir. Afganistan aracılığı ile bölgesel ve uluslararası anlamda gerçekleştirecek olduğu uzun ve orta vadeli hedeflerin olduğu kabul edilmektedir.

ABD'nin Afganistan'a neden yöneldiği hususunda aslında 11 Eylül saldırısı öncesinde bir rapor sunulmuştu. Bu rapora göre ABD şu hedeflere dikkat çekiyordu (Erol ve Tunç, 2003: 17):

- Afganistan'da kurulacak denetim ile nükleer güce sahip olan ülkeler ve nükleer güç alanında çalışma yapan İran üzerinde de denetim sağlanabilecek,
- Afganistan'ın kontrol edilmesi ile bölgede yer alan jeokültürel etmenleri istediği zaman harekete geçirebilecek,
- Asya'dan güneye inebilme yolunun Balkanlar ve Kafkasya'dan sonra üçüncü alternatifi Afganistan ile sağlamış olacak ve bunu kontrol edilebilecek,
- Afganistan bölgesindeki enerji kaynaklarının kontrolü sağlanarak Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığı ciddi ölçüde azalacak, Orta Asya'da bulunan petrol ve doğal gaz rezervinin pazarlarına dağıtımını konusunda ciddi mesafe alacaktır.

Bahsedilen hedefler doğrultusunda ABD'nin Afganistan üzerinden jeostratejik ve jeoekonomik strajelerini uygulamak istediği görülmektedir. Nükleer güç kontrolü, bölgesel hakimiyetin sağlanması, jeopolitik güzergahlara ulaşım kolaylığı, doğal kaynak denetimi ve dağıtımını konusunda hegemon güç olma isteği söz konusudur. Böylelikle gelebilecek tehditlere yönelik daha etkili savunma stratejileri oluşturulabileceği düşünülmektedir.

ABD müdahalesinde en önemli faktörlerden biri Taliban yönetiminin köktendinci teröristleri koruması ve yakın ilişkide bulunmasıdır. Bu örnek ile uluslararası alana yayılan İslami köktendincilik ve terör temsilcileri olarak ifade edilen Hizbullah, Özbekistan İslami Hareketi ve El Kaide gibi örgütler için Afganistan güvenli ülke konumundaydı. ABD, bu müdahale ile terörist

gruplar ve onları koruyanları etkisiz hale getirmeyi ve böylece küresel terörün ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır (Erol ve Tunç, 2003: 18). Planlanan stratejik hedeflerin tehdit kaynağına yönelik olduğu görülmektedir. Terör tehdidinin ortaya çıkmasına yardım eden ve bu tehdidi koruyan etmenlerin etkisiz hale getirilmesi ile başarılı sonuçların elde edileceği savunulmaktadır. Bu amaca yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalar ile uluslararası anlamda tehdidin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

ABD'nin müdahale nedenlerinden biri de ciddi yaptırımlar yaptığı Kazakistan ve Özbekistan'da istikrar ve düzeni sağlayarak çıkarları korumak olduğu ifade edilmektedir (Özcan, 2002: 367). Bir bölgede yaşanan güvensizlik ve istikrarsızlık durumu, bölgesel anlamda diğer aktörleri de etkilemektedir. Bu nedenle ABD, Afganistan'da yaşanan karmaşa ortamının diğer ülkelere yansımaları engellemek amacıyla mücadele etme girişiminde bulunmaktadır.

3.6. ABD'nin Afganistan Müdahalesi

ABD kendisine yönelik tehdit varlığını ortadan kaldırmak için birçok stratejik amaç belirlemiştir. Bu amaçlar doğrultusunda sadece tehdidin ortadan kaldırılması hedeflenmemiş, ulusal ve uluslararası anlamda kontrolün sağlanması ve güvenliğini sarsacak herhangi bir tehdit varlığının tekrarı olmasına müsaade etmeyecek biçimde ciddi yaptırımlar uygulayarak uluslararası sistemde daha baskın konuma gelmek için kararlar almıştır. 11 Eylül saldırısı sonrası ABD'nin bazı hedeflere ulaşma konusunda kararlı olduğu görülmektedir. Bu hedefler El-Kaide'yi desteklemesi sebebi ile Afganistan'da Taliban yönetim sistemine son vermek, meşru ve düzenli sisteme sahip Afgan hükümeti kurmak, 11 Eylül saldırıları ile ilişkisi olduğu henüz kanıtlanmasa bile Irak'ta yer alan siyasi sistemin değişmesini sağlamaktır (Lobe, 2005: 10).

ABD, 11 Eylül saldırısının sorumlusu olarak El-Kaide'yi görmektedir. ABD'nin saldırı sonrası yaklaşımını dönemin başkanı George Walker Bush şu sözleri ile ifade etmektedir: “ABD'ye yapılan saldırıyı gerçekleştiren teröristler ile saldırıya yardım eden ülkeler aynı tepkiye maruz kalacaktır.” (Akkurt, 2005: 97). ABD; El-Kaide'ye yardım ettiği gerekçesi ile Afganistan'a müdahale etme kararı almıştır. Bu doğrultuda ABD, Afganistan bulunan Taliban yönetiminden bazı isteklerde bulunmuştur. Bu istekler; El-Kaide'nin ve Afganistan içerisinde yer alan tüm terörist nitelikli grupların teslimi, terör faaliyetlerinin yürütüldüğü kampların kaldırılması ve tutsak halde bulunan yabancı insanların serbest bırakılmasıdır (Sasaoğlu, 2014: 2). ABD, müdahale öncesinde öncelikle karşı taraftan isteklerde bulunarak gelecek olan cevaba yönelik strateji uygulama tercihini gerçekleştirmiştir. Bu durumun, müdahalesinin haklı bulunmasına katkı sağlayacağını düşünmüştür. İsteklere karşı gelen cevabın olumsuz olması durumunda müdahale hakkının doğduğunu ifade ederek harekete geçmiştir. Buna karşılık Taliban yönetimi, ABD'den Usame Bin Ladin'i suçlayacak kanıtları sunmasını istemesi, Afganistan müdahalesinin başlamasına sebep olmuştur.

ABD ve İngiltere 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” başlatmıştır. Bu operasyon BMGK'nin açık yetkilendirmesi olmadan başlamış ve operasyonu BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde uyguladığını savunmuştur (Halatçı, 2006: 81). İngiltere ve ABD, bu operasyonla ilgili olarak BMGK'ne rapor sunmuştur. Bu raporda meşru müdafaa hakkının hem bireysel hem ortaklık niteliği çerçevesinde operasyonun gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. ABD, yapacak olduğu müdahaleyi uluslararası alanda yer alan hukuksal normlara dayandırarak; müdahale sonrası oluşacak tepkiyi engellemeyi amaçlamaktadır. Meşru müdafaa hakkı gerekçesi ile tehdit altında olduğu duruma karşı yeni güvenlik stratejileri çerçevesinde oluşan mücadelesini başlatmıştır.

Sonsuz Özgürlük Operasyonu üç aşamalı olarak planlanmıştır. “Yıldırma Harekatı” olan birinci aşamada Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nda konuşlanan dört uçak gemisi üzerinden Cruise füzelerinin atılması ve terör hedeflerine akıllı füze niteliğinde Tomahawk atılması planlanmıştır. “Temizlik Harekatı” olan ikinci aşamada ise ABD'nin Hint Okyanusu'nda yer alan Diego Garcia üssü üzerinden B-52 ağır güçte bombardıman uçakları ile kampların yok edilmesi planlanmıştır. “Süpürme Harekatı” olan üçüncü aşamada ise Amerikan, Alman, Fransız ve İngiliz komandolarının birlikte hareket ederek Celalabad'a inerek Kabil'i ele geçirmeleri planlanmıştır (Akkurt, 2005: 244). ABD, kendisine yönelik tehdit durumları karşısında askeri güç kullanarak mücadele etmiş, etkisini uzun süre hissettirecek stratejiler geliştirmeye özen göstermiştir. Teknolojik gelişmeler ile doğrudan orantılı hedefler doğrultusunda hareket etmiştir.

Bu operasyon teröre karşı ilan edilen ilk savaş niteliğindedir ve uluslararası toplum tarafından kabul görmüştür. Rusya, Çin, Özbekistan, Gürcistan, Almanya, Tacikistan, Yeni Zelanda, Katar, Hollanda, Umman, İtalya, Suudi Arabistan, Çek Cumhuriyeti, Filipinler ve Kanada bu operasyona destek vermiştir ve BM operasyona karşı kınama faaliyetinde bulunmamıştır (Topal, 2005: 234-236). ABD yapmış olduğu müdahalede uluslararası anlamda destek alarak, sonradan ortaya çıkabilecek eleştirilere karşı daha güçlü konumda olmayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra diğer ülkelerden almış olduğu saldırı gücü desteği ile müdahale etkisinin daha güçlü olmasını hedeflemiştir.

ABD'nin “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” adı altında başlatmış olduğu askeri operasyon ile ABD, saldırı bölgesinde yer alan diğer ülkeler ile çeşitli iş birliğine girmiştir. Operasyonun ilk etabında Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a ait hava sahaları kullanılmış ve bu hava sahalarından ABD'nin müttefiki olan İngiltere'ye ait uçaklar da faaliyete geçirilmiştir (Halatçı, 2006: 81). Afganistan'a yapılan müdahale boyunca George Walker Bush, yapılan müdahalenin sadece terörist nitelikli gruplara yönelik olduğunu, ABD'nin Afgan halkını almadığını ve halkın dostu olduğunu ifade etmiştir (Demirel, 2003: 199). Ancak bu söyleme karşı ABD tarafından yapılan saldırılarda bazı uçaklar hatalı hedef doğrultusunda binlerce Afgan kadın ve çocuğun yer aldığı insanların ölümüne neden olmuştur.

Söz konusu durumda siyasal alana yönelik tehdit durumunun sonuçlarının insani güvenlik boyutuna yansıdığı görülmektedir. Güvenlik bileşenlerinin birbirini tetikleyici nitelikte olması bu durumun açıklayıcısı olarak kabul edilmektedir. Devletlerin sahip olduğu çıkarlar doğrultusunda belirlenen hedeflerin kimleri nasıl etkilediği sorusunun cevabı değişkenlik göstermekte ve her anlamda insani güvenliğin derinden etkilenmesi söz konusu olmaktadır.

3.7. ABD'nin Afganistan Müdahalesinin Sonuçları

ABD'nin Afganistan müdahalesi, Orta Asya bölgesinin geleceği açısından dönüm noktası niteliğindedir. Bu dönemde yaşananlar, ABD'nin Orta Asya'ya girmesine neden olmuştur. ABD'nin Afganistan müdahalesi uluslararası alanda küresel güç mücadelesine yeni boyut kazandırmıştır. Bölgesel anlamda Orta Asya'da kuvvet dengesi değişme eğilimi içerisine girmiştir (Brzezinski, 1998: 53). ABD, Afganistan'ı işgal ederek jeostratejik açıdan ciddi güç elde etmiştir. Sonrasında askeri gücünü Asya bölgesine yerleştirmesiyle; bölge ile ilgili stratejik planların uzun vadeli olacağı görülmektedir. Asya-Körfez-Kafkasya bölgesini kontrol altına alarak uluslararası alanda dünyanın en büyük küresel gücü olma hedefi içerisindedir. Bu hedef doğrultusunda Afganistan müdahalesi, ABD'nin dış politika stratejisinin başlangıç aşaması olarak görülebilir (Erol, 2004: 38).

ABD yeni hedefleri doğrultusunda öncelikle Orta Asya'da bulunan kendisine yakın rejimleri kendi çıkarına hizmet edecek şekilde strateji uygulaması öngörülmektedir. Bölgede yer alan enerji kaynaklarının denetimi konusunda adımlar atılması hedeflenmektedir. Ayrıca Orta Asya'da bulunan devletlerin ABD'yi uluslararası ortamda diğer güçlere karşı denge unsuru olarak kabul etmeleri, ABD'nin stratejisine katkı sağlamaktadır (Erol ve Tunç, 2003: 27). Afganistan müdahalesi ile ABD'nin büyük oranda stratejik hedeflerine ulaştığı, uluslararası anlamda mücadelenin küresel boyut kazandığı ve bölgesel olarak dengelerin değiştiği görülmektedir. Özellikle jeostratejik kazanımlar anlamında uluslararası sistemde daha güçlü konuma gelmesi ve kaynakların denetimi açısından başat rolü üstlenmiş olması hegemonluk niteliğine güç kazandırmaktadır. Bundan sonraki hedefleri doğrultusunda daha hızlı sonuçlara daha etkili yöntemler ile ulaşabileceği öngörülmektedir.

3.8. Afganistan Müdahalesi Sonrasında Birleşmiş Milletler'in Rolü

11 Eylül saldırısı sonrasında BM'nin 12 Eylül 2001 tarihinde aldığı ilk karar 1368 sayılı karardır. Bu karar doğrultusunda; 11 Eylül saldırıları terör niteliğinde değerlendirilmiş ve kınanmıştır. Bu saldırının uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Karar içeriğinde meşru müdafaa hakkı yer almış; ama bir ülkeye bu hakkı kullanarak müdahale etme yetkisinin verilmediği görülmektedir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 12.09.2001, 2001/1368). BM'in görüşüne bakıldığında saldırıyı kınadığı, uluslararası barış ve düzenin sağlanması için tedbir alınması gerektiğini savunduğu görülmektedir. Ancak tedbirlerin

hangi nitelikte ve ne ölçüde olacağı konusu boş bırakılmıştır. 1368 sayılı karar ile terörizm karşısında savunma hakkı çerçevesinde güç kullanılabileceği desteklenmiştir. Fakat ABD'ye bu gücü kullanma yetkisi açık bir şekilde verilmemiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 18 Eylül 2001 tarihinde 1373 sayılı bir karar daha alarak, devletlere uluslararası alanda terörizm tehdidi ile mücadele etme çağrısında bulunmuş ve teröristlere destek sağlanmaması konusunda uyarı yapmıştır. Ek olarak uluslararası barışı tehdit eden faaliyetlere karşı tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. Ama bu kararlarda BMGK, ülkelere askeri güç kullanımı konusunda açıkça izin vermemiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 18.09.2001, 2001/1373).

2001 tarihinde alınan 1373 sayılı karar ile 1368 sayılı kararda olduğu gibi yapılan saldırıyı kınadığı ve bu saldırının uluslararası güvenliği ve barışı tehdit ettiği belirtilmiştir. Buna ek olarak 1373 sayılı karar, tüm devletlere terörizm karşısında birlikte mücadele etme ve terör tehdidine karşı aktif halde olan uluslararası anlaşmalara taraf olma çağrısında bulunmuştur. 1373 sayılı karar ile BMGK, uluslararası alanda terörizm ile mücadele etmek için gerekli olan stratejileri kabul etmiştir. Ancak kararda tehditler karşısında askeri gücün kullanımı konusunda açıklama bulunmamasına rağmen kararın uygulanabilmesi için “gereken her türlü tedbirin alınacağı” şeklinde açıklaması yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 18.09.2001, 2001/1373). 1373 ve 1368 sayılı kararlara bakıldığında açık bir şekilde ABD'ye askeri operasyon konusunda yetki devrinin verilmediği görülse de, bu iki karar ABD'nin Afganistan'a yapmış olduğu müdahaleye meşruiyet kazandırmıştır. Karar açıklamasında belirtilmesi gereken kısımlar açık bırakılmış, ABD de bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmiştir.

BMGK'nin aldığı bir diğer 1333 sayılı kararı doğrultusunda Taliban yönetiminden ülke içerisinde bulunan terör kamplarının kapatmasını ve ABD'nin isteği üzerine Usame Bin Ladin'in Nairobi, Kenya ve Tanzanya'da yer alan elçiliklerinin bombalanması ve Usame Bin Ladin'in ABD vatandaşlarını öldürmesi gerekçesiyle yargılanması için ABD'ye teslim etmesini istemiştir. Tüm üye devletlerden terör eylemlerinde bulunan gruplara dolaylı/doğrudan silah yardımı ve fon desteğinin yasaklanmasını, Taliban yönetimine ait bürolarını kapatmalarını istemiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 2000, 2000/1333).

12 Eylül 2001 tarihinde NATO üyesi devletler tarafından NATO Antlaşması'nın 5. maddesine dayalı olarak karar alınmıştır. Bu karar doğrultusunda eğer 11 Eylül saldırısının dış güçler tarafından yapıldığı ispatlanırsa, ABD'nin BM Antlaşması 51. maddesi gereğince kendini savunma hakkına sahip olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca NATO içerisinde yer alan devletlerin ABD'ye yardım etmesi söz konusu olacaktır (Stahn, 2002: 20-23). BMGK'nin ABD'ye Afganistan'a müdahale edebilmesi için açıkça yetki verilmediği anlaşılınca, bu operasyonun hukuki açıdan

olumlu değerlendirilebilmesi için BM Antlaşması'nın 51. maddesi gereği meşru müdafaa hakkı çerçevesinde açıklanması gerekmektedir.

11 Eylül terör saldırısı sonrasında ABD'nin İngiltere ve diğer devletlerin desteğini alarak gerçekleştirdiği askeri operasyon, bir devletin başka bir devlete karşı kuvvet kullanması örneği şeklinde ifade edilmektedir. Askeri operasyon, kuvvet kullanma yasağının istisnalarını açıklayan BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında değerlendirildiğinde birtakım ihlallerin ortaya çıktığı görülmektedir (Topal, 2005: 234).

BM Anlaşması'nın 51.maddesine bakıldığında; üye ülkelerden birinin silahlı saldırıya uğraması halinde; Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yeterli önlemler alınıncaya kadar ülkeler meşru müdafaa hakkını kullanabilirler. Ama üye ülkelerin meşru müdafaa hakkını kullanırken aldığı tedbirlerin hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirileceği ifade edilmektedir. Meşru müdafaa hakkının nasıl uygulanacağı hususunda net bir açıklama bulunmamaktadır (Birleşmiş Milletler Anlaşması, 1945: madde 51).

ABD'nin Afganistan'a yaptığı müdahalenin meşru müdafaa hakkı kapsamına girip girmeyeceği sorunsalı, müdahalenin hukuksal boyutu açısından ciddi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda değerlendirme yapılırken ilk bakılan ölçüt, ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırısının silahlı saldırı şartı sağlayıp sağlamadığıdır. Bu saldırının silahlı saldırı şartı taşıması, devlet egemenliğine karşı açık tehdit durumu sebebi ile meşru müdafaa hakkının doğmasına neden olmaktadır. Ancak bu şartın kabul edilmesi, saldırının haklılık payı için yine yeterli olmamaktadır. Çünkü saldırı El-Kaide örgütü tarafından yapılmakta; ama müdahale Taliban yönetimi altındaki Afganistan'a uygulanmaktadır. Bu noktada ABD'nin bu iki aktör arasındaki bağlantıyı kanıtlanması gerektiği sorunsalı ortaya çıkmaktadır (Gündüz, 2000: 53).

ABD silahlı şartı saldırı konusunda kulelere çarpan uçakları örnek göstererek savunmasının haklı olduğunu belirtmiştir. Ulusal egemenliğinin tehdit altında olduğunu ifade ederek meşru müdafaa hakkını kullanmasının doğru olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ancak saldırıyı yapan taraf ile ABD'nin müdahaleyi uyguladığı tarafın aynı olmaması durumu belirsizliğe neden olmuştur.

ABD ve müttefiklerinin Afganistan müdahalesinde gerekçe olarak sundukları meşru müdafaa hakkı, hukuk kurallarının zorunlu istisna durumunu ifade etmektedir. Bir şiddet durumunun meşru müdafaa kapsamında nitelendirilmesi için saldırganın haksız, tehlikeli, acil ve kaçınılmaz saldırısı karşısında onun saldırısı ile orantılı olacak biçimde karşılık verilmesi ile mümkün olmaktadır (Toroslu, 1988: 77, 82). Afganistan müdahalesi hukuksal açıdan değerlendirildiğinde; müdahalenin açık yönlerinin olduğu görülmektedir. BM Antlaşması'nda yer alan silahlı saldırı kavramının açık bir şekilde ifade edilmemesi ve kavramsal açıdan boşlukların yer alması, ülkelerin inisiyatifi

doğrultusunda değerlendirilmesine neden olmaktadır. Ulusal çıkarın yön verdiği dış politika uygulamalarının sonucunda da çatışma durumlarının ortaya çıkması söz konusu olmaktadır.

BM Anlaşması'nda ifade edilen meşru müdafaa hakkının bir ülke tarafından kullanılabilmesi için o ülkeye fiilen silahlı saldırının düzenlenmiş olması gerekir. Bu saldırı diğer gücün silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarını ya da unsurların bir kısmını kullanarak gerçekleştireceği saldırı olabileceği gibi taciz ve sabotaj gibi korku oluşturmayı hedefleyen saldırı niteliğinde de olabilir. 11 Eylül saldırısında bu nitelikte silahlı saldırının gerçekleştiği Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmıştır. Saldırı esnasında silah olarak uçaklar kullanılmıştır (Çaycı, 1995: 25). BM kararlarında meşru müdafaa konusunda silahlı saldırı kavramı var ama bu kavramın kapsamına giren faaliyetler hakkında açıklık söz konusu değildir. Bu nedenle sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için sağlanması gereken şartlardan biri de saldıran ve saldırılan tarafların olmasıdır. 11 Eylül saldırısında saldıran Afganistan, saldırılan ise ABD'dir. Bakıldığında Afganistan ülke olarak bu saldırıyı gerçekleştirmese de, Taliban yönetiminin kontrolü altında bulunan topraklarda faaliyet sürdüren ve Taliban yönetiminin desteklediği bir örgütün başka bir devlete karşı saldırıda bulunması, uluslararası hukukta müdahaleden Afganistan'ın sorumlu tutulmasına neden olmaktadır (Kaya, 2001: 102-107).

Meşru müdafaa hakkının kullanılması geçici bir durum niteliğindedir. Savunma amacını taşıyan karşı saldırı durumu; saldırının önlenmesi veya BMGK'nin kararı ile ya sona erecek ya da BMGK'nin tarafı olduğu bir sonuca bağlanacaktır. Afganistan müdahalesinin en başından beri BMGK'nin gereken adımları atmamış olması ve müdahale sürecinde liderliği ve inisiyatifi kendini koruma anlamında ABD'ye bıraktığı görülmektedir (Özkan, 2002: 245- 247). Afganistan müdahalesine karşı alınacak önlemlerin askeri nitelikte olmayacağı kararlarda belirtilmemiştir. Yapılan müdahale sonrasında da bu müdahaleye karşı olumsuz yorum yapılmayınca belirsizlik durumunun bu müdahaleye meşruluk kazandırdığı düşünülmektedir.

Müdahalenin meşru müdafaa hakkı üzerinden değerlendirilmesi yapılırken; bu hakkın kural değil, bir istisna olduğu hatırlanmalıdır. Aksi takdirde müdahalede bulunan her devlet kendi saldırısını meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma olduğunu savunma girişiminde bulunacaktır. Bu durum uluslararası düzen ve barış ortamını öngörülemez tehdit ortamına sürükleyecektir. Meşru müdafaa hakkının meşruiyet kazandığını söyleyebilmek için müdahale sırasında orantılı güç kullanmak, sivillere zarar vermemek ve yaralananlara iyi muamele göstererek iyileşmelerini sağlamak gibi şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu şartlar doğrultusunda ABD'nin Afganistan'a uyguladığı müdahale değerlendirilecek olunursa olumsuz sonuçların çıkacağı aşikardır.

3.9. Afganistan'ın Yeniden İnşa Sürecinde Yapılan Konferanslar

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinin uluslararası destek olmadan tamamlanması mümkün görülmemiştir. Bu nedenle uluslararası alanda birçok desteği içeren farklı konferanslar düzenlenmiştir.

Bonn Konferansı (2001): 7 Ekim 2001 tarihinde başlayan ve iki ay süren mücadele 7 Aralık 2001 tarihinde ABD ve müttefiklerinin başarısı ile sonuçlanmıştır. Müdahale sonucu Taliban yönetimi devrilmiş ve ülke yapısının nasıl şekilleneceği sorunsalı çerçevesinde Almanya'nın Bonn şehrinde "Bonn Konferansı" düzenlenmiştir (Akkurt, 2005: 288). İlk olarak siyasi güvenliğin yeniden düzenlenmesi hedefi üzeri yoğunlaşmıştır. Ülke içerisinde siyasi anlamda düzenin sağlanabilmesi ile diğer alanların iyileşme sürecinin daha hızlı olacağı görüşü hakimdir.

Bonn Konferansı'nda ele alınan en ciddi sorun Peştunları kimin temsil edeceği sorusuydu. ABD bu doğrultuda eskiden anlaşamayan liderlerin yönetimde olmasını istemiyordu. Peştunların temsilciliğini ABD ile eski ilişkileri olması nedeniyle Hamid Karzai üstleniyordu (Özcan, 2002: 389-391). Siyasi alanda eski dönemlerde yaşanan sorunların tekrar yaşanmaması için etnik grupların temsili konusunda hassas davranılmıştır. Yönetimde yeniden yaşanacak olan çatışmanın düzeni tekrar bozacağı tahmin edilerek hareket edilmiştir.

Bonn Antlaşması'na göre başbakanlık hariç icraat bakanlıkları Taciklere verilmiştir. Peştunlar ise başbakanlık ve temsil bakanlıklarından sorumlu tutulmuştur. Antlaşma doğrultusunda Afganistan'da ulusal uzlaşmanın sağlanması, barış ve istikrar ortamının yeniden inşası, insan haklarının daha iyi koşullarda yeniden sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca geçici hükümet uygulaması, anayasa faaliyetleri ve mahkemelerin kurulması da diğer hedefler arasındadır (Özcan, 2002: 391-393).

Bonn Konferansı ile varılan anlaşma neticesinde Afganistan'da Hamid Karzai başkanlığında geçici hükümet kurulmasına karar verilmiştir (Keskin, 2003: 253-254). Afganistan'ın siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda yeniden iyileştirilmesi, toplumsal yapının onarılması, BM barış gücü ve ordunun kurulması gibi ülke geleceği için ciddi hedefler içeren kararlar alınmıştır (Akkurt, 2005: 287).

Bonn Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda, BMGK ve İngiltere liderliğinde başlangıç olarak 18 ülke katılımı ile Uluslararası Güvenlik Yardım Paketi (UGYK/ISAF-International Security Assistance Force) oluşturulmuştur. UGYK/ISAF ile Afganistan'da güvenliğin yeniden sağlanması, insani yardımlara destek verilmesi ve devlet kurumlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Akkurt, 2005: 255). İlk adım olarak Afganistan Geçici Hükümeti kurulmuştur. Ayrıca Afganistan'ın güvenliğinin sağlanması amacıyla NATO önderliğinde

Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF/ International Security Assistance Force) oluşturulmasına karar verilmiştir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 15).

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde Bonn Konferansı ile siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik ve toplumsal güvenlik alanlarında iyileştirme çabalarının olduğu görülmektedir. Bu çabalar öncelikle siyasal ortam için hazırlanmış, daha sonrasında güvenliğin diğer alanlarında etkisini göstererek devam etmiştir.

Bonn Konferansı çerçevesinde 5 Aralık 2001 tarihinde alınan kararlar doğrultusunda Afganistan'ın; siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda yeniden yapılanması, BM Barış Gücü ve ulusal ordunun kurulması gibi hedefler öngörülmüştür. 23 yıl boyunca iç savaş sorunu ile bozulan toplumsal yapının iyileştirilmesi en önemli hedef olarak ifade edilmiştir. Ayrıca 22 Aralık 2002 tarihinde komşu ülkeler ile ilişkilerin iyileştirilmesi hedefini içeren 6 ülke arasında Afganistan'ın başkenti olan Kabil'de "Kabil Deklarasyonu" imzalanmıştır (Akkurt, 2005: 310). Bonn Konferansı ile iyileştirilmeye çalışılan güvenlik bileşenlerini için uluslararası anlamda destek alındığı görülmektedir. Ekonomik yardım paketleri ile insani güvenliğin yeniden sağlanabilmesi için birçok strateji çalışmaları yürütülmüştür.

Tokyo Konferansı (2002): Afganistan ülke yapısının iyileştirilmesi amacıyla düzenlenen bir başka konferans "Tokyo Konferansı"dır. ABD Ticaret Bakanlığı önderliğinde, hükümet kuruluşları arasında bağlantı sağlayabilmek için Washington'da "Afganistan Bilgi Merkezi" oluşturulmuştur. Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı önderliğinde "Ön İhtiyaçlar Raporu" Afganistan'ın iyileştirilmesi amacıyla hazırlanan ilk rapor niteliğindedir. Tokyo Konferansı raporun detaylarını görüşebilmek amacıyla düzenlenmiştir (Akkurt, 2005: 309).

Bu konferans ile ekonomik stratejiler uygulanması, uyuşturucu ticareti ile mücadele edilmesi, kentsel hizmetlerin yapılması gibi hedefleri içermektedir (Esmer, 2005: 37) Bakanlar seviyesinde katılım sağlanmıştır. Konferansta uluslararası toplumun kapsamlı ekonomik yardımının oluşturulması vurgulanmıştır. Ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir hale gelebilmesi için uygulanacak reformlar üzerinde durulmuştur (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 15). Tokyo Konferansı ağırlıklı olarak halkın öncelikle neye ihtiyacı olduğu üzerinde durmuştur. Hazırlanan rapor doğrultusunda ihtiyaçların en kısa süre içerisinde giderilmesi amaçlanmıştır. Ekonomik destek stratejileri ile desteklenmiş ve güvenliğin ekonomik boyutunda yaşanan gelişmelerin süreklilik kazanabilmesi için çalışmalar yürütülmüştür.

Berlin Konferansı (2004): Afganistan geleceğinin garanti altına alınması konusunda kalkınma reformları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ülkede güvenlik güçlerini kuruluncaya kadar Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF)'nün faaliyetlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 15). Ülke içerisinde güvenliğin yeniden sağlanabilmesi

uluslararası destek ile mümkün olmuştur. Yıllarca süren iç savaş ve müdahalelerin ardından güvenliğin sağlanabilmesi için tek başına yeterli olamayacağı konusu üzerinde anlaşmaya varılmış ve güvenlik gücü desteği ile katkı sağlanmıştır.

Londra Konferansı (2006): Bu konferansta Afganistan, gelecek yıllardaki kalkınma reformlarını içeren Geçici Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi sunulmuştur (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 16). Kalkınma reformları içerisinde ülkede güvenliğin her alanda yeniden sağlanabilmesi için birçok strateji bulunmaktadır. Gerçekleşecek olan kalkınmanın sürdürülebilir konuma gelebilmesi hedeflenmektedir.

Roma Konferansı (2007): Konferansta hedeflenen amaç; Afganistan hukuk sisteminin ve kanun hakimiyetinin etkili olabilmesi üzerinedir (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 16). Roma Konferansı ile daha çok hukuksal anlamda güvenliğin yeniden sağlanması hedefi üzerinde durulmuştur. Siyasi güvenlikten toplumsal güvenliğe kadar geniş bir yelpazeyi içerisinde barındıran çok yönlü stratejik çalışmalar öngörülmüştür.

Paris Konferansı (2008): Konferansta, Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi kapsamında hedeflenen beş yıl içerisinde uluslararası toplumun iş birliği içerisinde olması hedeflenmiştir. Tarım ve enerji sektörüne öncelik verilmiş, ekonomik büyüme ve kurumların güçlendirilmesi hedef konular olmuştur. Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi beş yıllık süre içerisinde alt yapı, insan hakları, yönetim, kanun hakimiyeti, sosyal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlamıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 5).

Lahey Konferansı (2009): Konferansın gündemini NATO'nun Afganistan üzerindeki görevleri oluşturmuştur. 2014 yılı sonunda Afganistan, güvenlik sorumluluğunu kendisinin üstlenmesini ve güvenlik güçlerinin kapasitelerinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda güvenlik güçlerine özel eğitim verilmesi kararı alınmıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 18). Güvenliğin yeniden sağlanması konusunda uluslararası yardım desteği alınmıştır. Askeri anlamda güçlü eğitim kabiliyeti ve kalifiye ordusu olan NATO desteği ile Afganistan ordusunun ve güvenlik güçlerinin yeniden iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

İstanbul Konferansı (2011): Konferansta Afganistan'ın; Orta Asya, Güney Asya, Avrasya ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayan “Asya'nın Kalbi” tanımlaması yapılmış ve ülkenin istikrarlı, huzurlu ve güvenli geleceği için belirlenen hedefler doğrultusunda kararlar alınmıştır. İş birliğinin bölgesel anlamda geliştirilmesi ve kalıcı istikrarın sağlanması hedefleri üzerine yoğunlaşmıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 18).

İstanbul Süreci Bakanlar Konferansı (2012): Bölgesel güvenlik ve iş birliği reformları üzerinde durulmuştur (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 18).

Chicago Konferansı (2012): Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF)'nün yetkisini Afgan milli güvenlik güçlerine devretmesi kararlaştırılmıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 18).

Tokyo Konferansı (2012): 55 ülke ve 25 uluslararası kuruluşun katılımı ile üst düzey nitelikte yürütülen konferansta, Afganistan'a maddi yardım yapılmasını onaylayan kararlar alınmıştır (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017: 19). Gerçekleştirilen konferanslar ile Afganistan'ın yeniden inşa edilmesinde güvenlik bileşenlerinin her biri üzerine hedefler belirlenmiş ve destekler ile gerçekleştirilmeleri sağlanmıştır. Afganistan'ın tek başına yeterli olamayacağı düşüncesi kabullenilerek uluslararası anlamda maddi ve askeri yardımlar ile iyileşme sürecinin hızlanması hedeflenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AFGANİSTAN MÜDAHALESİNİN İNSANİ GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Afganistan müdahalesinin insani güvenlik açısından değerlendirilebilmesi için bazı hususlara dikkat çekmek gerekmektedir. Öncelikle müdahale öncesi ülke içerisindeki insani güvenlik durum göz önünde bulundurulmalı ve sonrasında uluslararası kaygılar ifade edilmelidir. Daha sonrasında müdahalenin insani güvenlik açısından ortaya koyduğu sakıncalar ifade edilip, süreç içerisinde BM'nin rolü tartışılmalıdır. Müdahale sonucunda ülke içerisindeki insani güvenlik durumu belirtilerek değerlendirme yapılması ile daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilecektir.

4.1. Afganistan Müdahalesi Öncesi Ülkedeki İnsani Güvenlik Durumu ve Uluslararası Kaygılar

Afganistan müdahale öncesinde, ülke içerisindeki insani güvenlik durumunu değerlendirebilmek için ikinci bölümde ele alınan insani güvenlik bileşenleri doğrultusunda hareket etmek faydalı olacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde Tablo 2'de yer alan insani güvenlik bileşenlerine ayrıntılı olarak bakıldığında; **ekonomik güvenlik** açısından temel gelir kaynağına ulaşım konusunda sorun yaşandığı görülmektedir. Afgan halkının bulunmuş olduğu coğrafi şartlar ve yaşamış olduğu günlük toplumsal hayatın getirisi olarak halk, düzenli biçimde gelir elde etmede zorluklar yaşamaktadır. Devletin içerisinde bulunduğu siyasi sorunlar nedeni ile halka istihdam sağlayamaması başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam eksikliği, devletin finans desteği verememesi ve üretim alanında yaşanan sorunlar nedeni ile ekonomik güvenliğin gelişim gösteremediği görülmektedir. Ekonomik anlamda yeterli güce sahip olamayan Afganistan, güvenlik bileşenlerinin ciddi derecede birbirine bağlantılı olduğu uluslararası sistemde geri planda kalmaktadır.

Ekonomik güvenliği sağlama adına korunması ve geliştirilmesi gereken stratejiler kapsamında tarım ve ekonomi alanında yeterli gelişme sağlanamadığı görülmektedir. Çünkü ülke ekonomisi tarıma dayalıdır; ancak yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle üretilen tarım ürünleri üretildikleri yerde tükenmektedir (Gibbs, 1986: 38). İstihdam eksikliği, devletin finans desteği verememesi ve üretim alanında yaşanan sorunlar nedeni ile ekonomik güvenliğin gelişim gösteremediği görülmektedir.

Sanayi faaliyetleri yok denecek kadar azdır, yer altı kaynakları açısından zengin; ancak bu kaynaklara sahip olma imkanı yetersizdir. Uzun yıllar süren savaş alt yapı üzerinde olumsuz etki bırakmıştır (Jones, 2008: 13). Ülkenin tarım arazisinin Sovyet işgali ve iç savaş sürecinde mayınlama yapılması tarım üretimini olumsuz etkilemiştir. Tarım sektöründe ilkel yöntemler kullanılmakta ve işçilerin % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır (Qureshi, 2002: 6). Uzun süredir devam eden savaşların etkisinde kalan Afganistan, yerli ve yabancı yatırımcıların tercih etmek istemediği ülke konumunda yer almaktadır. Bu isteksizliğin nedeni; yapılan yatırımların sonucunda iyileşme görülememesi, beklenen hedeflerin gerçekleşmemesidir (Sidky, 2007: 861).

Ülkenin arazi şartları ve ekonomik yapısı sebebiyle karayolu ulaşımı gelişim gösterememiştir. Maden rezervi, petrol ve doğal gaz ulaşım için karayolu ve demir yolu ağı ihtiyacı dış yardımlara bağlı durumdadır (Akkurt, 2005: 40). Dış yatırımlara bu derecede ihtiyaç duyulması uluslararası ekonomik kaygılara sebep olmaktadır. Bir ülkenin kendi başına yeterli olamama durumu, uluslararası anlamda temsili bakımından birçok sorunu beraberinde getirecektir. Dışa olan bağımlılık ne kadar aza indirgenebilinirse, ülke bir o kadar gelişim yönüne açık hale gelecektir.

Coğrafi yapı itibariyle ülkenin ortasında batı-doğu yönünde yer alan sıra dağlar bulunmaktadır. Nüfus, bu dağların vadi aralarında oluşan ovalarda gruplar halinde yer almaktadır. Toplum yapısının dağınık olması, küçük yerleşim yerlerinde yaşanıyor olması sebebiyle; zayıf ekonomik imkanlar doğrultusunda halka içme suyu, elektrik, doğal gaz gibi insanın temel ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlerin sunumu neredeyse imkansız hale gelmektedir.

Afganistan'ın Sovyetler tarafından terk edilmesi sonrası yaşanan ekonomik bunalım, kontrol edilemeyen silahların yasa dışı yollarla satılması ve uyuşturucu ticareti sebebiyle; ülke başa çıkılamayan sorunlar içerisinde kalmıştır. Çeyrek asırdır devam eden savaş, bir neslin eğitimsiz ve sanatsız kalmasına neden olmuştur. Ev ve aile hayatını kaybeden bu nesil, ilerleyen yıllarda çıkacak iç savaşta savaş ağaları ve etnik grupların silahlı insan kaynağını oluşturmuştur (Wardak, 2004: 322). Terör ve ayrılıkçı eylemlerin ulaşım imkanlarının ve ekonominin yetersiz olduğu bölgelerde yoğunluk gösterdiği görülmektedir (Collins, 2011: 6).

Ekonomik kapasitenin yetersiz olmasının birçok alana etkisi olduğu görülmektedir. Kendi kendine yeterli olamadığı için dış yatırımlara bağlı ülke olan Afganistan'a yatırım yapma isteği de yok olmaktadır. Bu durum ülkenin uluslararası anlamda yalnızlığa itilme endişesinin ortaya çıkmasına ve kendi kendine yeterli olamayacağı düşüncesinin var olmasına neden olmaktadır.

Ekonominin temelini etkileyen bu unsurların eksikliği güvenlik açısından birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Ekonomik güvenliğin sağlanabilmesi için gerekli kapasiteler değerlendirildiğinde; ülkenin ekonomi merkezli olmaması, dışa bağlı yatırımlara ihtiyaçlı olması, kamu desteği içermemesi, alternatif tarım ve ekonomi imkanlarının bulunmaması

sebebi ile ekonomik güvenliğin tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir. Yetersiz kalan kapasiteler sebebi, iyileştirme sürecinde verimsizliğin yaşanmasına neden olmaktadır.

Müdahale öncesi Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinden biri olan **gıda güvenliği** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; gıda üretimi konusunda halkın yalnızca kendine yetmesi durumu sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Gıda güvenliği açısından gerekli kapasiteler değerlendirildiğinde; coğrafi şartlar ve ekonomik yapı itibari ile kamu desteği ile yeterli düzeyde gıda dağıtımını sağlanamaması, gıda rezervinin yetersiz nitelikte olması ve gıda güvenliği için gerekli kapasiteler açısından çeşitlendirilmiş tarım ve ekonomik imkanların olmaması sebebi ile gıda güvenliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. Gıda güvenliğinde yaşanan sorunların, sağlık alanındaki güvenlik bileşenlerine yansımaları kaçınılmaz olmaktadır.

Müdahale öncesi Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinden biri olan **sağlık güvenliği** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; temel sağlık hizmet ve bakım imkanlarına ulaşım konusunda coğrafi şartlar ve kabile hayatının yaşanması sebebi ile sorunlar yaşandığı görülmektedir. Dağınık halde bulunan ve ulaşımın zor olduğu coğrafi koşullar altında halkın her kesimine bu hizmeti sunma kapasitesi bulunmamaktadır. Zaten ekonomik anlamda yeterli seviyede olmayan Afganistan, gerekli kapasitelerin sağlanabilmesi konusunda sorun yaşamaktadır. Sağlık açısından güvenliğin sağlanabilmesi için yeterli imkanların olmaması ve kapasite eksikliği nedeni ile birçok açıdan güvensiz ortamın oluşması söz konusu olmaktadır. Afganistan'da insanların sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına ve yeterli gıda rezervine ulaşmaları oldukça sınırlıdır. Sağlık açısından insan kaynaklarının eksikliği temel sorunlardan biridir. Sağlık hizmeti veren kişiler arasındaki dağılım bölgeden bölgeye ciddi farklar ile değişmektedir. Ekipman ve sağlık merkezi açısından oldukça kısıtlı imkanlar söz konusudur.

Sağlık güvenliği açısından gerekli kapasiteler değerlendirildiğinde; halkın sağlık eğitimine ulaşım konusunda eksik kalması, toplumsal bilgilendirmenin yapılmaması, sağlık uygulamalarında yaşanan aksaklıkların olması nedeni ile sağlık güvenliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Müdahale öncesi Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinin bir diğer kategorisi olan **çevre güvenliği** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; sahip olduğu doğal kaynak ve jeopolitik konumunu kullanamaması sebebi ile sürdürülebilir uygulamaların sağlanamadığı görülmektedir. Bu noktada ülkenin kendisini uluslararası anlamda güçlü hissedebilmesini olumsuz etkileyen durumun varlığı söz konusudur. Doğal kaynak rezervini ve jeopolitik konumunu stratejik anlamda fırsata çeviremeyen bir ülke, gerek siyasi gerek ekonomik anlamda uluslararası çerçevede kendisini kaygılı hissedecektir. Bu kaygı durumu, insani güvenlik bileşenlerinde olumsuz etkiye sebep olacaktır.

Her seviyede gerçekleşebilecek olan afetler konusunda gelişmiş uyarı sistemlerine ulaşım konusunda yaşanan eksiklik sebebi ile çevre güvenliği konusunda bir başka sorunlar yaşanmaktadır. Çevre güvenliği açısından gerekli kapasiteler değerlendirildiğinde; doğal kaynaklara ulaşım zorluğunun yaşanması, çevreye uyumlu uygulamaların gerçekleştirilememesi ve biyoçeşitliliğin artması için faaliyetlerin yapılamaması durumu nedeniyle çevre güvenliğinin genel anlamda gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Müdahale öncesi Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinin bir diğer kategorisi olan **siyasi güvenlik** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; askeri diktatörlük yönetiminden vazgeçilmesi konusunda ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir. Hatta Taliban yönetiminin uyguladığı katı şeriat sistemi ile birçok sorunun yaşandığı bilinen bir sorundur. Siyasi baskı, yasadışı yollar ile uyuşturucu ticareti ve ayrımcılık hareketlerinin yaşanması siyasi güvenliğin sağlanamadığının kanıtı olarak kabul edilmektedir.

Ülke içerisinde ekonomik olanakların zayıf olması nedeniyle ülkenin her yerinde etkisini gösteren merkezi yönetim bulunmamaktadır. Merkezi yönetim eksikliği olan bölgelerde yasa dışı gruplar ve yerel güçlerin etkisi altına alınmaktadır. Yasa dışı gruplar ve yerel güçlerin varlığı, devletin vergiden yoksun kalmasına neden olmakta; bu durum da ulaşım, gıda ve yer altı kaynakları sorunlarını beraberinde getirmektedir (Arslan, 2016: 50). Ülke içerisinde güvenliğin sağlanamama durumu istikrarsızlığın en temel sebebidir. Güvenliğin her anlamda sağlanabilmesi için öncelikle iç güvenliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi gerekir. Ancak Afganistan'da yönetim yapısının, herkesi kontrol altına alabilen ekonomik ve siyasi gücü bulunmamaktadır. Bu durum ülkeye yatırım yapacak olan dış güçleri olumsuz etkileyerek uluslararası kaygıya sebep olmakta, ekonomiye olumsuz yansımakta ve isyancı gruplara fırsat vererek siyasi güvenliğin sarsılmasına neden olmaktadır.

İktidar, hukuku kendi çıkarına göre şekillendirmekte, güvenlik hizmeti veren binalar teçhizat ve yetişmiş insan açısından yetersiz durumdadır. Sovyet işgali sonrası bina ve tesisler zarar görmüş, resmi kayıtlar kaybolmuş; yüzlerce hakim, savcı, emniyet görevlisi öldürülünce adalet sistemi ağır zarara uğramıştır (Wardak, 2004: 319). Afganistan'da yaşanan yolsuzluk problemi, hükümetin hesap verilebilirlik faaliyetini engellemekte ve devlet meşruiyetinin sarsılmasına neden olmaktadır. Uyuşturucu ticareti ile daha da kötü duruma sürüklenen yolsuzluk problemi ülkenin istikrarı açısından ciddi problemleri beraberinde getirmektedir.

Ülkeye Pakistan üzerinden yasa dışı yollarla silah, mühimmat, patlayıcı ve roketlerin girmesi siyasi güvenlik açısından tehdit oluşturur niteliktedir. Bu durum toplumsal ve insani güvenliği de doğrudan etkileyecek kapasitededir. Birebir insan güvenliğini tehdit eden unsurların ülke içerisinde yer alması diğer güvenlik sorunlarını da tetikler niteliktedir (Phythian, 2006: 6-7).

Siyasi güvenlik için gerekli kapasiteler değerlendirildiğinde; verimli yönetim ve hesap verilebilirlik mekanizmalarının varlığından söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Yasa dışı yollar ile yolsuzluk ve meşruiyetin sarsılması söz konusudur. Siyasi güvenlik için gerekli kapasiteler içerisinde yer alan bir diğer etmen etnik standartlardır. Ancak ülke içerisinde yaşanan ayrımcılık faaliyetleri sebebi ile bu durumun da gerçekleştirilemediği görülmektedir. Siyasi güvenlik konusunda birçok eksiklik yaşayan ülkenin diğer güvenlik bileşenlerine olumsuz etki yaptığı kabul edilmektedir. Afganistan'a yapılan müdahale siyasi güvenlik açısından değerlendirildiğinde; birçok eksik yönün olduğu görülmektedir. Müdahalenin haklı saldırı olabilmesi için yeterli şartların sağlanıp sağlanamadığı konusu tartışma halindedir. Yasal anlamda netleşmemiş değerlendirmelerin bulunması söz konusudur. ABD'nin müdahale sebebi olarak kendi siyasi güvenliğine yönelik tehdit olarak göstermiş olduğu sebeplerin kendi çıkarı doğrultusunda şekillendiği görülmektedir.

Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinden biri olan **toplum güvenliği** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; etnik grupların ve toplum kimliğinin açık olarak korunması hususunda eksikliklerin yaşandığı görülmektedir.

Afganistan'ın etnik yapısı beş gruba çoğunlukta olan toplam 24 farklı etnik gruptan oluşmaktadır. Nüfus dağılım oranı % 42 Peştun, % 27 Tacik, % 11 Türk, % 9 Hazara ve % 11 diğer etnik gruplar şeklindedir. Dini açıdan % 99'u Müslüman, % 80'i Sünni ve % 19'u Şii'dir (Mutanoğlu, 2006: 17). Birçok etnik grubun varlığı ve bu gruplar arasında yaşanan çatışmaları sebebi ile toplum kimliğinin oluşturulamaması söz konusudur. Koruma ve güçlendirme kapasiteleri açısından bakıldığında bir diğer etken baskıcı geleneksel uygulamalardan, kadınlara yönelik sert muameleden, etnik/yerli/mülteci gruplara yönelik ayrımcılıktan korunma hususunda ciddi sorunların varlığından söz edilebilmektedir. Afganistan'ın istikrarsızlığının en temel sebeplerinden biri olan ayrımcılık faktörü ve baskı uygulamaları yıllardır üstesinden gelinemeyen sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda toplum güvenliğinin koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Ülke içerisinde yer alan coğrafi koşullar sebebiyle nüfusun dağınık halde bulunması eğitim imkanlarını da zorlaştırmaktadır. Ülkenin her yerine aynı oranda eğitim imkanı sunamayan devlet; kültürel açıdan da eksik kalmaktadır. Sürekli çatışma ve kaosun içerisinde yer alan halkın öncelikli konusu fiziki anlamda güvenliğin sağlanması olduğu için insan gelişimini etkileyen diğer unsurlar arka planda kalmaktadır (Akkurt, 2005: 36). Sosyo- kültürel yapı ve toplumsal değerler açısından bakıldığında modern toplum yapısına henüz geçiş yapamayan Afganistan'ın değer yargıları geleneksel toplum üzerinden şekillenmektedir. Toplum kimliğinin ve birlik olma duygusunun oluşmadığı ülkede birçok sosyal sorunun yaşandığı görülmektedir.

Toplum güvenliğinin gerekli kapasiteler açısından değerlendirilmesi yapıldığında; toplum yapısının sosyal merkezli olması, sorunlar karşısında başa çıkma mekanizmalarının sağlıklı yürütülmesi ve sivil toplum kuruluşlarının varlığından söz edilmesi hususunda eksikliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu değerlendirme sonucunda toplum güvenliğinin gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Afganistan, insani güvenlik bileşenlerinden biri olan **birey güvenliği** açısından ele alınarak koruma ve güçlendirme stratejileri bakımından değerlendirildiğinde; insan haklarının ve özgürlüklerinin zorunlu ve açık olarak korunması, hukuk kuralları çerçevesinde düzenlemelerin yapılması konusunda ciddi sorunların varlığından söz edilebilmektedir. İnsanlar arasında yaşanan ayrımcılık, kadın ve çocuklara yönelik şiddet faaliyetlerinin varlığı ve baskıcı uygulamalar sebebi ile birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Birey güvenliğinin gerekli kapasiteler açısından değerlendirilmesi yapıldığında; sorunlar ile başa çıkma mekanizmaları, uyarlanabilir stratejiler ve geçmişte yaşanan sorunları etkisi konusunda sağlıklı sonuçların elde edilmediği görülmektedir.

ABD'nin kadınlara uyguladığı baskı, Taliban yönetimini devirme sebeplerinden biri olarak gösterilmekteydi. Ancak baskıdan da daha fazlası olarak kadının yaşam kalitesinin çok düşük olduğu, çalıştırılmadığı ve tecavüze uğradığı belirtilmiştir (Demirel, 2003: 207-208). Ek olarak Afganistan'ın birçok bölgesinde ABD işgal güçleri kadınları kaçırdı ve tecavüz etmiş, küçük yaşta kız çocuklarını da dahil ederek kayıtlarını internet ortamında pazarlamıştır (Karagül, 2005: 325).

Ayrıca Afganistan'ın ABD'nin halka yönelik şiddet faaliyetlerini yayınlayan raporunda toplama kampı biçiminde kullanılan Celalabad, Kandahar ve Bagram'daki üslerde 2002'den beri bin kişinin tutulduğunu, kötü muamele kapsamında uzun süre zincire vurulduğu, dövüldüğü, aşırı sıcakta bekletilip uykusuz bırakıldığı ifade edilmiştir (Demirel, 2003: 207-208). Afganistan müdahalesi sırasında yoğun hava bombardımanı kullanıldığı, tahrip gücü yüksek silahların sivilleri hedef aldığı ABD'li yetkililer tarafından kabul edilmiştir (Aral, 1999: 255). Harekatta yaklaşık 20.000 insanın hayatını kaybettiği ve kullanılan seyreltilmiş uranyum silahlarının etkisi ile ölümlerin devam ettiği ifade edilmiştir (Akıner, 2004: 93).

4.2. Afganistan Müdahalesinin İnsani Güvenlik Açısından Ortaya Koyduğu Sakıncalar

Afganistan'a yapılan müdahalenin insani güvenlik açısından ortaya koyduğu sakıncaları ifade edebilmek için insani güvenlik bileşenleri üzerinden değerlendirmek yapmak faydalı olacaktır. İlk olarak ekonomik güvenlik üzerinden değerlendirme yapıldığında; ülkenin sahip olduğu yetersiz ekonomik yapının, müdahale ile daha da olumsuz biçimde etkilendiği görülmektedir. Koruma ve güçlendirme stratejileri adı altında değerlendirmeye alınan kriterler ve sağlanması gereken kapasiteler ortak olarak ele alındığında, müdahale etkisi ile bu koşulların gerçekleştirilememesi

sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum ülke içerisinde var olan insani güvenlik durumunun daha da kötüye gitmesine sebep olmaktadır.

Gıda ve sağlık güvenliği açısından yetersiz imkanların söz konusu olması ve beklenen iyileştirme çabalarına darbe vuran müdahalenin varlığı ile şartların daha da olumsuz yöne gittiği görülmektedir. Birey ve toplum güvenliği açısından var olan sorunların üzerine müdahale ile gelen birçok olumsuz durum söz konusudur. Hukuk kuralları, özgürlükler, insan hakları ve birçok sosyal sorunla karşı karşıya olan ülkede, yapılan müdahale ile birlikte bireyi ve bireyin içerisinde olduğu kişisel ve toplumsal birçok sorunun ortaya çıktığı görülmektedir.

Siyasi güvenlik açısından bakıldığında, koruma ve güçlendirme stratejileri açısından diktatör rejim, siyasi baskı, işkence ve yasadışı müdahale gibi olumsuz durumlardan kendini korumaya çalışan bir ülkenin, müdahale ile kendisini bu etmenlerin içerisinde bulması söz konusudur.

4.3. BM'nin Müdahale Sürecindeki Rolü ve ABD'nin Gündemi

Müdahale sürecinde BM'nin bazı kararlar aldığı görülmektedir. 1368 sayılı kararı ile saldırıyı kınadığı, uluslararası barış ve düzenin yeniden sağlanması için tedbir alınması gerektiğini savunduğu görülmektedir. Ve ek olarak bu karar ile terör tehdidi karşısında savunma adı altında güç kullanabilme hakkının varlığından söz etmektedir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 12.09.2001, 2001/1368). Bu karar doğrultusunda ABD'ye açık bir yetkinin verildiğinden söz edilmemiştir.

BM'nin aldığı bir diğer karar olan 1373 sayılı karar ise uluslararası nitelik taşıyarak tüm devletlere uluslararası anlamda terörizm tehdidi ile mücadele etme çağrısını ifade etmektedir. Burada altı çizilecek olan husus, ülkelere askeri güç kullanım konusunda açık iznin verilmediğidir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 18.09.2001, 2001/1373). Bir diğer karar olan 1333 sayılı karar ile Taliban yönetiminden terör tehdidi içeren kampların kapatılması ve ABD'nin isteği üzerine Usame Bin Ladin'in Nairobi, Kenya ve Tanzanya'da yer alan elçiliklerinin bombalanması ve Usame Bin Ladin'in ABD vatandaşlarını öldürmesi gerekçesiyle yargılanması için ABD'ye teslim etmesini istenmiştir (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı, 2000, 2000/1333).

BM'nin aldığı kararlarda genel olarak müdahalenin kınanması söz konusudur. Uluslararası anlamda terör tehdidine karşı müdahale çağrısı bulunmaktadır. Alınan kararlar içerisinde kısmen yaşanan hukuk boşluğu sebebiyle ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda strateji geliştirmeyi tercih etmişlerdir. Alınan kararları kendi yaşadıkları sorunlar çerçevesinde değerlendirerek kendilerini haklı buldukları konumlarda güç kullanmışlardır.

ABD'nin müdahale öncesindeki gündemine bakıldığında; jeostratejik ve jeoekonomik hedeflerin varlığından söz edilmektedir. Uluslararası anlamda kendine rakip olarak gördüğü Rusya, Çin ve İran karşısında Ortadoğu ve Orta Asya hedeflerini belirlemektedir. Bu hedefler doğrultusunda demokratik, ekonomik ve siyasi reform çabaları söz konusu olmaktadır. ABD'nin stratejik hedeflerine ulaşma konusunda Afganistan'ın bölgesel nitelik taşıması ile müdahale stratejileri o yönde gelişmeye göstermeye başlamıştır. Bahsedilen etmenlerin yanı sıra ABD'nin bölgesel faktörleri olan Pakistan ve İran faktörü ikinci bölümde bu etmenler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

ABD'nin müdahale sırasındaki gündemini ise 11 Eylül saldırısına sebep olan taraf oluşturmuştur. Saldırıya sebep olan tarafa karşı, kendi çıkarları doğrultusunda savunma stratejileri geliştirerek müdahale gerçekleştirmiştir. BM'nin almış olduğu kararları kendi politikasına uyarlayarak ve haklı savunma araçları ortaya koyarak hedef belirlemeyi tercih etmiştir.

4.4. Afganistan Müdahalesi Sonucunda Ülkedeki İnsani Güvenlik Durumu

Müdahale sonrasında insani güvenlik durumu değerlendirilirken yeniden insani güvenlik bileşenleri üzerinden gitmek faydalı olacaktır. Afganistan müdahalesi sonrasında ekonomik güvenlik değerlendirildiğinde; ülke ekonomik anlamda güçlü bir konumda olmadığı için müdahale ile daha da sarsılmıştır. Tarım ve üretim imkanlarının kısıtlı olması ve ekonominin ayakta durabilmesi için dışa bağlı yatırımlara ihtiyaç duyması sebebi ile müdahale karşısında etkili savunma stratejileri uygulayamamıştır. Gelir elde etme konusunda sıkıntı yaşayan halk kendini daha da zor şartlar içinde bulmuştur.

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde yapılan birçok konferans ile iyileştirme çabaları söz konusu olmaktadır. Söz konusu çabalar içerisinde ekonomik güvenliğin yeniden sağlanabilmesi için birçok adım yer almaktadır. Bonn Konferansı'nda ekonomik hedeflerin yer alması, Tokyo Konferansı'nda ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir hale gelmesi için çabalarda bulunulması, Londra Konferansı'nda düzenlenen kalkınma reformları içerisinde ekonomik stratejilerin yer alması, Paris Konferansı'nda öncelikli olarak ekonomik büyümeye önem verilmesi örnekleri ile iyileşme sürecine katkı sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. İstanbul ve Bakanlar Konferansı'nda bölgesel iş birliği üzerine reform çalışmaları yürütülmüştür.

Bu çabaların yanı sıra uluslararası alanda yapılan maddi destek reformları ile iyileşme sürecine katkı sağlama durumu söz konusudur. Özellikle 2012 yılında Tokyo Konferansı'nda uluslararası alanda destek formlarının oluşturulduğu görülmektedir. Ancak sadece ekonomik anlamda değil, güvenliğin diğer bileşenlerini de kapsayan reformların varlığı ile yürütülecek olan iyileşme stratejilerinin etkisi daha fazla olacaktır.

Ülke, müdahale sonrasında gıda güvenliği açısından değerlendirildiğinde; halk tarafından sağlanan üretimin yalnızca halka yetmesi ve müdahale sonrası yaşanan ekonomik problemlerin artması gıda güvenliğine olumsuz yansımıştır. Sıkıntılı coğrafi şartlar nedeni ile dağıtım konusunda yaşanan problemlerin, saldırı sonrası daha zorlu hale gelmesi söz konusudur. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde yapılan konferansların katkıları ile gıda güvenliği konusunda da iyileştirme çabaları olduğu görülmektedir. Tokyo Konferansı'nda ele alınan Ön İhtiyaçlar Raporu'nda öncelikle barınma gereksinimlerinin yer alması söz konusudur. Ayrıca Paris Konferansı'nda ele alınan kalkınma reformları içerisinde tarım faaliyetleri çerçevesinde gıda alanına yönelik faaliyetler yer almaktadır.

Müdahale sonrası Afganistan, sağlık güvenliği açısından değerlendirildiğinde; müdahalenin birçok insanın ölümüne sebep olduğu görülmektedir. Sağlık güvenliği açısından ciddi oranda sarsılma meydana gelmiştir. Sağlık açısından yetersiz imkanlara sahip olan ülke, saldırı ile daha da zor imkanların yaşandığı, sağlık sektörünün hemen hemen kitlenmesi sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde düzenlenen konferansların katkıları ile sağlık güvenliği alanında da çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Tokyo Konferansı'nda ele alınan Ön İhtiyaçlar Raporu'nda sağlık alanına ilişkin reformlar yer almaktadır. Ayrıca Bonn Konferansı'nda hedeflenen reformlar içerisinde toplumun kalkınma hedefleri çerçevesinde sağlık güvenliğine ilişkin çalışmalar yer almaktadır.

Müdahale sonrasında çevre güvenliği değerlendirildiğinde; avantajlı olunan alanların fırsata çevrilemediği görülmektedir. Doğal kaynak ve enerji güzergahları açısından kilit konumda yer alması üzerinden stratejik hedefler yürüterek çevre güvenliğini sağlama konusunda başarı yakalayamayan Afganistan, ABD'nin güvenlik stratejilerinin hedefi konumunda yer almıştır. Uluslararası sistemde etkin güce sahip olmak için güvenlik bileşenleri arasında öncelikle çevre güvenliğinin jeopolitik stratejiler çerçevesinde değerlendirilerek sağlanmaya çalışılması hedeflenmelidir.

Müdahale öncesinde elinde bulunan çevresel imkanları değerlendiremeyen Afganistan, müdahale sonrasında daha da verimsiz döngü içerisine sürüklenmiştir. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde düzenlenen konferansların katkıları ile çevre güvenliği alanında da çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Önemli olan nokta, sürdürülebilir çevresel güvenlik gelişimi için Afganistan'ın kendi çabaları dahilinde bahsedilen reformların devam edebiliyor olmasıdır.

Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde düzenlenen konferansların katkıları ile çevre güvenliği alanında da çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Öncelikle düzenlenen Bonn Konferansı ile Afganistan yönetiminde oluşacak yeni kadronun etnik dağılımı konusunda stratejiler belirlenmiştir.

Daha sonra bakanlıklar seviyesinde reform çalışmaları yapılmıştır. Berlin Konferansı ile siyasi anlamda güvenlik güçlerinin yeniden düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Roma Konferansı'nda hukuk ve kanun reformları hedeflenerek siyasi güvenliğe katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Chicago Konferansı ile uluslararası anlamda hedefler belirlenmiştir.

Siyasi güvenlik değerlendirildiğinde; müdahalenin ateşini fitilleyen olayın ABD'nin siyasi güvenliğine yönelik tehdit olarak değerlendirildiği görülmektedir. Müdahale sebepleri bakımından ABD'nin uluslararası anlamda siyasi güvenliğini sağlayacak hedefler doğrultusunda stratejiler belirlemesi söz konusudur. Jeopolitik anlamda gücünün daha da etkili olabilmesi için Afganistan'ın siyasi güvenliğine yönelik eleştirel ve müdahalesel tepkide bulunduğu görülmektedir. ABD'nin kendisine tehdit olarak hissettiği terör faaliyetlerinin varlığı, ilk olarak siyasi güvenlik üzerinden değerlendirilmektedir. Terör faaliyetlerinin etkisi öncelikli olarak yönetsel alanda hissedilmekte daha sonrasında güvenliğin diğer bileşenleri üzerinde etkisini göstermektedir. Müdahale sonuçları açısından ABD'nin uluslararası sistemde siyasal anlamda güvenliğini pekiştirdiği ve Afganistan'ın siyasi güvenliği açısından yıkıcı etkiye sebep olduğu görülmektedir. Afganistan'ın yeniden inşa sürecine katkı sağlayan konferansların tümünün siyasi güvenliğe destek içeren reform çalışmaları içermesi söz konusudur.

Müdahale sonrası Afganistan, toplum güvenliği açısından değerlendirildiğinde; toplumsal yapının ciddi anlamda zarar gördüğü belirtilmektedir. Afganistan'ın zayıf toplumsal yapısı itibarıyla, yapılan müdahaleye karşı, ülke içerisinde birlik olma duygusunun zayıf olması nedeniyle mücadele edilemediği değerlendirilmektedir. Toplumsal kimlik ve beraberlik duygusunun eksik olduğu Afganistan'da müdahale öncesinde var olan ayrımcılık, baskıcılık, geri kalmışlık gibi duyguların müdahale sonrasında daha belirgin bir şekilde hissedilmesi söz konusudur. Toplum yapısının bu derecede zarar görmesi millet kavramının oluşumu açısından olumsuz etken değerlendirilmektedir. Afganistan'ın yeniden inşa sürecine katkı sağlayan konferansların tümünün toplumsal güvenliğe destek içeren reform çalışmaları içermesi söz konusudur. Toplumsal anlamda güvenliğin sağlanması ile bireysel güvenliğin daha kolay sağlanacağı ve bu durumun güvenliğin diğer bileşenlerine daha hızlı yansıtacağı görüşü hakimdir.

Afganistan'a yapılan müdahale birey güvenliği açısından değerlendirildiğinde; insani yönün derinden etkilendiği görülmektedir. Güvenlik bileşenlerinin her birinin sebep olduğu sonuçlar ve içerdiği nedenler bakımından insani boyutu olduğu söz konusudur. Siyasi güvenlikte yer alan baskıcı ve ayrımcı tavır, ekonomik güvenlikte yer alan istihdam ve gelir sorunu, gıda güvenliğinde yer alan yetersiz beslenme, çevre güvenliğinde yer alan imkanların geliştirilememesi, sağlık güvenliğinde yer alan zayıf imkanlar ve toplumsal güvenlikte yer alan birçok sorun; doğrudan veya dolaylı olarak birey güvenliğini etkilemektedir. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde düzenlenen konferansların tümünde hedef stratejilerinde birey güvenliğini doğrudan etkileyen kararların

alındığı görülmektedir. Önemli olan alınan bu kararların sürekliliğinin sağlanabilmesi ve uygun koşullar altında uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır.

ABD'nin kadınlara uyguladığı baskı, Taliban yönetimini devirme sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Ancak baskıdan da daha fazlası olarak kadının yaşam kalitesinin çok düşük olduğu, çalıştırılmadığı ve tecavüze uğradığı belirtilmiştir (Demirel, 2003: 207-208). Ek olarak Afganistan'ın birçok bölgesinde ABD işgal güçleri kadınları kaçırmış, tecavüz etmiş, küçük yaşta kız çocuklarını da dahil ederek kayıtlarını internet ortamında pazarlamıştır (Karagül, 2005: 325).

Ayrıca Afganistan'ın ABD'nin halka yönelik şiddet faaliyetlerini yayımlayan raporunda toplama kampı biçiminde kullanılan Celalabad, Kandahar ve Bagram'daki üslerde 2002'den beri bin kişinin tutulduğunu, kötü muamele kapsamında uzun süre zincire vurulduğunu, dövüldüğünü, aşırı sıcakta bekletilip uykusuz bırakıldığı ifade edilmiştir (Demirel, 2003: 207-208). Afganistan müdahalesi sırasında yoğun hava bombardımanı kullanıldığı, tahrip gücü yüksek silahların sivilleri hedef aldığı ABD'li yetkililer tarafından kabul edilmiştir (Aral, 1999: 255). Harekatta yaklaşık 20.000 insanın hayatını kaybettiği ve kullanılan seyreltilmiş uranyum silahlarının etkisi ile ölümlerin devam ettiği ifade edilmiştir (Akıner, 2004: 93).

Son olarak müdahalenin insani güvenlik açısından ülke için sonuçları genel olarak ele alınarak bütün insani güvenlik bileşenlerinin değerlendirilmesi yapıldığında; Afganistan'da birçok güvensizliğin yaşandığı görülmektedir. Tarih, ekonomik, kültürel, sosyal, siyasi, toplumsal, jeopolitik ve demografik gibi sebeplerin iç içe geçtiği ve birbirini tetikleyen nitelikte olduğu görülmektedir. Birçok araştırma sonucuna göre ülke içerisinde güçlü istikrar ve düzenin sağlanmasını engelleyen faktörlerin coğrafi koşullar, dini ve mezhepsel çeşitlilik, kabile yaşantısına göre değişen toplum yapısı olduğu belirtilmektedir.

Ekonomik güvenlik alanında yaşanan bir sorunun siyasi güvenliğe yansıdığı, toplumsal güvenlik alanında yaşanan bir sorunun ekonomik güvenlikten kaynaklandığı, sağlık güvenliği alanında yaşanan sorunun gıda güvenliğini tetiklediği ve bunun gibi sayısız örneklerin verilebileceği birbirini tetikleyen birçok unsurun varlığından sözedilebilmektedir.

İnsani güvenlik bileşenlerini sağlıklı biçimde gerçekleştiremeyen Afganistan'ın coğrafi ve demografik yapısı ile güvenliğini sağlama stratejilerini tek başına yürütememesi, uluslararası sistemde hiçbir komşu üzerinde hakimiyet kuramamasına neden olmaktadır (Waever ve Buzan, 2009: 253).

SONUÇ

Güvenlik kavramı, tarihin her döneminde bireylerin ve devletlerin önem verdiği konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik temelli politikalar ile savunma mekanizmaları belirlenmiştir. Bu mekanizmaların referans nesnesi ilk dönemlerde askeri nitelikte iken, son dönemlerde küresel nitelikte olup gücün sahip olduğu her alanda ortaya çıkmaktadır. Gücün korunması denildiğinde sadece sınır güvenliğini içeren askeri hedefler değil; ekonomiden kültüre, siyasetten bireye, uluslararası nitelikli stratejilerden salgın hastalıklara, çevresel tehditlerden enerji kaynaklarına, medya hakimiyetinden kaynak kontrolüne ve daha birçok alana kadar analiz edebilecek hedefler akla gelmektedir.

Güvenlik kavramına yönelik tehditlerin küreselleşip ve tek bir bölgede sınırlı kalmayıp bütün uluslararası sistemi etkileyebilir hale geldiği görülmektedir. Tehdit algısının son dönemlerde terör kavramı üzerinden şekillendiği ve küreselleşmenin etkisi olarak küresel terör kavramının ortaya çıkışı söz konusu olmaktadır.

Değişen ve gelişen uluslararası sistemin getirisi olarak ortaya çıkan küreselleşme kavramı ile devletlerin güvenlik sorunları karşısında tek başına mücadele edemeyecekleri anlaşılmış, birbirlerine hemen hemen her alanda bağımlı hale gelmelerine sebep olmuştur. Bu nedenle yeni dönem güvenlik sorunları karşısında iş birliği ile mücadele etme amacı ortaya çıkmıştır.

Küresel terörün uluslararası güvenliği tehdit ederek risk altında olması, ulusal güvenliğin sadece ülke sınırları içerisinde korunmasının yeterli olmadığını, küresel nitelik kazanarak diğer devletlerin uyguladığı ulusal güvenlik stratejileri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin getirisi olarak bir ülkede yaşanan güvensizlik durumunun, bağlantılı olduğu ülkelere yansıdığı görülmekte ve alınan tedbirlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde geliştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Afganistan, 1747 tarihinde kurulan Afgan İmparatorluğu'ndan günümüze kadar olan süreçte kısa süreli dönemler haricinde istikrar sağlayamayan ülke konumundadır. Ülke içerisinde istikrar sağlanamamasının birçok fiziki ve beşeri sebepleri bulunmaktadır. Özellikle etnik grupların fazlalığı ülke coğrafyasını birbirinden ayırmış ve ilişkilerin kopmasına neden olmuştur. Bu kopukluk ülke istikrarını ilgilendiren her alanda ciddi oranda hissedilmiştir.

Güvenlik alanına ilişkin birçok eksik yönü bulunan Afganistan ayrılıkçı hareketleri ve terör faaliyetlerinin içerisinde bulunması nedeniyle müdahaleye uğramıştır. Güvenlik kavramına yönelik tehdit oluşturan kavramları içerisinde bulundurması nedeniyle hedef noktası olarak görülmüştür.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD, kendi toprakları içerisinde terör saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumda güvenlik stratejilerine yeni bir boyut kazandırarak mücadele girişimlerinde bulunmuştur. Terör faaliyetinde bulunan grup olan El-Kaide'yi ortadan kaldırmayı ve bu gruba yardım ettiğini düşünen Afganistan ülkesine müdahale girişiminde bulunmayı hedeflemiştir.

11 Eylül saldırısı ile kendi topraklarında saldırıya uğrayan ABD'nin ilk güvenlik tedbiri olarak yaptığı uygulama vatandaşlarının güvenliklerini sınırlama niteliğinde alınan ülke içi önlemler olmuştur. Dikkat edilirse; tedbir niteliğinde alınan önlemin diğer yandan kısıtlama getirmesi söz konusudur. Yani devlet ülkeye yönelik tehdit durumuyla karşı karşıya kaldığında varlığını korumaya çalışırken, diğer taraftan insani boyuta sınırlama getirmektedir. Bu durumda devlet güvenliğinin insani güvenliğin önüne geçmesi söz konusu olmaktadır. Ulusal çıkarın etrafında şekillenen stratejik hedeflerin öncelikli olma durumu ortaya çıkmaktadır.

ABD'nin Afganistan'a yönelik politikasında ilk hedefi El-Kaide tehdidini ortadan kaldırmak ve Taliban'ı devirerek nüfuzunu azaltmaktır. Ancak bu hedef tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Afganistan içerisinde bugün hala terör tehdidi ve ayrılıkçı hareketlerin varlığı söz konusudur. ABD'nin Afganistan'ı başarısız ülkeler kategorisinden çıkarması amacındaki mücadelesine rağmen; Afganistan'daki güvenlik boyutunun kırılabilirliği, halkın yoksulluğu ve ülke geleceğinin belirsizliği devam etmektedir.

Müdahale sırasında çalışmanın ana çerçevesini belirleyen BM faktörü incelendiğinde; BM'nin aldığı kararlar doğrultusunda Afganistan'da gerçekleştirilen insan hakları ihlalleri, kadın ve kız çocuklarına yapılan ayrımcılık hareketleri ve uyuşturucu faaliyetleri kınandığı ve Taliban yönetimi suçlandığı görülmektedir. Ancak BM tarafından ABD tarafından Afganistan'a yapılan askeri müdahaleye karşı olumsuz bir kararın çıkmadığı görülmektedir. 11 Eylül saldırısı kınanmış, uluslararası alanda acil yardım çağrısı yapılmış, meşru müdafaa hakkı konusunda bazı ucu açık kararların varlığı nedeniyle ABD saldırısına meşruiyet kazandırarak haklılık boyutunu savunmuş; ancak ABD'nin yaptığı müdahaleye karşı olumsuz tepki içeren kararın yer almadığı görülmüştür.

11 Eylül saldırısının en nitelikli sonucu olan Afganistan'ın işgal edilme sürecinde yapılan müdahalenin meşruiyeti hala tartışılmaktadır. BMGK'nin aldığı kararlarda bazı belirsizliklerin olması yapılan müdahaleye meşruiyet kazandırdığı düşünülmektedir. ABD'nin meşru müdafaa hakkı ve terörizm ile mücadele çerçevesinde Afganistan'a gerçekleştirdiği müdahale sonucunda Taliban yönetimi devrilmiştir. Ancak müdahalenin gerekçesi olarak ileri sürülen terörizm tehdidi ortadan kaldırılamamıştır.

Afganistan'a yapılan müdahale sonucunda insani güvenlik açısından birçok olumsuz durumun ortaya çıktığı görülmektedir. İnsani güvenlik bileşenlerinin her birini doğrudan etkileyen sonuçların varlığı ile insani güvenliğin ciddi oranda sarsıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Afganistan'ın yeniden düzene girebilmesi hedeflerini içeren stratejilerde insani güvenliğin bütünsel anlamda yer alması söz konusu olmaktadır.

Müdahale sonrasında her anlamda zarar gören Afganistan'ın yeniden inşa sürecinin yapılması amacını içeren birçok konferans düzenlenmiştir. Güvenliğin tüm bileşenlerine yönelik hedefleri içeren birçok reform belirlenmiştir. Uluslararası anlamda destek stratejileri uygulanmıştır. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde düzenlenen konferansların tümünde hedef stratejilerinde birey güvenliğini doğrudan etkileyen kararların alındığı görülmektedir. Önemli olan alınan bu kararların sürekliliğinin sağlanabilmesi ve uygun koşullar altında uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır. Ancak Afganistan'ın yeniden etkili bir biçimde yapılması için bahsedilen reformların sürdürülebilir nitelikte olması gerekmektedir. Önce ulusal anlamda etkili stratejiler hedeflenmeli, daha sonrasında uluslararası anlamda yer alan hedefler üzerinden yol çizilmelidir.

İnsani güvenlik çerçevesinde bakıldığında insani güvenlik kavramının; insanlığa yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması amacını taşıdığı görülmektedir. Güvenliğin yeni gündeminin insani değerler çerçevesinde geliştiği ve değiştiğini ileri sürmektedir. Ulusal ve uluslararası güvenliğin yeniden yapılması hedefinde referans nesnesi olarak insanın ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Müdahale bahsedilen nitelikler açısından değerlendirildiğinde; insani güvenliğe yönelik tehdit boyutunun müdahale sonrasında da devam ettiği görülmektedir. Afganistan'a yapılan müdahale içerisinde yer alan tehditlerin varlığı günümüzde etkisini göstermeye devam etmektedir. Devletin siyasi varlığına, toplum yapısına, sahip olduğu imkanlara, yetersiz kaldığı alanlara, stratejik hedeflerine ve daha birçok örnek verilebilecek pozisyonlarına yönelik olan tehditler, küreselleşen ve değişen güvenlik yapısı itibarıyla her geçen gün çeşitlenmektedir.

Devletlerin, bahsedilen tehditlere karşı alacak olduğu önlemlerin güvenlik tedbirleri bireyi merkeze alan nitelikte olmalıdır. Bireyin güvenliğinin her anlamda korunması hedefini taşıyan stratejik hedeflerde olumsuz sonuç elde etme olasılığı düşük olacaktır. Siyasi güvenlik açısından bireyin hak ve özgürlüklerinin korunması siyasi otoriteyi güçlendirecek ve daha etkili yönetim şeklinin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ekonomik, toplumsal, sağlık, çevresel ve gıda anlamda bireyin huzuru, onuru ve yaşam kalitesi üzerine şekillenen güvenlik stratejileri ile daha sağlıklı stratejilerin oluşturulması mümkün olacaktır. Devletler, insani güvenlik çerçevesinde oluşturacak olduğu güvenlik tedbirlerinin temelinde karşılıklı iş birliği, uzlaşma ve çatışmayı önleyici tedbirlerin varlığı ile tehdit risklerini azaltma hedefi belirleyecektir.

Ancak uluslararası sistemin olmazsa olmazı devletlerin ulusal çıkarı etrafında şekillenen güvenlik tedbirleri ne yazık ki insan odaklı olmamaktadır. Siyasi ya da stratejik çıkarlar etrafında şekillenen hedefler, insani güvenliğin sağlanmasına katkı değil zarar vermektedir. Güvenlik bileşenlerinin her birinde insanın doğrudan etkilendiği nitelikler bulunması nedeniyle insani güvenliğin siyasi, ekonomik, çevresel, gıdasal, toplumsal ve ekonomik gibi her alanını ilgilendiren durumların ortaya çıktığı görülmektedir.

Genel değerlendirme yapıldığında; tezin sorunsalı olan ele aldığımız Afganistan müdahalesinin ülke içerisindeki insani güvenlik durumuna nasıl etki yaptığı hususuna cevap verilecek olunursa, müdahalenin sonucu, etkisini sadece ulusal anlamda göstermemiş, uluslararası ortamda da birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İnsani güvenlik açısından 11 Eylül 2001 tarihi, iyileştirilmesi zor sonuçların ortaya çıktığı dönüm noktası olarak ifade edilir. Güvenliğin sağlanabilmesi adına Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yer alan çabalar ters yönde seyir izlemeye başlamıştır. Kendi çıkarları doğrultusunda stratejiler uygulayan ülkeler insani güvenliğin bileşenlerini hiçe sayarak politika uygulama yoluna gitmiştir.

Her iki ülkenin de kendi çıkarları doğrultusunda güvenliğin tüm bileşenlerine zarar verdiği görülmektedir. Siyasi güvenliğe yönelik zarar ile başlayan olayın diğer bileşenlerin hepsini etkileyerek Afganistan ülkesi içerisinde güvensizlik ortamının oluşmasına neden olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde Afganistan, artan saldırılar ve kayıp oranları nedeniyle ciddi oranda güvenlik boşluğu yaşayan ülke konumundadır. ABD liderliğinde gerçekleştirilen iyileştirme çabaları ile ülke bir nebze yol almış olsa da henüz kendi öz kaynakları ile ayakta durabilmeyi başaran bir güce sahip değildir. Bu nedenle öncelikle her düzeyde iç güvenliğin sağlanması daha sonra uluslararası düzeyde güvenlik stratejileri ile hedeflerin belirlenmesi gerekmektedir. Afganistan'da insani güvenliğin sürekli biçimde sağlanabilmesi için çatışma ortamının ortadan kaldırılması ve etnik ve kültürel anlamda halkın bilinç düzeyinde köklü değişim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Afganistan'ın yeniden yapılanmasını hedef olan amaçların bu strateji doğrultusunda gerçekleşmesi daha sağlıklı sonuçların elde edilmesine neden olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acharya, Amitav (2004), "A Holistic Paradigm", **Security Dialogue**, 35(3), 355. Acharya, Amitav (2008), **Human Security**, Oxford University Press, Oxford.
- Aguliar, Rogelio (2016), "Human Security and The New Global Global Threats: Discourse, Taxonomy and Implications", **Global Policy**, 7(2), 4-5.
- Ağır, Bülent Sarper (2015), "Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 22, 100.
- Akner, Nurdan (2004), **11 Eylül'ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği**, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Akkurt, Mehmet (2005), **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Aksu, Muharrem (2012), "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 4(2), 69-80.
- Aksu, Muharrem ve Turhan, Faruk (2012), "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 4(2), 70.
- Alpay, Şahin (2008), "Değerlendirmeler", Ümit Cizre ve İbrahim Cerrah (Ed.), **Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Türkiye ve Avrupa**, 1.Baskı içinde (2-35), Tesev Yayınları, İstanbul.
- Amouyel, Alexandra (2006), "What is Human Security", **Human Security Journal**, 1, 10-18.
- Ansari, Ali (2006), "Iran and The US in The Shadow of 9/11: Persia and Persian Question Revisited", **Iranian Studies**, 31(2), 159.
- Aral, Berdal (1999), **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Arslan, Mustafa (2016), "Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri", **Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi**, 1(2), 50.
- Atay, Mehmet (1999), "Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri", **Avrasya Dosyası**, 4(3-4), 20-22.
- Aydın, Ahmet Hamdi (2002), "Özel Güvenlik Teşkilatı Kuruluşu, Görevleri, Yetkileri", **Polis Bilimleri Dergisi**, 4(1), 123.
- Bağcı, Hüseyin (2004), **Türk Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Bajpai, Kanti (2000), "Human Security: Concept and Measurement", **Kroc Institute Occasional Paper**, 19, 40.
- _____ (2004), "An Expression of Threats Versus Capabilities Across Time and Space", **Security Dialogue**, 35(3), 360.
- Bakan, Selahaddin ve Şahin, Sonay (2018), "Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler", **The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences**, 4(2), 137-138.
- Bakan, Zerrin Ayşe (2007), "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", **21.Yüzyıl Dergisi**, 37-41.
- Baldwin, David (1995), "Security Studies and The End of The Cold War", **World Politics**, 48(1), 117-141.
- Balkan, Celil (2006), **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Balzacq, Thierry ve Ensaroğlu, Yılmaz (2008), **İnsan Hakları ve Güvenlik: Türkiye, İngiltere ve Fransa**, Tesev Yayınları, İstanbul.
- Baylis, John (2008), "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(18), 71-83.
- Behringer, Ronald (2005), "Middle Power Leadership on The Human Security Agenda", **Cooperation and Conflict**, 40(3), 309-310.
- Bell, Roger (2002), "Introduction September 11: The More Things Change", **Australasian Journal of American Studies**, 21(2), 52.
- Bellamy, Ian (1981), "Towards a Theory of International Security", **Political Studies**, 29(1), 102.
- Bellamy, Alex ve McDonald, Matt (2002), "The Utility of Human Security: Which Humans ? What Security ? A Reply to Thomas & Tow", **Security Dialogue**, 33(3), 376.
- Beriş, Hamit Emrah (2015), "Kamu Düzeni, Güvenlik ve Demokratikleşme", **Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 17(1), 11.
- Best, Antony vd. (2012), **20.Yüzyılın Uluslararası Tarihi**, Siyasal Kitabevi, İstanbul.
- Bhattacharjee, Dhrubajyoti (2007), "Challenges to the Concept of Human Security", **The Journal of Political Studies**, 1, 1-5.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması (1945), 26.06.1945, 1945/51. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, 2000, 2000/1333.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, 12.09.2001, 2001/1368. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları, 28.09.2001, 2001/1373.

- Booth, Ken (1991), "Security and Emancipation", **Review of International Studies**, 17(4), 319.
- _____ (2003), "Güvenlik ve Özgürleş(tir)me", **Avrasya Dosyası**, 9(2), 58.
- _____ (2007), **Theory of World Security**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bostanoğlu, Özer (1999), "21 Yıl Önceki Afganistan Gözlemleri", **Avrasya Dosyası**, 4(3-4), 63.
- Börklü, Meşkure (1999), "Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan'daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, 4(2-3), 91.
- Brauch, Hans Günter (2008), "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(18), 2- 12.
- Brzezinski, Zbigniew (1997), *The Grand Chessboard, American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, **Basic Books**, New York.
- _____ (1998), **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Bukhari, Sayed ve Shah, Noor (2008), "Post 9/11 Pak-Afghan Border Dispute: A Case Study of Durand Line", **European Journal of Scientific Research**, 19(2), 265-270.
- Burchill, Scott vd. (2013), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (Çev. Muhammed Ağcan ve Ali Aslan), Küre Yayınları, İstanbul.
- Buzan, Barry (1991), "Is International Security Possible ?", Ken Booth (Ed.), **New Thinking About Strategy and International Security**, 1. Baskı içinde (35-62), Harper Collins Academic, London.
- Buzan, Barry vd. (1998), **Security: A New Framework for Analysis**, Londra.
- Buzan, Barry ve Waever, Ole (2009), "Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory", **Review of International Studies**, 35, 253.
- Buzan, Barry (2008), "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(18), 109-112.
- _____ (2015), **İnsanlar, Devletler ve Korku**, (Çev. Emre Çıtak), Der Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015), "The English School: A Neglected Approach to International Security Studies", **Security Dialogue**, 46(2), 126-140.
- Byers, Michael (2007), **Soykırımdan Sonkırımı Savaş Hukuku**, (Çev. Hasret Dikici Bilgin), Detay Yayıncılık, İstanbul.
- Cerrah, İbrahim (2011), **Demokratik Toplumlarda İç Güvenlik**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Cinoğlu, Hüseyin ve Özeren, Süleyman (2006), **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadele, Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Usak Yayınları, Ankara.

- Collins, Alan (2017), **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, (Çev. Nasuh Uslu), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Collins, Joseph (2011), **Understanding War in Afghanistan**, National Defense University Press, Washington.
- Consolatore, Daniel (2006), "The Pashtun Factorils Afghanistan Next in Line For an Ethnic Ciwil War ?", **Humanist**, 66(3), 11.
- Çaycı, Sadi (1995), **Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması**, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Dage, David (2004), **Savaş Zayıtı 11 Eylül'ün İnsan Hakları ve Basın Özgürlüğüne Etkisi Yeni Tehditler Yeni Maskeler**, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Dedeoğlu, Beril (2008), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yeniüzyıl Yayınları, İstanbul.
- _____ (2008), **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**, İlgı Yayınları, İstanbul.
- Demiray, Muhittin ve İşcan, İsmail Hakkı (2008), "Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (21), 157.
- Demirel, Emin (2003), **Taliban, El-Kaide Ladin ve Paylaşlamayan Ülke Afganistan**, 3. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Dursun, Gülfem (1999), "Afganistan'ın Etnik Kimliği", **Avrasya Dosyası**, 4(3-4), 49.
- Erdem, Engin (2016), "İnsani Güvenlik Kavramı Bağlamında Çevre Güvenliği", **Akademik Bakış Dergisi**, 10 (19), 257-260.
- Erhan, Çağrı (2004), "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1(3), 128-133.
- Erol, Mehmet Seyfettin (2004), "11 Eylül Türk Dış Politikasında Macera Arayışları ve Orta Asya-Kafkasya Boyutu", **Avrasya Dosyası**, 10(1), 38.
- Erol, Mehmet ve Burget, Fazıl (2012), "Yeni Bir Tarihi Süreç İçerisinde Afganistan: İstikrarın Neresinde ?", **Stratejik Analiz**, (22), 61-62.
- Erol, Mehmet Seyfettin ve Tunç, Çiğdem (2003), "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya", **Avrasya Dosyası**, 9(3), 17-27.
- Esmer, Cüneyt (2005), "Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan", **Tika Avrasya Bülteni**, (32), 37.
- Ewan, Pauline (2007), "Deeping The Human Security Debate: Beyond The Politics of Conceptual Clarification", **Politics**, 27(3), 184.

- Fluri, Philipp (2005), “Gözetim ve Rehberlik: Parlamenter Gözetimin Güvenlik Sektörü ve Reformu Açısından Önemi”, Volkan Aytar (Ed.), **Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya**, 1.Baskı *içinde* (8-45), Tesev Yayınları, İstanbul.
- Fukushima, Akiko (2004), **Human Security: Comparing Japanese and Canadian Governmental Thinking and Practice**, LIU Institute for Global Issues, University of British Columbia.
- Genelkurmay Atase Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (2001), **Afganistan ve Taliban Hareketleri ile ABD, Rusya Federasyonu, Pakistan, İran, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Afganistan'a Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi**, Sarem Yayınları, Ankara.
- Gibbs, David (1986), “The Peasant As Counter Revolutionary: The Rural Origins of The Afghan Insurgency”, **Studies in Comparative International Development**, 21, 38.
- Gündüz, Aslan (2000), **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Halatçı, Ülkü (2006), “11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2(7), 81-97.
- Hampson, Fen Osler (2008), **Human Security**, New York: Routledge.
- Haspolat, Evren (2006), “Devlet Güvenlik İlişkisinin Değişen İçeriği: Dünyada ve Türkiye'de Özel Güvenlik”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 4(13), 62.
- Heinbecker, Paul (2000), “Human Security: The Hard Edge”, **Canadian Military Journal**, 1(1), 12.
- Hoogensen, Gunhild ve Stuvoy, Kirsti (2006), “Gender, Resistance and Human Security”, **Security Dialogue**, 37(2), 210.
- Hudson, Heidi (2005), “Doing Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and The Politics of Human Security”, **Security Dialogue**, 36, 164.
- Jervis, Robert (1978), “Cooperation Under the Security Dilemma”, **Cambridge University Press**, 30(2), 16.
- Jervis, Robert ve Art, Robert (2003), **International Politics Enduring Concepts and Contemporary Issues**, Longman Publishers, USA.
- Karabulut, Bilal (2015), **Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Barış Kitabevi, Ankara.
- Karagül, İbrahim (2005), **Hristiyan Siyonistler Kutsal Savaş ve İslam Dünyası Yüzyıllık Kuşatma**, Fide Yayınları, İstanbul.

- Kardaş, Şaban ve Balcı, Ali (2015), **Dünya Politikalarının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı**, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kaya, İbrahim (2001), “11Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, **Stratejik Analiz**, 2(19), 102-107.
- Keskin, Funda (2003), “1990 Sonrası Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Türkiye'nin Katkısı”, **Avrasya Dosyası**, 9(4), 253-254.
- Kış, Alexandru (2010), “The Operationalization of The Human Security Concept”, **Revista Romana de Geografie Politica**, 12(2), 255-256.
- Krause, Keith (2004), “The Key to a Powerful Agenda, If Properly Delimited”, **Security Dialogue**, 35(3), 367-368.
- Krause, Keith ve Williams, Michael (1996), “Broadening The Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, **Mershman International Studies Review**, 40(2), 229-254.
- Krieger, Joel (Ed.) (2001), **The Oxford Companion to Politics of The World**, Oxford University Press, New York.
- Larrinaga, Miguel ve Doucet, Marc (2008), “Sovereign Power and The Biopolitics of Human Security”, **Security Dialogue**, 39(5), 520.
- Lipschutz, Ronnie (Ed.) (1995), **The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard**, Columbia University Press, New York.
- Lobe, Jim (2005), “The Bush Team Reloaded”, **Middle East Report**, 234, 10.
- Luciani, Giacomo (1989), “The Economic Content of Security”, **Journal of Public Policy**, 8(2), 151.
- Marchesin, Philippe (2003), **Yeni Tehditler Karşısında Avrupa**, (Çev. Beril Dedeoğlu), Boyut Yayınları, İstanbul.
- Mccormack, Tara (2008), “Power and Agency in The Human Security Framework”, **Cambridge Review of International Affairs**, 21(1), 17-117.
- Mcdonald, Matt (2002), “Human Security and The Construction of Security”, **Global Society**, 16(3), 279.
- Mearsheimer, John (1995), “A Realist Replay”, **International Security**, 20(1), 82-93.
- Miller, Benjamin (2001), “The Concept of Security: Should it be Redefined”, **Journal of Strategy Studies**, 24(2), 16-17.
- Mutanoğlu, Metin (2006), **Moğol İstilasından Amerikan İşgaline Afganistan**, İlke Yayıncılık, İstanbul.

- Newman, Edward (2001), "Human Security and Constructivism", **International Studies Perspectives**, 2(3), 239-244.
- _____ (2010), "Critical Human Security Studies", **Review of International Studies**, 36, 78-87.
- Nourzhanov, Kiril (2006), "Caspian Oil: Geopolitical Dreams and Real Issues", **Australian Journal of International Affairs**, 60, No: 1, 59-66.
- Nye, Joseph ve Jones, Sean (1988), "International Security Studies: A Report of a Conference on The State of The Field", **International Security**, 12(4), 6.
- Oğuz, Esedullah (1999), **Afganistan**, 1.Baskı, Cep Kitapları, İstanbul.
- Osa, Yukie (2003), "The Role of Japanese NGO's in the Pursuit of Human Security: Limits and Possibilities in the Field Of Refugees", **Japan Forum**, 15(2), 251-253.
- Ovalı, Şevket Ali (2006), "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırılması", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 3(10), 4-28.
- Owen, Taylor (2004), "Human Security- Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshol-Based Definiton", **Security Dialogue**, 35(3), 373-383.
- Önal, Hilal (2010), "ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 6(23), 57.
- Örgün, Faruk (2001), **Küresel Terör**, Okumuş Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri, İstanbul.
- Özcan, Mustafa (2002), **Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özer, Ahmet (1999), **11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme**, Elips Kitap, Ankara.
- Özkan, Ayşe (2002), "Uluslararası Hukukta BM ve Afganistan Operasyonu", **Avrasya Dosyası**, 8(1), 245-247.
- Paris, Roland (2001), "Human Security Paradigm Shift or Hot Air ?", **International Security**, 26(2), 88-97.
- Phythian, Mark (2000), "Illicit Arms Trade: Cold War and Post Cold War", **Crime, Law & Social Change**, 33, 6-7.
- Raşid, Ahmet (2001), **Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, Everest-Mozaik Yayınları, İstanbul.
- Rothschild, Emma (1995), "What is Security", **Daedalus**, 124(3), 55.
- Roy, Oliver (1990), Afganistan'da Direniş ve İslam, **Yöneliş Yayınları**, İstanbul. Salmon, Trevor (1992), "The Nature of International Security", Roger Carey (Ed.), **International Security in The Modern World**, 2.Baskı içinde (2-35), St. Martin's Press, New York.

- Sancak, Kadir (2013), “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (6), 128- 132.
- Sandıklı, Atilla ve Emekler, Bilgehan (2012), “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm: Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri”, **Bilgesam Dergisi**, 6.
- Saray, Mehmet (1985), “Türkmen İli ve Boyları”, **Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, (13), 2.
- _____ (2002), **Afganistan ve Türkler**, Asam Yayınları, Ankara.
- Sasaoğlu, Dicle (2014), “NATO Müdahalesi ve Sonrasında Afganistan”, **Bilgesam Analiz Dergisi**, (1176), 1-2.
- Scowen, Peter (2004), **Haydut Millet Dünyanın Bilmediği Amerika**, (Çev: Attila Berkeoğlu), Truva Yayınları, İstanbul.
- Sidky, Homayun (2007), “War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse and Traditional Violence in Afghanistan: 1978-2001”, **Modern Asian Studies**, 41(4), 861.
- Smith, Michael (2010), **International Security: Politics, Policy, Prospects**, Basingstoke.
- Stahn, Carsten (2002), “Collective Security and Self-Defence After The September II.Attacks”, **Tilburg Foreign Law Review**, 10, 20-23.
- Tangör, Burak (2012), “Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 8(30), 60-81.
- Tanner, Stephen (2005), **Bush'ların Savaşları**, (Çev: Ayşe Doğançcı), Elips Kitap, Ankara.
- Thakur, Ramesh (2004), “A Political Worldview”, **Security Dialogue**, 35(3), 347-348.
- Thomas, Caroline (2000), **Global Governance, Development and Human Security: The Challenge of Poverty and Inequality**, Pluto Press, Londra.
- Thomas, Nicholas ve Tow, William (2002), “The Utility of Human Security Sovereignty and Humanitarian Intervention”, **Security Dialogue**, 33(2), 179.
- Thomas, Caroline ve Wilkin, Peter (2004), “Still Waiting After All These Years: The Third World on The Periphery of International Relations”, **British Journal of Politics and International Relations**, 6(2), 254-255.
- Topal, Ahmet Hamdi (2005), **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Toroslu, Nevzat (1988), **Ceza Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara.
- Torun, Zerrin (2017), “Doktrinde İnsan Güvenliği Kavramı: Destekleyenler ve Eleştirenler”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(1), 227.

- Trachtenberg, David (2004), "Finding The Forest Among The Trees: The Bush Administration's National Security Policy Successes", **Comparative Strategy**, 23(1), 6.
- Türkiye Cumhuriyeti Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2017), **Afganistan Ülke Raporu**, Ankara.
- Ullman, Richard (1983), "Redefining Security", **International Security**, 8(1), 129.
- United Nations (1994), **Human Development Report**, Oxford University Press, New York.
- _____ (2000), **Human Development Report Human Rights and Human Development**, Oxford University Press, New York.
- _____ (2003), **Human Security Now, Human Security Commission Report**, New York.
- _____ (2005), **Human Development Report**, Oxford University Press, Oxford.
- _____ (2009), **Human Security in Theory and Practice: Application of the Human Security Concept and The United Nations Trust Fund For Human Security**, Human Security Unit Office For The Coordination of Humanitarian Affairs, Oxford University Press, New York.
- _____ (2010), **Human Development Report The Real Wealth of Nations Pathways to Human Development**, Palgrave Macmillan, New York.
- _____ (2015), **Human Development Report Work For Human Development**, Oxford University Press, New York.
- Urhal, Ömer ve Acar, Ünal (2007), **Devlet-Güvenlik, İstihbarat-Terörizm**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Urhal, Ömer (2009), **Küreselleşen Dünyada Güvenlik**, Adalet Yayınevi, Ankara. Uysal, Hakan (1996), **Adı Afganistan**, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Uzgel, İlhan (2004), "ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Ortadoğu ve NATO", **Mülkiye**, 28(243), 12-13.
- Ülger, İrfan Kaya (1999), "Taliban: Afganistan'da Pax American'ın İslamcı Militanı", **Avrasya Dosyası**, 4(3-4), 95.
- Varol, Ahmet (2002), **Afganistan Gerçeği**, Yöntem Yayınları, İstanbul.
- Waewer, Ole (2008), "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(18), 155.
- Wardak, Ali (2004), "Building A Post-War Justice System in Afghanistan", **Crime, Law & Social Change**, 41, 319-322.
- Weinbaum, Marvin ve Harder, Jonathan (2008), "Pakistan's Afghan Policies and Their Consequences", **Contemporary South Asia**, 16(1), 36.

Wendt, Alexander (1992), “Anarchy is What States Make of it: The Social Power”, **Politics International Organization**, 46(2), 397.

Wolfers, Arnold (1962), **Discord and Collaboration: Essays on International Politics**, The Johns Hopkins University Press, Londra.

Qureshi, Asad Sarwar (2002), “Water Resources Management in Afghanistan: The Issues and Options”, **Pakistan Country Series**, 14(49), 6.

ÖZGEÇMİŞ

Gözde ÖKSÜZ ATIZ, 16.06.1993 tarihinde Trabzon İli Ortahisar İlçesi'nde doğdu. 2008 yılında Cudibey İlköğretim Okulu'nu; 2012 yılında Cumhuriyet Lisesi'ni ve 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

ÖKSÜZ ATIZ, evli olup İngilizce bilmektedir.

